

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet
Fakultet for samfunnsvitenskap
Institutt for landskapsplanlegging

Masteroppgave 2014
30 stp

Overføring av besøksforvaltning som strategi til lokal og regional samfunnsplanlegging

The Use of Visitor Management as a Strategy in Local
and Regional Planning

Ninett Delén Andreassen

Bilde 1. Utsikt fra Lovund

FORORD

Denne masteroppgaven markerer slutten på et 5-årig mastergradstudie i landskapsarkitektur ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU). Oppgaven er gjennomført våren 2014 og utgjør 30 studiepoeng.

Målet med oppgaven er å tilegne meg kunnskap om temaet besøksforvaltning, som er et relativt nytt begrep og lite etablert i norsk nasjonalparkforvaltning. Jeg ønsker også å se på hvordan besøksforvaltning kan overføres til kommunale og regionale planer, slik at det kan bidra til å fremme landskapets særpreg som grunnlag for identitet og bred verdiskaping. Bakgrunnen for valg av temaet ligger i min nysgjerrighet rundt hvorfor verneområder og kommuner/regioner ofte forvaltes og utvikles uavhengige av hverandre, og hvorfor metoder for forvaltning av verneområder ikke anvendes i kommunal og regional planlegging. Som Den europeiske landskapskonvensjonen hevder, så spiller hverdagslandskapet en stor rolle i enhvers dagligliv og må på samme måte som landskap i verneområder, forvaltes på en god måte.

Jeg håper at min oppgave kan bidra til å belyse et tema som det er lite kunnskap om i Norge og bidra til å fremme landskapet som en viktig ressurs i samfunnsutviklingen,

gjennom en overføring av besøksforvaltning som strategi.

Det er mange som fortjener en stor takk for bidrag til min masteroppgave:

Min veileder, Morten Clemetsen, for gode diskusjoner og faglig veiledning gjennom hele prosessen.

Erling Oppheim og Hanne Lykkja for gode faglige intervjuer og tilsendt materiale.

Marit Vorkinn, Therese Ruud og Aidan Richardson for fylldige svar på spørsmål.

Miljøverndepartementet, som har sett på temaet som interessant og bidratt med stipend.

Til slutt vil jeg takke alle mine medstudenter på for god støtte, lange lunsjpauser og gode diskusjoner, og min samboer, Emil Bergmann, for korrekturlesing, god støtte og motivasjon.

Sted og dato

Ninett Delén Andreassen
Norges miljø- og biovitenskapelige universitet

SAMMENDRAG

Besøksforvaltning er et relativt nytt begrep i Norge og er lite anvendt i norske nasjonalparker. Besøksforvaltning handler om å legge til rette for og styre bruken i en nasjonalpark, slik at de besøkende får så gode opplevelser som mulig og at verneverdiene bli ivaretatt på best mulig måte, samt skape lokal verdiskaping basert på landskapsverdiene.

Landskapet, særlig vernet landskap, har fått en mer sentral rolle i utviklingen i dag, der en ser på landskapet som en arena for integrert planlegging og utvikling, framfor en vernekategori (Selman 2006). Den europeiske landskapskonvensjonen har vært en viktig bidragsyter til dette. Det er likevel et skille mellom forvaltning og utvikling av verneområder og kommunal og regional utvikling. Disse snakker ikke godt nok sammen og bruker ulike metoder for utvikling.

Hovedproblemstillingen for denne masteroppgaven er som følger:

Hvordan kan besøksforvaltning som en integrert strategi i lokal og regional samfunnsplanlegging styrke landskapets særpreget som grunnlag for identitet og bred verdiskaping?

For å svare på problemstillingen er det utført et litteraturstudie, eksempelstudie og dybdeintervjuer. Litteraturstudiet har fungert som et teoretisk grunnlag for videre undersøkelse. I eksempelstudiet har (besøks)forvaltningen i nasjonalparkene Peak District nasjonalpark og Dovrefjell-Sunndalsfjella nasjonalpark blitt undersøkt. Dybdeintervjuene har bidratt til et mer erfaringsbasert perspektiv og diskusjoner rundt besøksforvaltning og oppgavens tema.

Disse studiene har gitt grunnlag for å utarbeide en modifisert strategi av besøksforvaltningsstrategien,

flerbruksforvaltningsstrategien, som skal kunne brukes i regional og lokal utvikling. Som en del av metoden ble denne strategien utprøvd i praksis, for å undersøke om strategien fungerer og om det må gjøres eventuelle endringer.

På bakgrunn av funnene og diskusjonene gjennomført i denne oppgaven konkluderes det med at det er mulig og også nyttig å bruke besøksforvaltningen som strategi i samfunnsplanleggingen. Det vil bidra til å fremme landskapet som grunnlag for identitet og bred verdiskaping. Dette krever en justering av besøksforvaltningsstrategien, der hovedringene ligger i å rette fokuset mot innbyggere og hverdagslandskapet, fremfor besøkende og verneområder. Samtidig er det store utfordringer knyttet til forankring, gjennomføring, kunnskap og midler.

Bruk av besøksforvaltning som strategi i lokal og regional samfunnsplanlegging (flerbruksforvaltningsstrategien) kan bidra til flere fordeler:

- Kunnskap om hvilke natur- og kulturverdier som bør tas vare på og forvaltes i et langtidsperspektiv
- Sette mål for ønsket tilrettelegging og utviklingsretning
- Læring og undervisning om natur og kultur(historie)
- Tilhørighet, identitet og engasjement
- Merkevarerbygging
- Bedre omdømme

ABSTRACT

Visitor management is a relatively new concept in the management of landscape in Norway, and few Norwegian national parks have implemented this as a management strategy. Visitor management is all about managing the visitors and the nature conservation in such way that both nature conservation and visitors satisfaction are obtained, as well as local value creation based on the characteristic landscape.

The landscape, especially protected landscape, has been given a more central role in the development of regions and municipalities today. The landscape is seen as arenas for integrated planning and development, rather than arenas for conservation. The European landscape convention has been an important contributor to this. There is still a distinction between management and development of protected areas and local and regional development. These two ways of managing seems to not speak together.

The main question of this master thesis is as follows:

How can visitor management as an integrated strategy in regional and local community planning strengthen the landscapes uniqueness as resource for identity and sustainable value creation?

To be able to answer this question there are performed a literature review, an example study and in-depth interviews. The literature study serves as a theoretical basis for further investigation. The example studies examines the visitor management of the national parks of Peak District and Dovrefjell-Sunndalsfjella. The in-depth interviews have contributed to give an experiential perspective and discussions regarding the visitor management and the topic of this master thesis.

These studies have provided a basis for developing a modified strategy of the visitor management strategy, called multi-use management strategy, which can be used in regional and local development. As a part of the method, the strategy was tested in practice, to examine whether the strategy is functional and/or if it needs any changes.

This thesis concludes, based on its findings and discussion, that it is both possible and useful to use visitor management as a strategy in community planning. It will help promoting the landscape as a basis for identity and value creation. To do this the visitor management strategy must be adjusted in a way that includes the inhabitants and the everyday landscape, rather than visitors and protected areas. There are also major challenges related to formal acceptance, information and resource allocation for implementation of the strategies.

The use of visitor management as a strategy in local and regional planning (multi-use management strategy) can give many advantages:

- It gives knowledge of which nature and culture values that should be preserved and maintained in a long-term perspective
- Set objectives of wanted managing and direction of development
- Learning and teaching about local nature and culture (history)
- Affiliation, identity and local commitment
- Branding
- Better reputation

BIBLIOTEKSIDEN

Tittel

Overføring av besøksforvaltning som strategi til lokal og regional samfunnsplanlegging

Title

The Use of Visitor Management as a Strategy in Local and Regional Planning

Forfatter

Ninett Delén Andreassen

Veileder

Morten Clemetsen

Sidetall

126

Opplag

5

Emneord

Besøksforvaltning, landskap, verdiskaping, forvaltning, utvikling, planlegging, nasjonalpark, tilrettelegging, bærekraft, strategi

Keywords

Visitor management, landscape, creation of value, managing, development, planning, national park, protected areas, facilitating, sustainability, strategy

INNHALDSFORTEGNELSE

Forord
Sammendrag
Abstract
Bibliotekside

INNLEDNING

0.1. Innledning	s. 9
0.2. Begrepsforklaringer	s. 11
0.3. Metode	s. 12
0.4. Oppgaveavgrensning	s. 12

DEL 1 LITTERATURSTUDIE

1.1. Bærekraftig utvikling	s. 15
1.2. Bruk og vern	s. 16
1.3. Områdevern i Norge	s. 17
1.4. Turisme i nasjonalparker	s. 23
1.5. Territoriell planlegging	s. 24
1.6. Den europeiske landskapskonvensjonen	s. 25
1.7. Landskap og stedlige ressurser i kommuneplanleggingen	s. 26
1.8. Regionalparker i Norge og Europa	s. 31
1.9. Besøksforvaltning	s. 34

DEL 2 EKSEMPELSTUDIE

2.0. Innledning	s. 41
2.1. Peak District nasjonalpark	s. 42
2.2. Dovrefjell-Sunndalsfjella nasjonalpark	s. 52

DEL 3 DYBDEINTERVJU

3.0. Innledning	s. 61
3.1. Nærøyfjorden verdensarvpark	s. 62
3.2. Sammendrag besøksforvaltning	s. 64

DEL 4 FLERBRUKSFORVALTNINGSSTRATEGI

4.0. Innledning	s. 67
4.1. Flerbruksforvaltningsstrategien	s. 68

INNHOLDSFORTEGNELSE

DEL 5 UTPRØVING AV FLERBRUKSFORVALTNINGSSTRATEGIEN I PRAKSIS

5.0. Innledning	s. 73
5.1. Flerbruksforvaltning som strategi i Hamar kommune	s. 74
5.2. Sammendrag	s. 102

DEL 6 AVSLUTTNING

6.1. Diskusjon	s. 105
6.2. Konklusjon	s. 118
6.3. Refleksjon	s. 119
6.4. Litteraturliste	s. 120

*Bilde II. Træna på
Helgelandskysten, Nordland*

0.1. INNLEDNING

BAKGRUNN FOR VALG AV OPPGAVE OG PROBLEMSTILLINGER

Besøksforvaltning er en forvaltningsmetode som skal legge til rette for og styre bruken i nasjonalparker, slik at gjestene får gode opplevelser som mulig, samtidig som verneverdiene blir i varetatt på best mulig vis. I tillegg skal besøksforvaltningen bidra til lokal verdiskaping.

Det er mye brukt i andre land i Europa og i land som USA og Australia. I Norge er besøksforvaltning ikke like godt kjent og det er svært få norske nasjonalparker som har utarbeidet en egen besøksforvaltningsplan. Det finnes heller ingen nasjonal plan for hvordan besøksforvaltningen skal behandles i Norge. Det jobbes nå med utarbeidelse av en slik nasjonal modell, med Nærøyfjorden som prosjektområde (Direktoratet for naturforvaltning 2013b; Lykkja 2014). Besøksforvaltningsstrategien skal kunne overføres til andre verneområder, men har ikke sett på muligheten for å overføre dette til hverdagslandskapet i kommuner eller regioner.

Landskapets rolle i lokal og regional utvikling har fått stadig større fokus og oppslutning de siste årene. Dette kommer av det økte fokuset på bærekraftig utvikling. Den europeiske landskapskonvensjonen kom senere og satt selve landskapet i fokus i denne sammenhengen. Kort tid etter kom Fjellteksten, som ser på norsk fjellnatur som kilde til bygdeutvikling og rekreasjon (St prp nr 65 (2002-2003)). I 2007 og 2009 etablerte Miljøverndepartementet verdiskapingsprogrammene "Verdiskapingsprogrammet for Kulturminner" og "Naturarven som verdiskaper", som begge bygger på den brede verdiskapingen (Haukeland & Brandtzæg 2009). Disse, sammen med flere andre programmer, har fremmet landskapet som ressurs for identitet og bred verdiskaping i Norge.

Fjell kommune har allerede begynt å se på landskapet som førende for utviklingen av kommunen. En landskapsanalyse utført av Aurland Naturverkstad konkluderer med at tilgangen til kommunens særpregede landskap vil bidra til å skape bedre bo- og leveforhold, hvilket vil føre til større innflytting.

Regionalparker er et eksempel på samarbeid mellom flere kommuner som ønsker å skape verdier basert på felles naturmiljø. Det skal bidra til bærekraftig regional utvikling og økt verdiskaping basert på lokale natur- og kulturverdier (Aurland Naturverkstad u.d.). I tillegg skal regionalparkene skape eller fremme en merkevare for regionen som skal bidra til større lokal forankring, identitet og stedsutvikling gjennom verdiskaping (Svardal et al. 2008).

Natur- og kulturmiljøet er altså viktige ressurser for å få til en bred verdiskaping regionalt og/eller kommunalt, og er med på å gi stedet sin karakter. Ofte kommer dette i skyggen av utvikling av byer og tettsteder. Derfor er det viktig at det finnes strategier, planer og forvaltningsmodeller som løfter frem landskapet i denne utviklingen. Det er viktig å tenke på at landskapet kun er en ressurs for innbyggerne og besøkende dersom disse kan ta det i bruk, oppleve det og få kunnskap om det. God besøksforvaltning skal sørge for tilgang og tilrettelegging av natur- og kulturverdiene gjennom etablering av stier, informasjon, utsiktspunkter, skilt, utleie, servering m.m.

Det som vekker min interesse er at besøksforvaltning kun brukes i verneområder, der det finnes store natur- og kulturverdier. Det finnes også viktige natur- og kulturverdier i det hverdagslige landskapet, og tilgangen til disse er svært viktige for å skape gode bo- og leveforhold. En må derfor forvalte og utvikle

0.1.

disse i tråd med samfunnsutviklingen for å kunne skape verdier basert på miljømessige, kulturelle, sosiale og økonomiske faktorer. Besøksforvaltningen kan kanskje være en strategi som kan bidra til dette.

Hovedproblemstillingen for denne masteroppgaven blir derfor:

Hvordan kan besøksforvaltning som en integrert strategi i lokal og regional samfunnsplanlegging styrke landskapets særpreget som grunnlag for identitet og bred verdiskaping?

For å kunne si noe om dette må følgende underproblemstillinger besvares:

Hva er besøksforvaltning og hvordan anvendes det i dag?

Metoder for utvikling av planer og strategier for besøksforvaltning

Overførbarhet til landskap og regional- og lokal samfunnsplanlegging generelt

Bilde 0.1. Tilrettelegging i Lomsdal-Visten nasjonalpark

0.2. BEGREPSFORKLARINGER

Besøksforvaltning

Besøksforvaltning betyr ”å legge til rette for og styre bruken i en nasjonalpark slik at opplevelsen for de besøkende og den lokale verdiskapingen blir størst mulig, forståelsen for vernet økes og verneverdiene ivaretas.” (Miljødirektoratet 2013a).

Bred verdiskaping

Bred verdiskaping eller bærekraftig verdiskaping er verdiskaping basert på sosiale, kulturelle, miljømessige og økonomiske faktorer. Også her er det helheten som utgjør den brede verdiskapingen.

Brukere

Med brukere i denne oppgaven menes alle mennesker som bruker landskapet i en eller annen form. Det er snakk om både innbyggere, besøkende, turister, pendlere m.m.

Bærekraftig utvikling

Bærekraftig utvikling er utvikling som imøtekommer dagens behov på en slik måte at fremtidige generasjoner får dekket sine. Bærekraftig utvikling baserer seg på tre faktorer, miljømessige faktorer, sosiale faktorer og økonomi (Sivland u.d.). Det må være en helhetlig tilnærming til disse faktorene for at en utvikling skal være bærekraftig.

Flerbruksforvaltning

Flerbruksforvaltning betyr forvaltning av hverdagslandskapet i en kommune/region, brukerne av dette landskapet og næringsvirksomheten. Forvaltningen skal sikre bred verdiskaping i en kommune/region, basert på de stedlige natur- og kulturverdiene. Flerbruksforvaltningen skal sørge for å gi brukerne gode rekreasjonsmuligheter, gode opplevelser og mulighet for læring og undervisning, samtidig som det skal bevare og beskytte

sårbar natur. Her kommer også næringslivet inn som en viktig faktor.

Interpretasjon

Formidle en mer enn fakta. Det skal formidle en følelse eller opplevelse.

Kulturlandskap

Kulturlandskap er landskap som er påvirket av menneskelig aktivitet. Det kan være snakk om påvirkninger som beitelandskap, jordbrukslandskap, bylandskap og parker. Alt landskap der det har vært eller er menneskelig påvirkning er et kulturlandskap, selv om denne påvirkningen er svært liten.

Landskap

I følge Den europeiske landskapskonvensjonen er et landskap ”... et område, slik folk oppfatter det, hvis særpreg er et resultat av påvirkning fra og samspill mellom naturlige og/ eller menneskelige faktorer”. (Riksantikvaren 2007 s.7)

Naturlandskap

Naturlandskap er det motsatte av kulturlandskap, der det er de naturlige økosystemene som dominerer. I et naturlandskap er det ingen eller svært liten menneskelig påvirkning.

Opplevelseslandskap

Et opplevelseslandskap er landskap der en aktivt kan ta det i bruk gjennom ulike aktiviteter. Det er et landskap der opplevelser står i sentrum.

”Stadkjensle”/Stedsfølelse

”Stadkjensle” er opplevelsen av et område, basert på landskap, natur, kultur, mennesker, lyder, smaker, minner, historier m.m. Denne opplevelsen er gjerne det som skiller et område fra et annet.

0.3. METODE

For å kunne svare på problemstillingene i masteroppgaven er det først utført et litteraturstudium, som belyser det teoretiske grunnlaget for temaet i oppgaven, og vil være grunnlag for videre arbeid. Litteraturen er hentet fra nettsteder, dokumenter, bøker og gjennom fagpersoner.

Videre er det blitt utført et eksempelstudium, der jeg har undersøkt besøksforvaltning i de to nasjonalparkene Peak District nasjonalpark i England og Dovrefjell-Sundalsfjella nasjonalpark i Norge. Her har jeg hentet kunnskap gjennom studier av forvaltningsplaner, ulike strategiske planer, nasjonalparkenes egne nettsider og gjennom intervjuer med parkansatte.

Dybdeintervjuer er en tredje metode jeg har brukt. Her har jeg hatt telefonintervjuer med fagpersoner som jobber med

besøksforvaltning i Nærøyfjorden verdsarvpark og e-postkorrespondanse med andre relevante fagpersoner. Dette har bidratt til å få et mer erfaringsbasert perspektiv rundt temaet, hvilket er veldig relevant da teori og utføringer av besøksforvaltning i Norge er på et begynnelsestadium.

Ut i fra teori, eksempelstudier og dybdeintervjuer har jeg utarbeidet en strategi for flerbruksforvaltning, som er en modifisering av besøksforvaltningen som skal kunne brukes i lokale og regionale planer. Strategien er en hypotese, som jeg har testet ut i praksis, ved å gjennomføre flerbruksstrategien i Hamar kommune. Utprøvingen ble gjort for å se om strategien fungerer i praksis, og undersøke om det må gjøres eventuelle endringer.

0.4. OPPGAVEAVGRENSNING

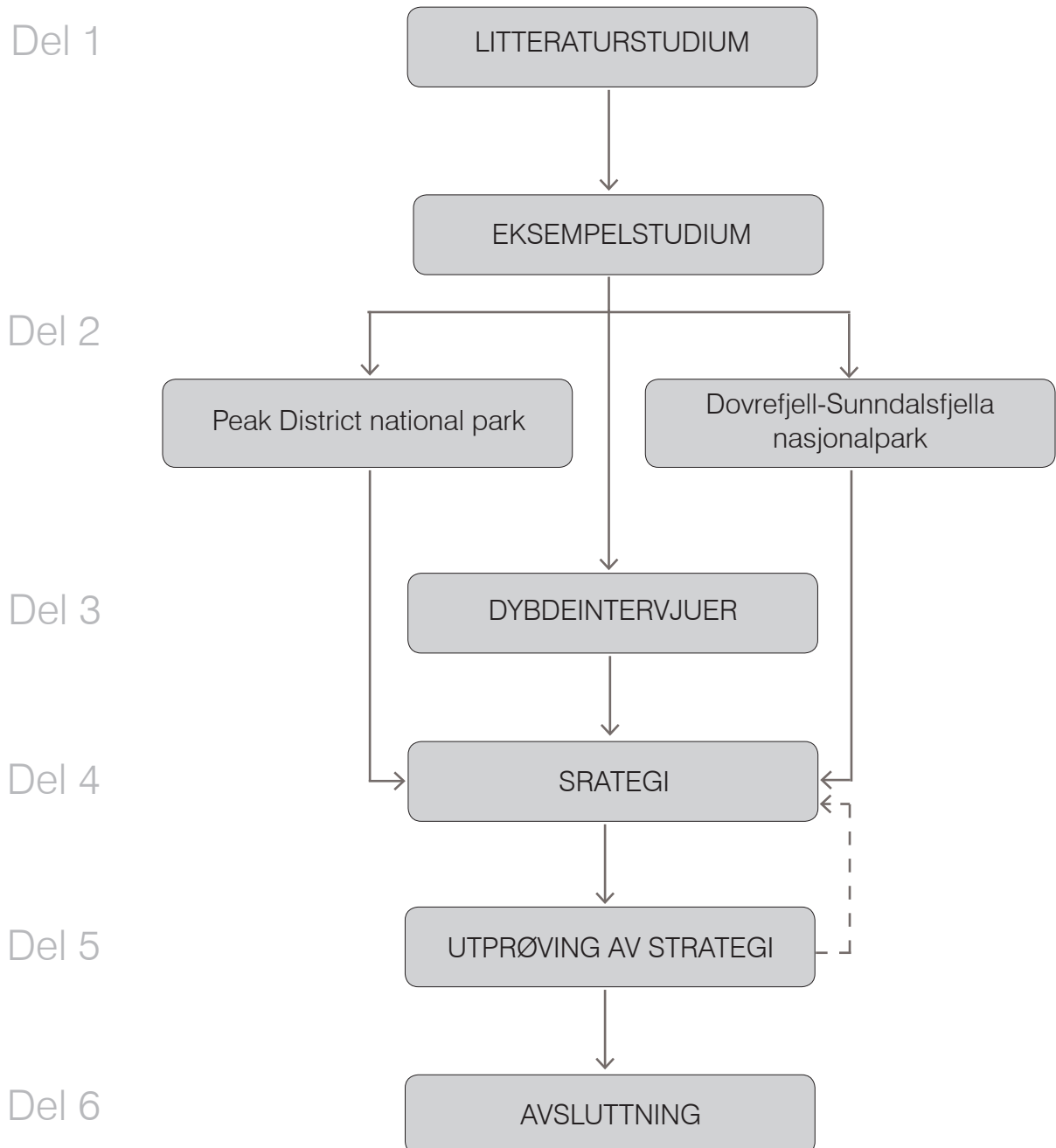
Denne masteroppgaven skal søke å forklare hva besøksforvaltning er, hvilke metoder som blir brukt og om det er mulig å overføre det som strategi til regionale og lokale utviklingsplaner. Oppgaven fokuserer på selve besøksforvaltning som tema, og trekker inn relevant litteratur som har betydning for å forstå besøksforvaltningen. Viktig litteratur i denne sammenhengen omhandler bred verdiskaping, landskapets ressurs for verdiskaping, forvaltning, regional og kommunal planlegging.

Ved utvikling av besøksforvaltning som strategi i lokale og regionale planer vil det knyttes opp mot natur- og kulturområder.

Strategien kunne blitt knyttet opp mot by- og tettstedsområder også, men har blitt utelatt på bakgrunn av tidsrammen og omfanget av oppgaven. Dette gjelder også for antall eksempelstudier.

Utprøvingen av flerbruksforvaltningsstrategien har blitt begrenset til et avgrenset område i Hamar kommune. Dette er også på grunn av tidsrammen, det ville ikke vært mulig å gjennomføre flerbruksforvaltningsstrategien på et større område. Det ville antagelig styrket oppgaven dersom utprøvingen ble testet ut på større og flere områder.

Diagrammet viser metoden brukt i denne oppgaven

*Bilde 1.1. Breirona ved
Holandsfjorden i Helgeland*

DEL 1 | LITTERATURSTUDIE

1.1. BÆREKRAFTIG UTVIKLING

Begrepet *bærekraftig utvikling* oppstod først og fremst under *Brundtlandsrapporten* om "Vår felles framtid" i 1987. Bærekraftig utvikling er utvikling som imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov (Sivland u.d.). Dette er et begrep som har hatt stor politisk oppslutning de siste 15 årene, og ble på alvor tatt opp igjen med Den europeiske Landskapskonvensjonen i 2004.

Bærekraftig utvikling baserer seg på tre ulike forhold: miljø, økonomi og sosiale forhold, der de kulturelle dimensjonene inngår (FN-Sambandet 2012). Bærekraftig utvikling er kun bærekraftig om de tre forholdene er bærekraftige. (Haukeland 2011). Det er helheten som utgjør den bærende kraften (Haukeland & Brandtzæg 2009).

Miljømessige forhold

Med miljø i denne sammenhengen menes klimautslipp, global oppvarming, miljøproblemer som flom, tørke og naturkatastrofer (FN-Sambandet 2012). Landskapet er på lik linje med vann, luft, og biodiversitet en del av miljøet, og må på samme måte inngå som en del av målsetningene for bærekraftig utvikling som de overnevnte forholdene (Council of Europe Publishing 2006). For at miljømessig utvikling skal være bærekraftig må det skje innenfor naturens tålegrenser.

Økonomiske forhold

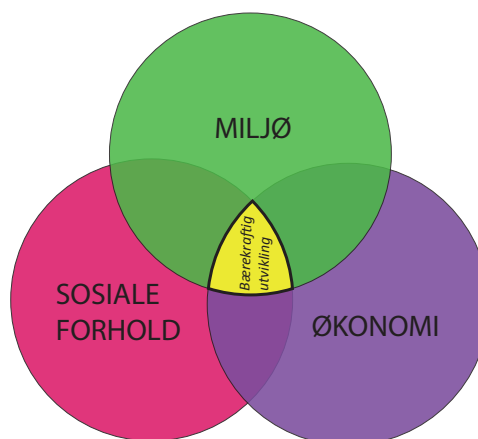
Her trekkes gapet mellom fattige og rike land frem. Økonomisk bærekraftig skal over tid opprettholde et gjennomsnittelig velferdsnivå og skape velferdsvekst i fattige deler av befolkningen (SWECO

u.d.). For at den økonomiske veksten skal bære bærekraftig må den ta hensyn til miljøet (FN-Sambandet 2012).

Sosiale forhold

Sosial bærekraftig utvikling skal sikre trygghet, sosiale rettigheter og gode levevilkår for verdens befolkning (SWECO u.d.).

Figur 1.1. Bærekraftig utvikling

1.2. BRUK OG VERN I EN STADIG FORANDRING

Bruk og vern er et begrep som har blitt mye diskutert i nyere tid, særlig er det blitt mye diskutert i miljøpolitikk og lokal og regional utvikling. De siste årene har verneområder blitt vektlagt som områder med potensial for økonomisk utvikling, hvilket skaper problemer mellom bruk og vern.

Verdens naturmangfold er en felles og begrenset ressurs. Dette kan bevares og ivaretas gjennom vern av områder og arter og gjennom bærekraftig bruk (Miljolare u.d.-a). For at naturmangfoldet skal bevares for fremtidige generasjoner må det forvaltes på en slik måte at de landskapsmessige, naturmessige og kulturmessige verdiene ikke forringes (ibid u.d.-a). For å sikre vern er det opprettet en rekke internasjonale konvensjoner, blant annen Den europeiske landskapskonvensjonen, for å ta vare på landskapet for nåværende og fremtidige generasjoner (ibid u.d.-a).

Vern av natur har eksistert siden 1930-tallet og har fram til i dag gått gjennom betydelige endringer i form av formål med vernet. Formålet med vern av natur handlet i første rekke om å bevare vakkert landskap og utrydningstruede arter (Lockwood et al. 2006). Deretter ble det vanlig å verne større sammenhengende økosystemer og dets naturlige prosesser mot menneskelig aktivitet (Mose 2007). Dette ble hovedtanken for nasjonalparkbetegnelsen i årene fremover (Haukeland 2011), og viser at vernets formål var å beskytte mot bruk. I slutten av det 20. århundre begynte det en endring i dette paradigmet, og en skiftet syn fra å separere landskapet og mennesket til å se på landskapet og mennesket sammen. I nyere tid har vern av nasjonalparker utviklet seg til å ha et fokus på økonomiske og sosiale goder, og vernede områder blir derfor i stor grad brukt som instrumenter i lokal og regional utvikling (Lockwood et al. 2006; Mose 2007).

Paradigmeskiftet førte altså til en endring fra vern mot bruk til vern og bruk.

Den europeiske landskapskonvensjonen og "Fjellteksten" er noen av årsakene til paradigmeskiftet i landskapsammenhengen i Norge. Landskapskonvensjonen setter landskapet i fokus og arbeider for mer sammenheng i lokal og regional planlegging. Regjeringen har de siste årene gått inn for å satse på norsk natur som reiselivsstrategi og som lokal og regional verdiskaping. "Fjellteksten" i Stortingsproposisjonen nr. 65 i 2003 legger opp til økt bruk av norske nasjonalparker og andre større verneområder (St prp nr 65 (2002-2003)). Her fokuseres det på å fremme norsk natur som en merkevare for opplevelser, rekreasjon og sysselsetting og verdiskaping rurale i områder (ibid (2002-2003)).

Videre har det blitt utarbeidet en rekke prøveprosjekter og rapporter som omhandler Norges storslåtte landskap (som regel vernede områder) og hvordan dette kan brukes for økonomisk vekst og utvikling av vertsstedene. Miljødirektoratet har utarbeidet et prosjekt, *Naturarven som verdiskaper*, som har undersøkt hvordan verneområder og annet viktig landskap kan være en ressurs for samfunnsutviklingen (Haukeland & Brandtzæg 2011)(mer om dette i kap. 1.7).

1.3. OMRÅDEVERN I NORGE

Områdevern er forskjellige typer naturvern med formål om å sikre og bevare miljøet (Ot prp nr 52 (2008-2009)). Det skal bidra til å sikre naturens mangfold med dets arter, naturtyper og økosystemer (ibid (2008-2009)). Det overordnede målet med områdevern er å ta vare på naturverdier av internasjonal, nasjonal og regional interesse (Miljødirektoratet 2013g). Alle områdevern i Norge følger naturmangfoldloven (Bodø kommune u.d.), og vernet innebærer en avveining mellom bruk og vern der verneinteressene skal gå foran brukerinteressene (Ot prp nr 52 (2008-2009)). Naturmangfoldloven (2013 § 1) formulerer formålet med naturvern som:

”Lovens formål er at naturen med dens biologiske, landskapsmessige og geologiske mangfold og økologiske prosesser tas vare på ved bærekraftig bruk og vern, også slik at den gir grunnlag for menneskenes virksomhet, kultur, helse og trivsel, nå og i fremtiden, også som grunnlag for samisk kultur.”

De første moderne statligvernede områdene i verden ble etablert i USA og Australia på 1860- og 1870-tallet (Lockwood et al. 2006). Et naturreservat ble etablert i 1864 i Australia og Yellowstone nasjonalpark ble verdens første nasjonalpark i 1872 (ibid 2006). Konseptet for nasjonalpark spredte seg raskt til Australia og videre fulgte mange andre land (ibid 2006). Norge derimot fikk ikke sin første nasjonalpark før i 1962 da Rondane ble opprettet som nasjonalpark.

Norges første lov om naturfredning kom i 1910, og det første naturvernet etter dette lovverket var vern av planteliv på Dovrefjell i 1911 (Direktoratet for naturforvaltning 2006). Tidligere naturvern gikk ut på vern av enkeltforekomster og mindre områder (ibid 2006). I 1954 kom lov om naturvern, som åpnet for opprettelse av nasjonalparker i Norge (Naturvernforbundet 2013). Denne

ble opphevet da en ny utgave av loven ble vedtatt juli 1970, Naturvernloven.

I dag er 16,9 prosent av Norges landareal vernet, og nasjonalparker utgjør størstedelen med 9,6 prosent. Deretter kommer landskapsvernområder med ca. 5,4 prosent og naturreservater med ca. 1,7 prosent (Miljødirektoratet 2013h).

I Norge finnes fem typer områdevern; nasjonalpark, naturreservat, landskapsvernområde, biotopvern og vern av maritime områder. Det vil videre bli gitt en kort beskrivelse om hver vernekategori, men det vil i denne oppgaven fokuseres på nasjonalparker.

Det som er felles for verneområdene i Norge er at de inneholder natur, planter, dyr og kulturminner, som også har en opplevelsesverdi for mennesket (Miljødirektoratet 2013a). Allemannsretten gir mulighet for hensynsfull bruk av naturverdiene. Det er som oftest tillatt med enkelt friluftsliv, og i nasjonalparker og landskapsvernområder er det gjerne muligheter for overnatting i hytter og telt (Miljødirektoratet 2013a). Jakt og fiske er som regel tillatt i verneområdene, men dette skal gjøres etter bestemmelsene i viltloven og lakse- og innlandsfiskekloven (ibid 2013a). I de fleste tilfeller er det ikke tillatt med motorisert kjøretøy. Unntak kan være motorferdsel på vei og i forbindelse med næringsvirksomhet (ibid 2013a). For hver type områdevern skal det utarbeides en forskrift med verneformål som beskriver de natur- og kulturverdiene som skal ivaretas, sette avgrensning av verneområdet og gi bestemmelser om bruk (Naturmangfoldloven 2013).

1.3.

Nasjonalpark

Målet med en nasjonalpark er å sikre store sammenhengende naturverdier, som er tilsynelatende uberørt og vilt, for nåværende og kommende generasjoner (Naturmangfoldloven 2013).

Nasjonalparker i Norge er som oftest statlig eid, men det kan forekomme mindre private eiendommer innenfor vernegrensa (Store Norske Leksikon u.d.-a). Det finnes i dag 44 nasjonalparker i Norge, hvorav 37 ligger på fastlandet og sju på Svalbard (Miljødirektoratet 2013f). Nasjonalparkene er et av de viktigste trekkplastrene for turismevirksomhet og reiseliv i Norge. Grunnen til dette er det vakre landskapet som norske nasjonalparker inneholder. Norske nasjonalparker består av tilsynelatende urørt og vill natur, med høyfjellsområder som det dominerende landskapet (Miljødirektoratet 2013f). Dette gir opphav til mange opplevelser, og er særlig ettertraktede destinasjoner for nåtidens turister.

Nasjonalparker har et middels strengt vern. Det tilrettelegges for bruk både i og utenfor nasjonalparkene. Det er midlertidig ikke tillatt med tekniske inngrep som vei- og jernbanebygging, kraftlinjer eller annen form for utbygging som skader formålet med vernet (Naturmangfoldloven 2013 § 35). Fri ferdsel til fots er tillatt så lenge det er i samsvar med friluftslovens regler (Naturmangfoldloven 2013 § 35). I mange land består nasjonalparker av kulturlandskap og parker med både infrastruktur og bebyggelse (Store Norske Leksikon u.d.-a). Bilveier anlegges ofte i nasjonalparker i andre land for å gi besøkende en lettere tilkomst. Dette er noen ganger en nødvendighet, da fri ferdsel i privateid utmark ikke er tillatt mange steder utenfor Norge (Store Norske Leksikon u.d.-b).

IUCN (The International Union for Conservation of Nature) er en internasjonal organisasjon som har om formål å bevare verdens natur og biologiske mangfold (IUCN u.d.). Organisasjonen klassifiserer alle verneområder etter vernets mål (kategori I-VI). Norske nasjonalparker blir kategorisert av IUCN etter kategori II (national park), mens mange utenlandske nasjonalparker blir kategorisert i kategori V (protected landscape/seascape) (IUCN 2014). IUCN beskriver en nasjonalpark som store urørte eller tilnærmet urørte områder som vernes for å ta vare på store sammenhengende økologiske prosesser og dets arter og økosystemer. Videre skal nasjonalparker gi grunnlag for kulturelle opplevelser, undervisning, forskning, rekreasjon og muligheter for bruk av besøkende (IUCN 2014).

Naturresevat

Naturresevatere representerer den strengeste formen for områdevern i Norge. Dette er større eller mindre områder og består av tilnærmet urørt natur som er vernet på grunn av sjeldne/sårbare arter og naturtyper, bestemte naturtyper, biologisk mangfold, geologi eller på grunn av naturvitenskapelig verdi (Naturmangfoldloven 2013 § 37). I et naturresevat er det forbudt å foreta noe som kan skade verneformålene, det kan også totalfredes mot all virksomhet, også ferdsel (ibid 2013 § 37). Et naturresevat er ofte vern av naturtyper som myr, våtmark, sjøfuglområder og edelløvskog (Ot prp nr 52 (2008-2009)). Norske naturresevat inngår i IUCNs kategori Ia (strict nature reserve) og delvis Ib (wilderness area) og IV (habitat/species management area) (ibid (2008-2009)).

Landskapsvernområde

Et landskapsvernområde skal sikre og bevare egenartet eller vakkert natur- og kulturlandskap (Ot prp nr 52 (2008-2009)). Dette er den mildeste formen for områdevern og er etter nasjonalparker det mest utbredte områdevernet i Norge (ibid (2008-2009)). Landskapsvernområder opprettes ofte i tilknytning til nasjonalparker der kriteriene for nasjonalparker ikke kan oppfylles eller der grunneierforholdene har gjort det komplisert å opprette nasjonalpark (ibid (2008-2009)). Landskapsvernområder i Norge ligger under samme IUCN-kategoriene som de mange utenlandske nasjonalparkene, kategori V, og til dels VI (ibid (2008-2009)). Det er tillatt med eksisterende virksomhet i landskapsvernområder, og eventuelle nye må tilpasses landskapet og kan ikke endre verneformålet i vesentlig grad (Naturmangfoldloven 2013 § 36).

Biotopvernområde

Av Naturmangfoldloven (2013 § 38) er biotopvernområder *"... områder som har eller kan få særskilt betydning som økologisk funksjonsområde for en eller flere nærmere bestemte arter. Det kan fastsettes forbud mot virksomhet og ferdsel som kan påvirke eller forstyrre arten eller dens livsbetingelser."* Eksempler på biotopvernområder kan være beite- eller jaktområder, hiområder, trekkveier og parringsområder m.m. (Ot prp nr 52 (2008-2009)). Restriksjonsnivået bestemmes ut i fra de aktuelle artenes behov og vil kunne variere fra ulike biotopvernområder (ibid (2008-2009)). Biotopvernområder kan også benyttes sammen med andre verneområder, særlig er det vanlig i kombinasjon med naturreservater (ibid (2008-2009)).

Maritime områder

Områder som inneholder særegne eller representative økosystemer uten tyngre inngrep kan vernes som maritime områder. Truet, sjelden og sårbar natur, representative naturtyper og områder som utgjør en spesiell geologisk forekomst kan også vernes som maritime områder, sammen med områder med naturvitenskapelig verdi eller med viktig betydning som økologisk funksjonsområde for en eller flere bestemte arter (Naturmangfoldloven 2013 § 39). Marine verneområder opprettes for å beskytte og bevare naturverdier i sjø og naturverdier som er økologiske betingelser for arter på land (ibid 2013 § 39). Det må angis om verneformålet gjelder sjøbunn, søyle eller overflate, eller om det er en kombinasjon av disse (ibid 2013 § 39). Restriksjon av aktivitet i slike områder avhenger av verneformålene, men det kan vernes mot all virksomhet og bruk innenfor folkeretten (ibid 2013 § 39).

1.3.

1.3.2. FORVALTNING AV NORSKE NASJONALPARKER

Alle verneområder trenger en form for forvaltning av verneforskriftene for at verneformålet skal bli ivaretatt. Med forvaltning av verneområder menes det totale arbeidet med å forvalte verneforskriftene i tråd med verneformålet, og dette skjer gjennom en forvaltningsplan (Direktoratet for naturforvaltning 2010; Miljødirektoratet u.d.-a).

En forvaltningsplan skal konkretisere, utdype og presisere verneforskriftene gjennom tydelige retningslinjer for informasjon, bruk, skjøtsel og tilrettelegging (Miljødirektoratet u.d.-c). Slik kan en forvaltningsplan bidra til å sikre en helhetlig forvaltning av verneområdene, der natur- og kulturverdiene blir ivaretatt (ibid u.d.-c).

Hovedmålet med forvaltningen av nasjonalparker er å ivareta verneverdiene gjennom beskyttelse mot uønskede tiltak og gjennom tilrettelegging for ønsket aktivitet (Miljødirektoratet u.d.-a). Et viktig aspekt er å øke forståelsen av vernet blant berørte parter og besøkende. Verneområdene skal som nevnt forvaltes i et langtidsperspektiv, hvilket er bestemt til et minimum på 200 år (Dovrefjellrådet 2006). Forvaltningsplanene oppfordres til revisjon hvert 10. år og i noen tilfeller tidligere (ibid 2006).

Forvaltningsorganene

Det er forskjellige forvaltningsmyndigheter for ulike verneområder, og det skilles mellom lokale og regionale myndigheter (Miljødirektoratet u.d.-c). Det har i hovedsak vært fylkesmannens ansvar å forvalte nasjonalparkene, og i noen tilfeller er det kommunen/fylkeskommunen som forvalter. Etter den nye forvaltningsmodellen er det flere steder blitt opprettet nasjonalparkstyrer

som har forvaltningsansvaret. Forvaltningsoppgavene til de lokale forvaltningsmyndighetene (fylkesmannen og kommunen) er å utarbeide og revidere forvaltningsplanene. I tillegg har de ansvaret for informasjon og kontakt med berørte parter som grunneiere, rettighetshavere, brukere, organisasjoner m.m. (Miljødirektoratet u.d.-c). Over disse finnes det to sentrale forvaltningsorganer som har det overordnede ansvaret for forvaltning av verneområder i Norge (Direktoratet for naturforvaltning 2010):

Miljøverndepartementet

Etter naturmangfoldloven er det Miljøverndepartementet som har det overordnede politiske ansvaret for verneområder i Norge (Direktoratet for naturforvaltning 2010). Hovedansvaret ligger i å samordne og følge opp regjeringens miljø- og klimapolitikk (Fjeldstad 2012).

Direktoratet for naturforvaltning

Direktoratet for naturforvaltning (DN) har som sin oppgave å bevare det biologiske mangfoldet, og dette gjøres gjennom vern av viktige naturområder (Fjeldstad 2012). Det er DN som har det overordnede forvaltningsansvaret for alle vernede områder i Norge. Direktoratets oppgaver i forvaltningen er planlegging, koordinering, faglig utvikling og utvikling av generelle retningslinjer o.l. (Direktoratet for naturforvaltning 2010). Det er DN som har myndighet til å godkjenne forvaltningsplanene til de store verneområdene, samt Ramsarområder* (ibid 2010). Det fungerer også som klageinnsats på forvaltningsmyndighetens vedtak (Miljøverndepartementet 2006).

*Ramsarområder er områder med viktig vårmarkslandskap som er beskyttet av Ramsarkonvensjonen (Den internasjonale våtmarkskonvensjonen). De har som mål å bidra til fornuftig bruk av våtmarksområder gjennom samarbeid på lokalt, nasjonalt og regionalt nivå for å bidra til bærekraftig utvikling i hele verden (The Ramsar Convention u.d.).

1.3.

Underlagt DN er Statens naturoppsyn (SNO) som i mange tilfeller arbeider med tilrettelegging, vedlikehold, overvåkning, tiltak m.m. fra oppdrag fra forvaltningsmyndighetene (Statens naturoppsyn u.d.). SNOs hovedoppgave er å føre tilsyn med naturtilstanden i verneområdene og passer på at bestemmelsene i miljølovgivningen blir fulgt (ibid u.d.)

Den nye forvaltningsmodellen

I 2010 ble den "lokale forvaltningsordningen" innført (Miljødirektoratet u.d.-c), og i den nye forvaltningsmodellen delegeres forvaltningsmyndighetene fra et statlig byråkrati med fylkesmennene som ansvarlig for forvaltningen, til et interkommunalt nasjonalparkstyre eller verneområdestyre (Lundberg et al. 2013; Miljødirektoratet u.d.-a). Styrene er sammensatt av folkevalgte representanter fra kommuner og fylkeskommuner med arealer innenfor verneområdet, samt sametinget i samiske områder (Lundberg et al. 2013; Miljødirektoratet u.d.-c). Det er ikke obligatorisk å følge den nye forvaltningsmodellen, og dersom flertallet i kommunene ikke ønsker å følge den, vil fylkesmannen fortsette å være forvaltningsmyndighet (Naturmangfoldloven 2013). Et annet hovedpunkt er at sekretariatet for styret skal legges til en nasjonalparkforvalter, tilsatt hos fylkesmannen, men underlagt nasjonalparkstyret (Prp 1 S (2009-1010)). Nasjonalparkforvalteren skal sitte på god naturfaglig kompetanse og skal sikre god kontakt og kunnskap med lokalmiljøet (ibid (2009-1010)).

Rammeverk

Naturmangfoldloven

Forvaltningen av nasjonalparker og andre verneområder skjer i tråd med verneformålene, men er også underlagt naturmangfoldloven. Naturmangfoldloven legger rammer og regler for forvaltning av arter, områdevern, fremmede arter, spesielle naturtyper og leveområdene for prioriterte arter (Miljødirektoratet 2013e). Loven trådte i kraft i 2009 og erstatter den gamle loven, naturvernloven, samt deler av viltloven og laks- og innlandsfiskloven (ibid 2013e). Det understrekes en viktighet rundt bærekraftig bruk og vern, kunnskapsbasert naturforvaltning og prinsippene om føre-var og økosystemtilnærming (Klima- og miljødepartementet 2013b; Ot prp nr 52 (2008-2009)).

Målet med naturmangfoldloven er å ta vare på naturen for fremtidige generasjoner. Dette gjøres gjerne gjennom en form for områdevern. Naturmangfoldloven gjelder på lik linje med annet lovverk. Andre lover som kan gjelde for nasjonalparker og andre verneområder er for eksempel motorferdselloven, viltloven, lakse- og innlandsfiskloven og verneforskriftene i verneområde (Miljødirektoratet 2014b).

Plan- og bygningsloven

Naturmangfoldloven er den viktigste loven for all natur. Utenfor verneområdene og i randsonen er det Plan- og bygningsloven (Pbl) som gjelder. Utenfor vernegrensen gjelder heller ikke verneforskriften for området vernet (Miljødirektoratet 2014b). Pbl skal "fremme bærekraftig utvikling til beste for den enkelte, samfunnet og framtidige generasjoner" og "... bidra til å samordne statlige, regionale og kommunale oppgaver og gi grunnlag for vedtak om bruk og vern av ressurser." (Plan- og bygningsloven 2008 §

1.3.

1-1). Loven regulerer disponering av arealer, dette være seg alt fra enkeltbygninger til store kommunale og regionale planer, og blir på denne måten det viktigste verktøyet for samfunnsplanleggingen (Fjelstad 2012; Riksantikvaren 2014).

1.3.3. FRILUFTSLIV

Friluftsliv er et godt forankret begrep i norsk kultur. Med friluftsliv menes aktivitet i natur med innslag av fysisk aktivitet på fritiden (Klima- og miljødepartementet 2013a). Det er en kilde til glede, trivsel, livskvalitet og god helse (ibid 2013a). I 2013 ble strategien "Nasjonal strategi for et aktivt friluftsliv" utarbeidet av Miljøverndepartementet. Målet var å få flere nordmenn til å drive friluftsliv i hverdagen, både i byer og tettsteder (Miljøverndepartementet 2013b). Bakgrunnen for dette målet var å øke folkehelsen og at økt friluftsliv kan gi økt engasjement for bevaring av natur og miljø (ibid 2013b). På grunn av viktigheten av friluftsliv finnes det en lov om friluftsliv, der formålet med loven er å sikre allmennhetens rett til ferdsel og opphold i naturen (Friluftsloven 1957).

I "Nasjonal strategi for at aktivt friluftsliv" står det at kommuner, fylker og regioner skal planlegge på en slik måte at et aktivt friluftsliv fremmes, slik at det kan virke helsefremmende, trivselskapende og skape miljøvennlig nærmiljø (Klima- og miljødepartementet 2013a). For å kunne nå målene med friluftslivstrategien skal det legges til rette for å øke tilgangen til attraktive turområder og ferdselsområder i nærmiljøet,

stimulere til friluftaktiviteter, videreutvikle kunnskap om friluftsliv, øke bevisstheten om de positive effektene ved friluftsliv og øke samarbeid mellom styringsorganer og sentrale aktører innenfor friluftslivet (ibid 2013a). Allemannsretten er med på å styrke friluftslivet ved å gi folk i Norge mulighet og rett til å bruke utmark, uavhengig av grunneier (Miljødirektoratet u.d.-b).

Bilde 1.3.1. Lomsdal-Visten nasjonalpark

1.4. TURISME I NASJONALPARKER

Nasjonalparker består av praktfull natur som tiltrekker seg millioner av turister og andre besøkende hvert år. Disse områdene vil bli mer populære med tiden, da verdens befolkning og samfunnsutvikling vokser raskt og vakkert naturligt landskap blir mer sjeldent (Lockwood et al. 2006). Ved økt bruk av nasjonalparker og andre vernede områder får de besøkende økt kunnskap om vern og tilknytning til stedet, hvilket bidrar til forståelse og mer hensynsfull bruk. Men med et stort besøkstrykk vil naturen bli påvirket, og dette vil etter tid påvirke vertsstedet dersom det ikke forvaltes riktig (Lockwood et al. 2006). Forvalterne av nasjonalparkene skal finne balansen mellom å gi de besøkende gode opplevelser og verne landskapet. I Norge er denne balansen ujevn, der det største fokuset er på vern. Andre land har kommet langt i arbeidet med denne balansen, og fokuserer i større grad enn Norge på de besøkende. Dette gjøres ofte gjennom egne besøksforvaltningsstrategier.

Det er viktig at Norge også fokuserer mer på forvaltning av de besøkende, ettersom turismeindustrien, og særlig naturbasert reiseliv, øker. Selv om Norge er et land med et relativt beskjedent besøkstrykk, kan en i fremtiden forvente en økning (Haukeland 2011).

Naturbasert reiseliv

Naturbasert reiseliv er en relativt ny sektor innenfor turismeindustrien og har vokst betydelig de siste årene (Haukeland 2011). Det finnes ingen klar universell akseptert definisjon av begrepet, men dersom naturopplevelser og utendørsaktiviteter i stor grad er målet med reisen, er det naturbasert turisme (ibid 2011). Lockwood (2006) forklarer

at naturbasert turisme er reise til uberørte områder for å oppleve og nyte naturen. Denne typen turisme omfatter vanligvis enkle og trygge aktiviteter i naturen som fotturer, fiske, fugletitting, sykling, camping og annen form for friluftsliv (Haukeland 2011; Lockwood et al. 2006). Naturbasert turisme er den sektoren innenfor turisme som har hatt størst økning de siste årene (Haukeland 2011). Internasjonal turisme har hatt en gjennomsnittelig økning på 4,3 prosent årlig på 90-tallet, mens naturbasert turisme har hatt en økning på 10-30 prosent i samme periode (ibid 2011). Dette viser at interessen for vakker natur øker og at behovet for god forvaltning av nasjonalparker er reelt.

Bærekraftig reiseliv

Med en sterk økning av naturbasert turisme og en generell satsning på nasjonalparker som turismeindustri og utviklingsstrategi, er det viktig at nasjonalparkene ikke blir forringet. Igjen står dilemmaet rundt balansen mellom bruk og vern sentralt. Det finnes mange definisjoner på bærekraftig turisme. Det som kjennetegner bærekraftig turisme er turisme med lav innvirkning på miljøet, med mål om å sikre en positiv utvikling for reiselivsbedrifter og lokalsamfunnet, samt verne om regionens rike kultur- og naturmiljø (FjordNorway 2013). Bærekraftig turisme handler om å gi de besøkende kvalitetsopplevelser og økt bevissthet rundt bærekraftig bruk (Sustainable tourism u.d.).

Innovasjon Norge (u.d.) har satt i gang et prosjekt som skal sikre bærekraftig reiseliv i Norge. I prosjektet har de lagt til grunn ti prinsipper for et bærekraftig reiseliv. De tre hovedprinsippene er:

- Bevaring av natur, kultur og miljø
- Styrking av sosiale verdier
- Økonomisk levedyktighet

1.5. TERRITORIELL PLANLEGGING

Det finnes to versjoner av territoriell planlegging. Den ene versjonen går ut på all planlegging knyttet til et geografisk område, som en by, tettsted, kommune eller region (Clemetsen 2014). Den andre versjonen bygger på begrepet (terroire) betydning, som betyr "jord", og handler om planlegging av stedlige ressurser til et avgrenset område, gjerne en region (Clemetsen 2014). Det er den siste versjonen som er aktuell for denne oppgaven.

Det finnes naturlige regioner i et landskap, hvilket skiller seg fra hverandre med ulike landskapsformer, jordsmonn, klima og biologisk mangfold (Lorange 1977). Hver region har en egenart som baseres på disse faktorene, som er de stedlige ressursene i landskapet. Mennesket har gjennom tidene tatt i bruk regionene og de stedlige ressursene, og utviklet de naturlige regionene til kulturelle regioner, der det både er stor og liten grad av menneskelig aktivitet (ibid 1977). En regions egenart springer ut av stedets betingelser (landform, jord, klima), av menneskelig virksomhet (bygg, stier, forurensning) og av tidens påvirkninger (døgn, soltimer) (ibid 1977). Her er det viktig å se på helheten, det er det som gir kunnskap om særpreget og identiteten til et sted (ibid 1977).

Lorange (1977) forklarer en region som "hjemstavn", som er et område en person har relasjon og tilknytning til i hverdagen. Dette endrer seg med alderen, da en som barn ser på hjemstavn som det nære og kjære, mens det som ung voksen kan være snakk om hele verden. Som en voksen person i yrkeslivet vil dette området igjen bli mindre, omtrent på størrelse med en region.

Territoriell planlegging, eller regional planlegging, handler om utvikling av stedene basert på de stedlige ressursene som finnes.

Her gjelder også menneskene som ressurs, med deres kunnskaper, kløkt, erfaringer, tradisjoner m.m. (Lorange 1977). Det betyr at det kreves kunnskap om disse for å kunne utføre god planlegging. Lorange (1977) påpeker at det tidligere ble tatt større hensyn til regionens ressurser i planleggingen, og at stedets særpreg var godt bevart synlig i byer og lokalsamfunnene. I dagens moderne samfunn med urbanisering og standardiseringer er ikke stedets særpreg vektlagt i samme grad. For eksempel bosatte folk i fjellområdene i Norge seg i lavtliggende områder med flate arealer, der de hadde god tilgang på vegetasjon og vann. I dette tilfellet var ressurser som vegetasjon, vann, vind, sol, temperatur m.m. viktig for plasseringen av hus. Bygningene ble som regel bygd opp av stedeegne materialer og i velkjente konstruksjoner som var vanlig på det stedet (ibid 1977). Slik samfunnet utvikler seg i dag kan en planere ut, fylle på i vannkanter, sprengte fjell o.l. slik at en får bygd det en ønsker. Dette kan føre til at identiteten til et område forsvinner, og at det lages noe som like gjerne kunne vært plassert et helt annet sted. Poenget med den territorielle planleggingen er å skape særegne plasser som har betydning for beboerne og som gir tilhørighet og identitet til stedet.

Regional planlegging må bygge på forståelse av regional helhet, og slik regional tenkning bør inngå i alle former for samfunnsplanlegging som fylkesdelplaner, kommuneplaner, reguleringsplaner osv (Lorange 1977). Dette fordi samfunnsplanleggingen gjelder for dem som bor og lever i hjemstavnene (ibid 1977).

1.6. DEN EUROPEISKE LANDSKAPSKONVENSJONEN

Den europeiske landskapskonvensjonen ble vedtatt 20. oktober i 2000 og trådte i kraft 1. mars i 2004. Konvensjonen setter alt landskap i fokus der formålet er å verne, forvalte og planlegge landskap og organisere europeisk samarbeid på disse områdene (Miljødepartementet 2014).

Landskapet har en bred betydning i konvensjonen og omfatter alt fra uberørt fjell og natur til bygdeområder og bylandskap (Miljøverndepartementet 2009). Konvensjonen påpeker at landskapet spiller en viktig rolle for folks livskvalitet, både det storslåtte landskapet og hverdagslandskapet (Miljødepartementet 2014). Konvensjonen fremmer landskapet som et viktig leveområde for mennesket. Inntrykk og opplevelser fanges opp gjennom hørsel, lukt, smak og kontakt som igjen gir opphav til blant annet identitet, tilhørighet, stolthet og trygghet (Miljøverndepartementet 2009). Landskapet påvirker mennesket på ulike måter og er bakgrunnen for hvorfor konvensjonen vil fremme hverdagslandskapet framfor å kun verne storslått natur- og kulturlandskap (Miljøverndepartementet 2009).

De to viktigste målene for konvensjonen omhandler helse og velvære for alle mennesker, og bærekraftig utvikling (Council of Europe Publishing 2006). Konvensjonen legger frem at det er viktig at lokalbefolkningen får ta del i utviklingen og bestemmelsene av landskapet (Haukeland 2011). Et annet viktig poeng i konvensjonen er at det strebes etter en endring fra et "ovenfra og ned styre" der planer og bestemmelser kommer fra høyere styresmakter, til et "nedenfra og opp styre" der berørte parter og lokalbefolkningen i større grad kan bidra og engasjere seg (ibid 2011).

Det viktigste bidraget for å nå disse målene er å fremme vern, forvaltning og planlegging av landskap som en helhet i regional planlegging (Council of Europe Publishing 2006). For å ivareta landskapet krever konvensjonen at de ratifiserte landene opparbeider strategier og tiltak i det offentlige, og ved å la lokalbefolkningen ta større del i planprosessen og bestemmelsene.

Etter at Norge godkjente konvensjonen i 2001, har det skjedd en endring av politisk syn på norsk natur (Miljøverndepartementet 2009). Det har gitt opphav til en rekke dokumenter og prosjekter som for eksempel *Fjellteksten*, *Regjeringens reiselivsstrategi* og den statlige satsningen på *Verdensarven som verdiskaping* m.m.

1.7. LANDSKAP OG STEDLIGE RESSURSER

I KOMMUNEPLANLEGGINGEN

Kommuneplanlegging handler om å ivareta kommunale, regionale og nasjonale mål, interesser og oppgaver (Klima- og miljødepartementet u.d.). Plan- og bygningsloven (Pbl) er den sentrale loven for all arealplanlegging/-forvaltning og byggevirksomhet i Norge, og er kommunens viktigste verktøy for helhetlig samfunnsplanlegging (Kommunetorget.no u.d.). Loven gjelder for hele landet, også i vassdrag, og gjelder ut til én nautisk mil i sjøområder (Plan- og bygningsloven 2008). Pbl skal fremme bærekraftig utvikling for innbyggere, samfunnet og for fremtidige generasjoner (ibid 2008). Kommunestyrene, regionale planmyndigheter og kongen er organene som har ansvaret for planlegging etter denne loven (ibid 2008). Det står i lovens forskrifter at hver kommune skal ha en kommuneplan med en samfunnsdel og arealdel. Denne skal bygges på en kommunal planstrategi. En kommuneplan er kommunens styringsdokument som gir rammer for planer og tiltak, og planer for bruk og vern (Klima- og miljødepartementet u.d.). Det er det viktigste dokumentet for planlegging og utvikling av en kommune eller region, og er med på å forme det fysiske landskapet og skal sikre kvalitet og muligheter for utbygging og vern i kommunen (Kommunal- og Moderniseringsdepartementet 2014a).

Kommunens rolle som samfunnsutvikler

Kommunene har mange viktige roller, og samfunnsutvikler er en av dem, hvilket betyr at de har et ansvar for å utvikle et godt lokalsamfunn for innbyggerne (St mld nr 12 (2006-2007)). Kommunene har ansvar for å tilrettelegge for nyskaping og næringsutvikling. Alle utbygginger og terrenginngrep vil påvirke landskapet. Kunnskap om hvilke verdier som finnes i landskapet og hvilke konsekvenser slike tiltak kan ha, er viktig for å få til en helhetlig og god samfunnsutvikling

(Direktoratet for naturforvaltning 2011). Her er landskapsanalysen i et nyttig verktøy.

Dessuten vil alle endringer i en kommune påvirke innbyggere og arbeidende på en eller annen måte. Og det er viktig at innbyggere og berørte parter kan ta del i utviklingen av sin kommune. Pbl presiserer at alle planforslag skal legge til rette for medvirkning, og sikre medvirkning for grupper som krever spesiell tilrettelegging, som barn og unge (Plan- og bygningsloven 2008 § 5-1). Medvirkning fra innbyggere og berørte parter kan bidra til utvikling av bedre og mer attraktive steder. Det styrker kunnskaps- og beslutningsgrunnlaget, forebygger konflikter, gir forankring og legitimitet til arbeidet (Kommunal- og Moderniseringsdepartementet 2014b).

Kommunens rolle i reiselivsutviklingen

I mange kommuner utgjør reiselivet en vesentlig del av næringslivet og den økonomiske inntekten, og kommunen har derfor en rolle i reiselivsutviklingen også. Casestudiet Kommunens rolle i reisemålsutvikling har studert hvilken rolle kommunen har i reilemålsutviklingen, og kommer frem til at kommunens viktigste roller er å ta et ansvar for vertskapsrollen, produktutvikling og reiselivsmessig infrastruktur (Jervan et al. 2011).

Det kom midlertidig frem at fylkeskommunene ikke synes kommunene gjør et godt nok arbeid i de overnevnte ansvarsområdene, men gjør en bedre jobb i rollen som rammestetter, dvs. bestemmelse av åpningstider, løyver og arealdelens rammer for utvikling av ulike steder m.m.

Landskapsanalysen i kommuneplanen

For å innhente kunnskap om landskapets verdier er landskapsanalyse et godt virkemiddel. Det finnes en veileder for landskapsanalyse som kan brukes i kommunal planlegging, utarbeidet av Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren (Direktoratet for naturforvaltning 2011). Målet med veilederene er at kommuner selv skal kunne gjennomføre landskapskartlegging, analyser og verdivurderinger (Clemetsen 2009). Veilederen har en helhetlig tilnærming til omgivelsene, både det naturgitte, kulturhistoriske og de romlig-estetiske forholdene og samspillet dem imellom (Direktoratet for naturforvaltning 2011). Dette skal bidra til å gi kommunen økt kunnskap om verdiene i landskapet og hva som gir kommunen sin identitet og egenart. Landskapsanalysen skal gi en oversikt over kommunens landskapsressurser og dets grunnlag for verdiskaping og utvikling. Det skal formidle det særegne ved landskapet knyttet til kommunen, sikre mulighet for opplevelse og bruk, og gi kunnskap om langsiktig forvaltning og skjøtsel av landskapet (ibid 2011).

Landskapsanalysen skal gi grunnlag for å utføre konsekvensutredninger av nye utbyggingstiltak. Konsekvensutredningen skal beskrive de antatte virkningene på miljø og samfunn av ny eller endret arealbruk (ibid 2011). Et annet mål med denne analysen er at den skal være etterprøvbart.

Landskapsanalysen er et godt virkemiddel for bedre kommunikasjon og medvirkning i planprosessen (Knagenhjelm et al. 2013). Dette skaper kunnskap basert på medvirkning og diskusjoner.

Landskapsanalyse i Fjell kommune

Fjell kommune har opplevd et stort arealpress over lengre tid (Knagenhjelm et al. 2013). I 2013 utarbeidet Aurland naturverkstad en landskapsanalyse for store deler av kommunen. Denne ble gjennomført som en del av grunnlagsarbeidet for en ny kommuneplan (ibid 2013). Målet med landskapsanalysen var å bli bevisste på ulike landskapsverdier i kommunen, for å kunne peke ut fremtidige utviklingsstrategier (ibid 2013).

En landskapsanalyse deler det aktuelle området inn i ulike delområder (Direktoratet for naturforvaltning 2011; Knagenhjelm et al. 2013). Grunnlaget for en slik inndeling er å bedre kunne vurdere sårbarhet og utviklingspotensial for hvert delområde (Knagenhjelm et al. 2013). Landskapskarakter er et begrep som kommer opp i en landskapsanalyse, og går ut på å beskrive, tolke og verdsette landskap på en systematisk og etterprøvbart måte (Direktoratet for naturforvaltning 2011).

Landskapsanalysen har gitt mulighet for vurderinger og anbefalinger for arealplanlegging i Fjell kommune. I dette tilfellet har landskapsanalysen delt kommunen inn i fem områdetyper, som for eksempel større boligområder, spredt bosetningsområde og områder med kulturmiljø, friluftsliv, turisme og rekreasjon (Knagenhjelm et al. 2013). For hvert område er det ulike anbefalinger. På bakgrunn av landskapsanalysen kunne en beskrive hvilke kvaliteter bo- og næringsmiljøet i Fjell kommune burde ha, hvilket ble anbefalt å være moderne og urbane der allmennheten har tilgang og mulighet for aktivitet i fritiden, i tillegg til at det skal være identitetsskapende og gi muligheter for opplevelser. Et viktig poeng i denne konklusjonen er at en gjennom landskapsanalysen fant ut at tilgang til utmark

1.7.

og strandsonen er viktig for bokvaliteten for beboerne, og at det bør ha betydning for videre utvikling av kommunen (Knagenhjelm et al. 2013).

Landskapsanalysen som er gjort i Fjell kommune er et godt eksempel på hvordan kunnskap om landskapet kan bidra til verdiskaping, identitetsbygging og utvikling av en kommune.

1.7.1. LANDSKAPET SOM RESSURS FOR IDENTITET OG OPPLEVELSE

Landskap er et gammelt og velkjent begrep, men kan være vanskelig å definere. Dette kommer av at landskap oppfattes ulikt fra menneske til menneske. Alle kan se de samme elementene i et landskap, som hus, vei, fjell, vann osv. Dette er fakta, ting en kan se, men slik fakta får kun mening gjennom assosiasjoner og må koples sammen med egne erfaringer og tanker (Jackson et al. 1979). Landskapet må derfor ses på i sammenheng med mennesket. Landskapet er omgivelsene rundt oss og er formet gjennom et samspill mellom natur og mennesket (Riksantikvaren 2007). Det utgjør et felles livsmiljø for mennesker, dyr og planter (Miljøverndepartementet 2013a).

Landskapskonvensjonen beskriver et landskap som *"...et område, slik folk oppfatter det, hvis særpreg er et resultat av påvirkning fra og samspill mellom naturlige og/ eller menneskelige faktorer"* (Riksantikvaren 2007 s. 7). I dette kan en lese at landskapskonvensjonen vektlegger natur og kultur og menneskets oppfattelse av det. Konvensjonen omfatter alt landskap fra det høyst vakre til det ordinære – hverdagslandskapet (Riksantikvaren 2007).

Storslått landskap eller sårbare naturområder og arter blir ofte båndlagt vern for å sikre at det blir godt bevart og ivaretatt for fremtiden. Verneområder har egne lover og regler for hva som er tillatt og ikke, og opererer med egne forvaltningsverktøy og brukes som utviklingsstrategi for vertsområdene. Landskapskonvensjonen fremmer at også hverdagslandskapet er like viktig i denne utviklingen.

Landskapet er en stor del av enhvers dagligliv og spiller en viktig rolle av tilhørighet til et sted, en by eller et samfunn, og har betydning for menneskets velvære (Council of Europe Publishing 2006). Landskapet som ressurs har fått et økt fokus de siste fem til ti årene, og har en mer sentral rolle i utviklingsstrategier i bygdeområder i dag (Svardal et al. 2008). Dette kommer av at folk i dag i mye større grad søker etter identitet og nærhet til landskapet i hverdagen og i sammenheng med lengre turer og turisme (ibid 2008). Dette oppnås gjerne gjennom det som kalles *opplevelseslandskap*. Det sier noe om ens oppfattelse av landskapet og hvor dypt disse sitter i forhold til landskapets ytre og indre side (Haukeland & Brandtzæg 2010). Ved å

1.7.

gjøre en type aktivitet i landskapet vil en kunne få en indre oppfattelse av landskapet, framfor om en kun skuer utover landskapet, som gir en ytre oppfattelse (ibid 2010). Det er den "indre" oppfattelsen av landskapet som har blitt et sterkere ønske blant folk, særlig i besøksnæringene. En ønsker i større grad produkter som fremmer opplevelse og

involvering i landskapet. Dette dreier seg om både fysiske og immaterielle sider av landskapet, som å bruke ljà på slåtteeenger eller fortellinger, myter og historier knyttet til landskapet (ibid 2010). Dette ønske skaper store muligheter for lokal og regional verdiskaping (Svardal et al. 2008).

1.7.2. LANDSKAPET SOM GRUNNLAG FOR BRED VERDISKAPING

Landskapet er dynamisk og endrer seg hele tiden. Dette har foregått siden tidenes morgen, men det har skjedd en endring av tempo og omfang i nyere tid (Riksantikvaren 2013). Landskapet endres ikke bare av naturens egne endringsprosesser, men også av samfunnsutviklingen (ibid 2013), hvilket er mye raskere enn de naturlige. En utfordring er derfor å kunne dra nytte av landskapet som ressurs i samfunnsutviklingen på en slik måte at det ivaretar landskapskarakteren og de kvalitetene som ligger i det i et langtidsperspektiv (ibid 2013). På grunn av blant annet dette har det blitt rettet et nytt fokus mot landskapet, fra å betrakte det som en vernekategori og et forvaltningsobjekt til å se på landskapet som en arena for integrert planlegging og utvikling (Selman 2006). For å kunne bruke landskapet som ressurs for utvikling er det viktig å se på dette i sammenheng med kulturell, sosial og økonomisk verdiskaping (Haukeland et al. 2010).

I "Verdiskapingsprogrammet for kulturminner" og i programmet "Naturarven som verdiskaper" ligger prinsippet om bærekraftig bruk sentralt, der målet er å fremme nyskaping og

verdiskaping i lokalsamfunnsutviklingen og næringsutviklingen (Haukeland & Brandtzæg 2009). Her er det snakk om en bred verdiskaping, der økonomiske, miljømessige, kulturelle og sosiale dimensjoner inngår (Haukeland & Brandtzæg 2009). Målet med den brede verdiskapingen er å fremme en bærekraftig samfunnsutvikling. Dette bidrar til å gi grunnlag for sysselsetting og verdiskaping basert på natur- og kulturverdier i lokalsamfunnet (Telemarksforskning 2011).

Miljømessig verdiskaping går ut på sikre og bevare miljøet i landskapet, som ren jord, luft, vann, biologisk mangfold, kulturmiljø, energi- og klimavennlig. Herunder kommer også natur og landskap. Dette skaper verdier for mennesket ved at de grunnleggende prosessene i økosystemet gir grunnlag for alt liv på jord (Haukeland & Brandtzæg 2009).

Med kulturell verdiskaping menes verdier som identitet, symbolverdier, natur- og kulturhistoriske verdier, lokal kunnskap, tradisjoner, omdømme, stolthet, merkevarer o.l. (ibid 2009). Dette er verdiskaping som styrker lokal identitet og stolthet og kan brukes som en merkevare i utviklingsprosesser (ibid 2010).

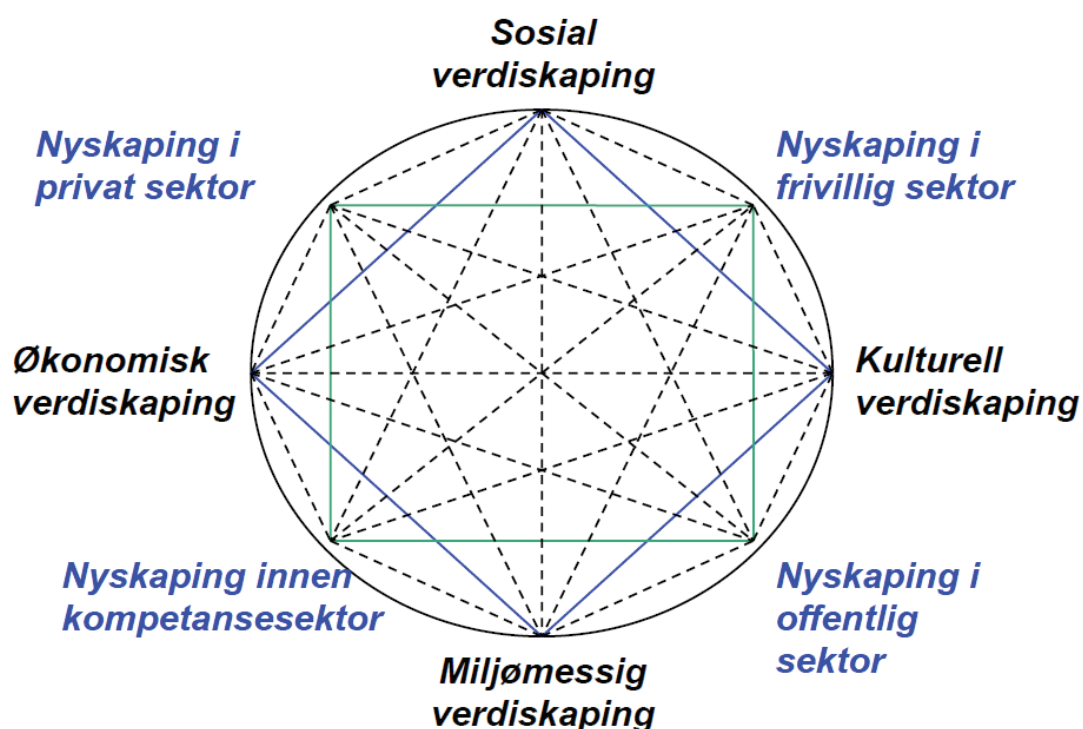
1.7.

Sosial verdiskaping handler om engasjement og bevissthet om landskapets betydning og verdi blant de lokale (Haukeland & Brandtzæg 2010). Dette kan skape sosiale verdier som igjen er viktig i stedsutviklingen. Det inneholder også verdier som fellesskapsfølelse og ønske om samarbeid (ibid 2009).

Økonomisk verdiskaping handler om økonomisk gevinst. Det er snakk om inntekter minus utgifter i produksjon som er relatert til økt besøk, tilflytting, sysselsetting, nyetablering osv (Haukeland 2013).

For å få til en bred verdiskaping basert på en bærekraftig tilnærming er det viktig å se på helheten av de ulike typene verdiskaping (Haukeland & Brandtzæg 2009). I figuren av det bærekraftige utviklingshjulet nedenfor blir de ulike elementene visualisert. Det er en figur som skal vise hvordan ting henger sammen i en bred forståelse av verdiskapingen (ibid 2009). Bred verdiskaping handler om hvordan de ulike formene for verdiskaping inngår i hverandre, og hvordan de kan påvirke hverandre både positivt og negativt (Haukeland 2013).

Figur 1.7.1. Det bærekraftige utviklingshjulet. Viser hvordan de ulike verdiskapingene henger sammen med hverandre og ulike sektorer.

1.8. REGIONALPARKER I NORGE OG EUROPA

En regionalpark er en park som skal bidra til bærekraftig regional utvikling og økt verdiskaping basert på lokale natur- og kulturverdier i bygdeområder og andre mindre rurale bosetninger (Aurland Naturverkstad u.d.). En regionalpark opprettes ofte der bygdesamfunn sliter med utvikling på grunn av utfordringer som fraflytting og lite næringsutvikling. En løsning kan da være samarbeid mellom bygdesamfunn der det skapes verdier basert på felles natur- og kulturarv (ibid u.d.).

En regionalpark assosieres ofte med naturvern, men regionale parker i Norge trenger ikke være basert på vernet natur, slik som nasjonalparkene (Svardal et al. 2008). Det skiller seg vesentlig ut fra nasjonalparker ved en bredere tilnærming ved å både ta vare på natur- og kulturverdier og få til bærekraftig utvikling basert på disse verdiene gjennom fornuftig forvaltning (Telemarksforskning u.d.).

Selve konseptet med regionalparker ble utviklet i Mellom-Europa og er et godt innarbeidet konsept. I Norge er dette et nytt begrep som er under utvikling (Telemarksforskning u.d.). Et viktig trekk for etablering av regionalparker er at det er et initiativ fra regionene selv ut fra et såkalt "bottum up"-initiativ (Svardal et al. 2008). Det er altså et frivillig og gjensidig samarbeid mellom lokalsamfunn, myndigheter og næringsliv (Aurland Naturverkstad u.d.). Regionalparkene er avgrenset til et lite eller større sammenhengende landskapsområde, med eller uten vern, mellom ulike regioner/lokalsamfunn. Dette betyr at en regionalpark ikke nødvendigvis følger administrative grenser (Telemarksforskning u.d.).

Et annet viktig aspekt med regionalparker er å skape eller fremme en merkevare for regionen som skal bidra til større lokal

forankring, identitet og stedsutvikling gjennom verdiskaping (Svardal et al. 2008). Det er viktig at merkevaren når ut til de ønskede målgruppene, som stort sett vil gjelde fastboende, turister og andre besøkende (ibid 2008). For å kunne drive stedsutvikling i lokalsamfunnene er det helt nødvendig å skape bedre arbeids-, bo- og leveforhold, og dette kan skapes ut i fra verdiskaping og identitetsbygging av de lokale natur- og kulturverdiene i regionen (ibid 2008). Det som er viktig å fremme er områdets særpreg i forhold til landskap og produkter, og skape en merkevare og image som er ekte, og som lokalbefolkningen kan identifisere seg med (Clemetsen et al. 2005).

Det frivillige samarbeidet reguleres ofte gjennom en langsiktig og forpliktende samarbeidsavtale, et såkalt charter, som legger føringer for eksisterende lover og regler og føringer for hvordan eventuelle merkeordninger og logoer skal benyttes (Svardal et al. 2008). Det er i tillegg vanlig at det innenfor ulike temaer som turisme, landbruk, stedsutvikling m.m. blir tillagt egne arbeidsgrupper (Svardal et al. 2008).

1.8.

1.8.1. REGIONALPARKER I EUROPA

Konseptet for regionalparker startet i etterkrigstiden i land som England, Frankrike og Tyskland (Bjørnstad 2009). Sveits har nylig satset stort på etablering av regionalparker og Norge har så vidt begynt å ta i bruk parkkonseptet (ibid 2009).

Av rapporten "Regionalparker i Europa – Integreringsaktører for en bred verdiskaping" (Bjørnstad 2009) har det blitt studert fire ulike regionalparkmodeller i Europa for å se etter fellestrekk, ulikheter og for å gjøre Norge bedre kjent med begrepet, samt for å se på hvordan bred verdiskaping kan oppnås gjennom etablering av regionalparker. Regionalparker er ikke entydig, og det er store variasjoner i målsetning, strukturer, funksjoner og forankring av prosjektene i ulike land. Det som er felles for mange av parkmodellene er viktigheten av lokal deltagelse og samarbeid (mellom det lokale, regionale og offentlige, samt næringsaktørene) basert på forvaltning av natur- og kulturverdier (ibid 2009). Regionalparkene brukes i stor grad som et verktøy for regional merkevarebygging

og profilering og formidling av natur- og kulturverdiene er et viktig satsningsområde i mange av parkene (ibid 2009).

Det viser seg av rapporten at parkmodellene skiller seg ut på særlig to områder. Det viser seg en todeling i parkmodellene, med Tyskland og Østerrike på den ene siden og Frankrike og Sveits på den andre siden. Den største forskjellen ligger i om regionalparken er basert på verneområder eller ikke. Tyskland og Østerrike på sin side krever at en regionalpark har basis i naturvern, mens parkmodellene i Frankrike og Sveits krever kun basis i landskap med høy verdi og et krav om et regionalt/kommunalt initiativ. Den andre store forskjellen i denne todelingen er om parkene er organisert etter et charter eller en partnerskapsmodell eller ikke. De franske og sveitsiske regionalparkene styres gjennom charter, mens det i Tyskland og Østerrike styres gjennom foreninger av ordførere eller regionalt og gjennom lokaladministrasjon (Bjørnstad 2009).

1.8.2. NATURPARKER I TYSKLAND

Bjørnstad (2009) forklarer i rapporten "Regionalparker i Europa" at etablering av naturparker i Tyskland startet på 1950-tallet, og ble gjennom stiftelsen "Forbundet for tyske naturparker" i 1963 ennå mer aktuelt. Formålet med etablering av naturparker var for å bevare verdifullt landskap og sikre en voksende befolkning gode rekreasjonsmuligheter. Naturparkene skal bidra til miljøvennlig arbeid og bidra til bærekraftig utvikling av rurale områder. Naturparkene skal også fremme utvikling av bærekraftig turisme (Naturparke Deutschland u.d.).

Tyske parkmodeller har en basis i formelt vern og er beskyttet under "Lov om naturvern

og landskapsforvaltning" (Bjørnstad 2009; Naturparke Deutschland u.d.). Målet med opprettelse av naturparkene er at det skal verne naturen og være grunnlag for rekreasjon og regional utvikling (Bjørnstad 2009). Kulturlandskapet er viktig for å fremme bærekraftig utvikling, og det presiseres at dette ikke skal fremstå som et museum, men være til bruk for mennesker og at en kan dra nytte av de ressursene som ligger i landskapet (Bjørnstad 2009; Naturparke Deutschland u.d.). Det er de regionale myndighetene som har det juridiske ansvaret for naturparkene, men driften blir ofte delegert til ulike sentrale, regionale, lokale myndigheter og av stiftelser (Svoldal et al. 2008).

1.8.

1.8.3. REGIONALPARKER I NOROGE

Det er flere regionalparkprosjekter på gang i Norge, men disse er alle i et tidlig utviklingsstadium (Bjørnstad 2009). I Norge har det de siste årene vært rettet et sterkt fokus mot verneområder og hvordan disse kan bidra til å styrke lokal og regional verdiskaping (St mld nr 26 2006-2007). Regionalparker er et konsept der også verdifull natur som ikke er vernet kan bidra til det samme. Det har blitt etablert et nettverk for norske regionalparker, *Norske Parker*, som arbeider med hvilke kriterier som skal ligge til grunn for opprettelse av lokal- og regionalparker i Norge (Svardal et al. 2008). Dette nettverket har satt opp tre verdigrunnlag for opprettelse av regionale parker (Bjørnstad 2010). Disse går ut på å øke lokalsamfunnets verdsetting og ivaretagelse av natur- og kulturverdiene, øke lokal og regional forankring og fremme godt og langsiktig samarbeid, samt bærekraftig utvikling. Definisjonen av en regionalpark blir definert slik: *"en regionalpark er et definert landskaps- og identitetsområde som inkluderer hele eller deler av området til flere kommuner."* (Bjørnstad 2010 s. 4). Det står videre at en regionalpark kan bruke både navn som "natur- og kulturpark", "regionalpark" eller, om det også inkluderer områder som inngår i verdensarvlista, kan det kalles for "verdsarvpark/verdensarvpark".

Det er Kommunal- og regionaldepartementet (KRD) som har ansvaret for norske lokale og regionale parker. Departementet vil ha siste ord i godkjenning av et område som regionalpark, og vil stille med midler, sammen med andre offentlige myndigheter, for å realisere parkens mål (Bjørnstad 2010).

Norske Parker (Bjørnstad 2010) har listet opp hvilke kriterier som må ligge til grunn for etablering av regionalparker i Norge:

a) Særpregede landskap, natur- og kulturverdier

Landskapet må inneholde særpregede natur- og kulturverdier knyttet til landskapskarakter, mangfoldighet, kulturminner og biologisk mangfold.

b) Ivaretagelse og videreutvikling av landskaps, natur- og kulturverdier

Her er det snakk om landskap, bygninger, kulturminner, kulturarv og særpreg.

c) Tilrettelegging for opplevelser

Dette vil følge Landskapskonvensjonens krav om tilrettelegging for opplevelser med landskapet som grunnlag.

d) Kunnskap

Etter Landskapskonvensjonen skal kartlegging og planlegging bygges på god kunnskap.

Det er også et prinsipp i Norge, som i andre parkmodeller, at etableringen av regionalparker skal komme fra lokal og regionalt initiativ, og at det er deres ansvar å utvikle et samarbeid med myndighetene (Bjørnstad 2010).

Norske piloter for etablering av regionalparker er Valdres natur- og kulturpark, Landskapsparkene i Hordaland, Nærøyfjorden Verdsarvpark og Telemarkskanalen regionalparkprosjekt (Bjørnstad 2009). Parkmodellene i Norge varierer fra park til park, men har alle en forankring i parkmodellene i Mellom-Europa (ibid 2009).

1.9. BESØKSFORVALTNING

På grunn av økt interesse for naturbasert turisme har det blitt nødvendig i mange vernede områder å utvikle besøksstrategier. Dette gjøres gjerne gjennom en besøksforvaltningsplan, og det er nasjonalparker med høyt besøkstrykk som i størst grad utarbeider slike planer og strategier. Besøksforvaltning handler om å finne en riktig balanse mellom verneformål, de besøkende og næringslivet, slik at de tre ulike interessene får størst mulig nytte av verneområdet (Direktoratet for naturforvaltning 2013b). Med besøksforvaltningen så ønsker en å legge til rette for bærekraftig bruk av verneområder og styre bruken på en slik måte at de besøkende får en god opplevelse uten at det skal gå på bekostningen av verneverdiene. Dette gjøres gjennom arbeid for økt kunnskap og forståelse om vern, virksomhet og de besøkende. Besøksforvaltning er også en strategi for å øke lokal og regional verdiskaping (Miljødirektoratet 2013d). En besøksforvaltningsplan inneholder en besøksstrategi som skal vise hvilke tiltak som skal gjøres for å oppnå den riktige balansen.

Det finnes en rekke internasjonale organisasjoner, stiftelser og programmer som jobber med problematikken rundt bruk og vern. IUCN (International Union for Conservation of Nature) er verdens største miljønettverk og tar opp problematikken rundt økt naturbasert turisme og verneområder (Phillips et al. 2002). Unionen har utarbeidet en veileder (i samarbeid med andre organisasjoner) for planlegging og forvaltning av vernede områder, der besøksforvaltning utgjør et eget kapittel (ibid 2002). Hovedfokuset ligger i hvordan en skal håndtere naturbasert turisme på en bærekraftig måte, og hvordan det kan bidra til verdiskaping for verneområdene. Veilederen utpeker sonering, interpretasjon, informasjon, ulike typer begrensninger og tilrettelegging som viktige verktøy i dette arbeidet (ibid 2002).

Parks & Benefits er et program som sikre bærekraftig utvikling i områder ved det Baltiske hav. Prosjektet startet februar 2009 og endte januar 2012. Programmet opererte i åtte ulike verneområder i seks forskjellige land, der formålet var å implementere det europeiske charteret *European Charter for Sustainable Tourism in Protected Areas* i forvaltningen av verneområdene (Parks & Benefits u.d.). Charteret er et praktisk verktøy som skal sikre og vise de økonomiske, økologiske og sosiale fordelene av bærekraftig turisme for både verneområde og de regionale aktørene (ibid u.d.). Her er besøksforvaltning et viktig verktøy. Det presiseres at det er viktig å overvåke og ha kunnskap om de besøkende (visitor monitoring), viktig med veiledning og informasjon (visitor guidance and information) og restriksjoner for bruk av verneområdet (visitor restriction) (ibid u.d.). En suksessfull besøksforvaltningsstrategi krever kvalitativ kunnskap om besøkendes aktiviteter og ønsker, samt antall besøkende til parken (Parks & Benefits u.d.). Det står videre at besøksforvaltningsplanen skal hindre negative effekter av bruk i verneområdene (ibid u.d.). Charteret har ført til en større synliggjøring av besøksforvaltning i Europa og Norge (Fylkesmannen i Oppland 2012). Dovrefjell- Sunndalsfjella nasjonalpark var med i prosjektet og ble Norges første charterpark (European Charter 2010).

PAN Parks (Protected Areas Network) er en stiftelse som arbeider for å skape et nettverk av nasjonalparker i Europa, der målet er å øke interessen for nasjonalparker og samtidig sikre godt vern av naturverdiene (Naturvårdsverket 2002). Poenget er at turisme og vernet natur skal forsterke hverandre. PAN Parks krever av sine parker å utarbeide en strategi for utvikling av bærekraftig turisme og en besøksforvaltningsplan, der sonering er et påkrevd verktøy (ibid 2002). Hovedmålet for PAN Parks er vern, men de arbeider også for næringsvirksomhet som skal bidra til å

1.9.

lage og tilby produkter som tilfredstiller de besøkendes behov og ønsker uten at det går på bekostning av verneformålene (van der Donk 2000). For å kunne tilby de rette produktene og for å kunne gi de besøkende

gode opplevelser er det nødvendig med tilstrekkelig kunnskap om verneverdiene, de besøkende og reiselivsnæringen (Miljødirektoratet 2013c).

Bilde 1.9.1 Geiter i Geirangerfjorden

1.9.

1.9.1. METODER OG VERKTØY I BESØKSFORVALTNINGEN

Det finnes forskjellige veiledere og verktøy for hvordan en skal utvikle planer og strategier for besøksforvaltning, og det ble så vidt nevnt litt i de forrige avsnittene. Verktøyene vil bli grundigere gjennomgått i eksempelstudiene, men det vil her nevnes noen av de typiske verktøyene for besøksforvaltning, basert på funnene i notatet "Eksempler på besøksforvaltning/-strategier fra utenlandske nasjonalparker" av Fylkesmannen i Oppland (2011).

Fulufjället nasjonalpark i Sverige og Loch Lomond & The Trossachs National Park i Skottland er de to eksemplene som blir beskrevet mest detaljert. Andre eksempler som er blitt beskrevet er i land som Tyskland, Italia og Australia. Notatet legger frem at besøksstrategier i de undersøkte landene er mer målrettet mot de besøkende. Det inngår gjerne som et eget mål, på lik linje med andre forvaltningsmål, at de besøkende skal ha en opplevelse av høy kvalitet. De utenlandske besøksstrategiene er også målstyrte og kunnskapsbaserte, der det i hovedsak handler om å:

- skaffe tilveie et kunnskapsgrunnlag
- ta strategiske valg på basis av dette kunnskapsgrunnlaget
- sette mål og prioritere tiltak innenfor en helhetlig ramme
- kontinuerlig evaluere hva som virker og ikke virker

Nasjonalparker i andre land har gjerne store ressurser til forvaltningen, og det er som regel mange fler parkansatte i utenlandske nasjonalparker enn det en finner i Norge. Nasjonalparkene er gjerne med i organisasjoner og stiftelser som PAN Parks, European charter o.l. som setter krav til utarbeidelse av besøksforvaltningsplaner og bærekraftig forvaltning av naturbaser turisme

(Fylkesmannen i Oppland 2011). Konkrete verktøy som blir brukt i de ulike eksemplene i notatet er:

Sonering: Flere av parkene bruker sonering som et verktøy for å kanalisere og differensiere bruk, slik at de ønskede natur- og kulturverdiene blir ivaretatt, samtidig som de besøkende får tilfredsstillt sine behov og forventninger.

Brukerundersøkelser: De fleste parkene har gjennomført brukerundersøkelser for å skaffe kunnskap om de besøkende. Dette anbefales å gjøre jevnlig med fem års mellomrom. Brukerundersøkelsene skal gi kunnskap som kan legges til grunn for utvikling av planer og strategier, direkte knyttet til de besøkende.

Informasjon: Mange av parkene legger vekt på informasjon til de besøkende. Noen har utarbeidet helhetlige informasjonssystemer og retter informasjonen mot brukerne. De bruker informasjon til å fortelle om de verdiene som er i parkene og skal fremme en merkevare. Med informasjon er det snakk om informasjon digitalt, i brosjyrer, tavler, skilt, ansikt til ansikt og informasjonspunkter. *Innfallsporter:* Fulufjället nasjonalpark har satset på innfallsporter og viktigheten av disse. Dette er som regel de besøkendes første møte med nasjonalparken, og for mange er det nettopp innfallsporten som blir selve besøket til nasjonalparken (Naturvårdsverket 2005).

Overvåkning: Overvåkning blir gjennomført i flere av parkene og har som mål å undersøke og evaluere antall besøkende til forskjellige steder, om mål og strategier blir nådd og fungerer. Dette gjøres jevnlig.

1.9.

1.9.2. BESØKSFORVALTNING I NORGE

Besøksforvaltning er et relativt nytt begrep i Norge, selv om det lenge har vært brukt i andre land i Europa og andre kontinenter. I Norge er det strengere vern av nasjonalparker enn i andre land. Formålet med områdevern i Norge er å verne viktige natur- og kulturverdier, der brukeraspektet i liten grad blir prioritert. I nasjonalparkene i Norge er det i tillegg et mål å kunne bruke parken. Dette står i forskriftene til norske nasjonalparker: *"... allmennheten skal fortsatt ha anledning til naturopplevelse gjennom utøving av tradisjonelt og enkelt friluftsliv med liten grad av teknisk tilrettelegging."*(Fylkesmannen i Oppland 2011 s. 18). Det er altså et mål om enkel bruk, men det sier ingenting om kvaliteten av bruken/opplevelsen, slik det gjerne gjøres andre land (Fylkesmannen i Oppland 2011).

Hvorfor brukeraspektet er såpas lite prioritert i norske forvaltningsplaner bygger antagelig på norsk natur- og kulturarv og det strenge vernet (Andreassen 2012). Allemannsretten er en del av denne kulturarven og gir lov til enkel friluftsliv og ferdsel i utmark (Miljolare u.d.-b). Friluftsliv er en sterkt forankret aktivitet hos det norske folk, hvilket betyr at nordmenn i alle tider har benyttet seg av naturen til rekreasjon (ibid u.d.-b). Fordi nordmenn er vandt til å bruke naturen og "klare seg selv" og fordi det er generelt et lavere besøkstrykk til norske nasjonalparker, har det vært mindre nødvendig å forvalte og tilrettelegge for bruk (Andreassen 2012). I forvaltningsplanen av norske nasjonalparker er forvaltningen av bruk ofte stykkevis og delt (Direktoratet for naturforvaltning 2013b). Det står gjerne noe under ulike deler som friluftsliv, ferdsel, sonering, reiseliv osv. (ibid 2013b).

Det finnes svært få egne besøksstrategier i norske nasjonalparker. Jotunheimen

nasjonalpark og Utladalen landskapsvernområde (heretter kalt Jotunheimen nasjonalpark) har utarbeidet en egen besøksstrategi, som første i Norge, og Dovrefjell- Sundalsfjella nasjonalpark arbeider med utarbeidelse av en slik strategi. Besøksforvaltningen i Dovrefjell-Sundalsfjella nasjonalpark vil senere i oppgaven bli grundigere studert.

Besøksstrategiene i Norge er mye mindre utviklet enn i andre land, og det finnes for eksempel ingen nasjonale retningslinjer for hvordan besøksforvaltningen skal behandles i forvaltningsplanene (Direktoratet for naturforvaltning 2013b). Den er i tillegg ikke målrettet eller kunnskapsbasert på lik linje som i andre land, og har ikke like store ressurser til forvaltningen (Fylkesmannen i Oppland 2011).

De siste årene har det derimot blitt rettet et sterkere fokus mot bruk av nasjonalparker og andre verneområder i Norge, og en rekke prosjekter og satsninger har bidratt til å løfte frem verdiene som ligger i naturbasert reiseliv og vernet natur. Det er som nevnt tidligere skjedd en politisk holdningsendring til verneområder i Norge, og særlig i henhold nasjonalparker, som har bakgrunn i et nytt internasjonalt syn på landskapets grunnlag for verdiskaping og utvikling.

Miljøverndepartementet og Miljødirektoratet har startet opp et prosjekt om besøksforvaltning i norske nasjonalparker (Miljødirektoratet 2013d). Her er målet med arbeidet å øke kvaliteten på besøksforvaltningen, øke kunnskapsnivået og øke verdiskapingitilknytning til nasjonalparkene (Miljødirektoratet 2014a). Miljødirektoratet (2014a) hevder at det er et behov for et nasjonalt grep om besøksforvaltningen. Videre hevder de at det er for lite fokus på

1.9.

vertskapsrollen og naturveiledning. Det ønskes økt bruk av naturområdene, mer verdiskaping, samt trengs mer kunnskap om effekten av bruk i verneområdene. De ser på besøksforvaltning som en mulighet for å få en vinn-vinn situasjon mellom forvaltningsinteresser og brukerinteressener, og mener dette kan bidra til en mer strategisk bruk av ressursene i verneområdene (Ruud 2014). Prosjektet har innhentet inspirasjon fra Sverige og andre europeiske land, og ser på innfallsporner som et strategisk viktig verktøy i besøksforvaltningen. De mener også at det er viktig med en samlet nasjonal profil og lokal identitet til hver nasjonalpark (Miljødirektoratet 2014a).

Prosjektet skal blant annet utvikle en merkevarestrategi for nasjonalparker, et verktøy for besøksforvaltning i nasjonalparkene og fire pilotprosjekter med satsning på besøksforvaltning i tidsrommet 2014 – 2017 (Miljødirektoratet 2013c). Prosjektet forholder seg innenfor vernegrensene, med unntak av nasjonalparksentrene, og innfallsporene som ligger i eller ved vernegrensa til nasjonalparken. De ser også på overføringsverdiene til andre verneområder (ibid 2013c).

Prosjektet vektlegger kunnskap som svært viktig i besøksforvaltningen og har utarbeidet noen prinsipper, basert på utenlandske eksempler. Kunnskap er viktig for å kunne jobbe strategisk, får å se om en oppnår målene en har satt seg og for å finne balansen mellom verneverdier, besøkende og verdiskaping (Miljødirektoratet 2013c). Kunnskap er også viktig i nasjonal sammenheng for politikktutvikling, planlegging, rapportering og sammenligning (ibid 2013c).

Med kunnskap menes kunnskap om verneverdiene, næringen og besøkende:

Kunnskap om verneverdiene er viktig for å ta vare på natur- og kulturverdiene i landskapet. Dette kan være kunnskap om hvilke naturtyper som finnes, sårbare arter og biologisk mangfold (Miljødirektoratet 2013c). En annen viktig faktor her er sårbarhet. Ved bruk av verneområder er det viktig å vite hvilken effekt ferdselen har på flora og fauna og landskapets karakter (ibid 2013c). Med slik kunnskap kan en styre ferdselen vekk fra sårbare områder og fram til områder som gir gode opplevelser.

Kunnskap om reiselivsnæringene er viktig for å kunne bidra til lokal og regional verdiskaping. Da er det viktig å ha oversikt over de ulike aktørene som finnes og hvilke planer og prosjekter som berører verneområdet og randsonene (ibid 2013c). Det er her også viktig med kunnskap om informasjonsbehov og tilrettelegging og eventuelle brukerkonflikter. Kunnskap om hvordan nasjonalparken fungerer som turistattraksjon er veldig essensielt (ibid 2013c). Kunnskap om dette kan bidra til at de besøkende får gode opplevelser gjennom produkter i forbindelse med verneområdene. Turismeindustrien bidrar i tillegg til arbeidsplasser som gir bedre muligheter for overlevelse av vertsstedet.

Kunnskap om de besøkende er viktig for å sikre gode opplevelser. For å kunne få til dette må en innhente kunnskap om hvem som besøker området, hvor mange de er og hvor de oppholder seg, hvilke forventninger de har og hvorvidt de blir tilfredsstillt, samt kunnskap om behov for informasjon og tilrettelegging (ibid 2013c). Slik informasjon kan brukes til å bedre oppholdet og opplevelsen i verneområdet, og på den måten opprettholde og øke besøkstrykket til området.

1.9.

Bilde 1.9.2. Peketavle på Krøkla med utsikt over Rondane

Bilde 2.0. Lomsdal-Visten
nasjonalpark

DEL 2 | EKSEMPELSTUDIE

2.0. INNLEDNING

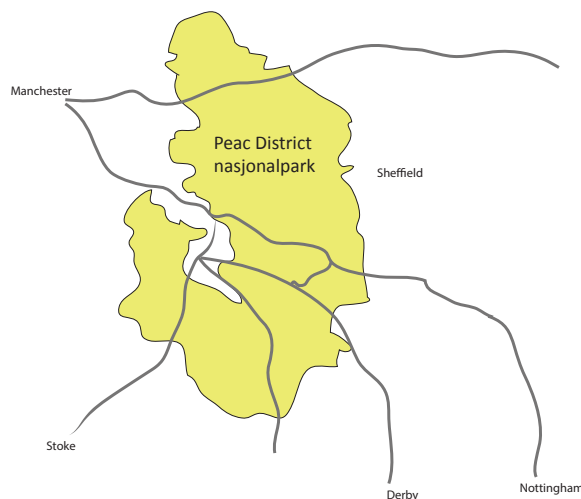
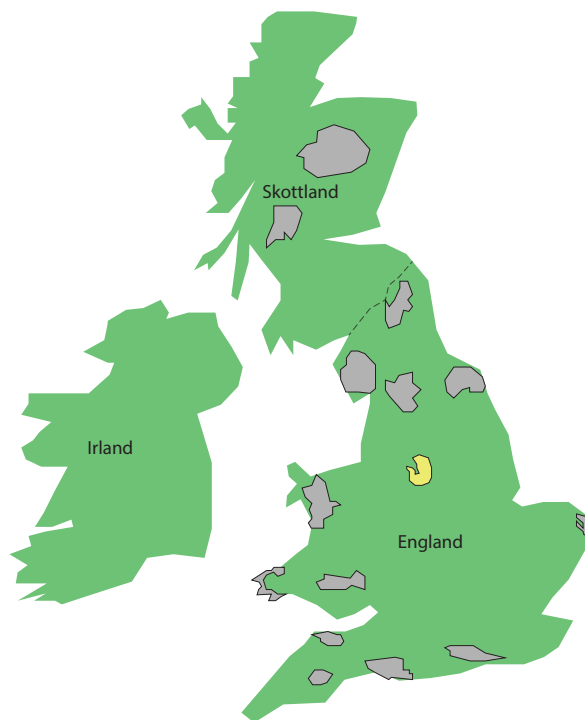
Det er blitt valgt å studere besøksforvaltning i to nasjonalparker for å kunne gå i dybden på besøksforvaltningen, og for å studere ulike verktøy og metoder. Peak Distrikt nasjonalpark og Dovrefjell-Sunndalsfjella nasjonalpark er eksempelområdene. Bakgrunnen for valg av områder ligger i at de skal være sammenlignbare med norske forhold og eksemplene skal være noe forskjellig slik at det blir en bredde i studiet. Peak District nasjonalpark er valgt på grunn av nasjonalparkens store vektlegging av landskapet. Samtidig er det en nasjonalpark som inneholder tettsteder, innbyggere og infrastruktur som er aktuelt å se på i forhold til en overføring av besøksforvaltning som strategi til kommunal planlegging. Dovrefjell-Sunndalsfjella nasjonalpark er valgt ut på bakgrunn av deres arbeid med en bærekraftig reiselivsplan og besøksforvaltning, basert på modeller fra Europa.

2.1. PEAK DISTRICT NASJONALPARK

Peak District nasjonalpark er den eldste av de 15 nasjonalparkene i Storbritannia, og ble opprettet etter 2. verdenskrig i 1951 som en park til glede og nytte for Englands innbyggere (Macer 2012; Peak District Facts u.d.). Nasjonalparken ligger sentralt i England og dekker et område på ca 1440 kvadratkilometer. Omkring nasjonalparken ligger store byer som Manchester, Sheffield og Birmingham. Omtrent 16 millioner innbyggere bor innenfor en times kjøretur til nasjonalparken (Peak District National Park Authority u.d.).

Peak District ble opprettet på grunn av områdets spektakulære natur- og kulturverdier, der ønsket er å ta vare på landskapet og kulturen, slik at det kan brukes av Englands befolkning og besøkende (Peak District National Park Authority u.d.). Landskapet i Peak District er svært varierende, med lynglandskap, åser og landbruksområder med mange muligheter for ulike aktiviteter som sykling, vandring, klatring, fiske osv. (Peak District Facts u.d.). Parken er en av de mest ettertraktede i England med sine årlige 10 millioner besøkende.

Nasjonalparker i England følger IUCNs vernekategori V (vernet landskap/maritimt landskap), hvilket skiller seg fra norske nasjonalparker. Det betyr at det i Engelske nasjonalparker kan være bebyggelse og infrastruktur. I Peak District bor det omtrent 40.000 innbyggere, der de små bygdene/tettstedene også er viktige attraksjonsverdier (Macer 2012). Landbruk er den største aktiviteten i nasjonalparken og utgjør omtrent 80 prosent av all virksomhet (Natural England u.d.).

Figur 2.1.1. Øverst: Nasjonalparker i Storbritannia, Peak District nasjonalpark markert gul. Nederst: Peak District nasjonalpark med hovedveier ut til nære store byer

2.1.

2.1.1. LOVER OG REGLER

En nasjonalpark i England blir beskrevet av National Parks (u.d.) som vakre landskapsområder som inneholder bygder og tettsteder. Alt innenfor nasjonalparken, også mye av bebyggelsen er vernet og følger forskriftene for området (National Parks u.d.). Målet med vern som nasjonalpark er å bevare og styrke dyrelivet og natur- og kulturverdiene i området, og å fremme offentlig forståelse og engasjement rundt de spesielle kvalitetene i nasjonalparkene (Peak District National Park Authority u.d.). Videre står det at nasjonalparkmyndighetene skal søke å fremme økonomisk og sosial velferd i sine lokalsamfunn. Der det er konflikter mellom bruk og vern, skal vernet bli vektlagt høyest (Peak District National Park Authority 2012).

Store deler av nasjonalparkene i Storbritannia er privateid (National Parks u.d.). Private grunneiere er for eksempel de

mange innbyggerne, gårdsbrukere og ulike organisasjoner. For hver nasjonalpark er det en nasjonalparkmyndighet, og disse eier som regel en liten del av nasjonalparken (ibid u.d.). Nasjonalparkmyndighetene skal sørge for at verneverdiene blir ivaretatt, samtidig som det skal sikre livsgrunnlag og utvikling av lokalsamfunnet (ibid u.d.).

Det er nettopp på grunn av privateide områder at nasjonalparker i England har blitt opprettet. Det finnes ingen allemannsrett som i Norge, hvilket betyr at en ikke kan bevege seg fritt i privateid utmark. Ved opprettelse av nasjonalparker ønsker England å gi innbyggere og besøkende mulighet til å bevege seg rundt og oppleve det vakre landskapet (Clemetsen 2014).

2.1.2. FORVALTNING

Peak District er en nasjonalpark med mange besøkende hvert år og mange beboere. Det store besøkstrykket gir grunnlag for over 3000 arbeidsplasser, der mange av disse baserer seg på landskapskvalitetene i området. Det er derfor viktig med en god forvaltning av parken, slik at både de besøkende og innbyggerne kan dra nytte av den (Peak District National Park Authority u.d.). Dette krever vern og ivaretagelse av natur- og kulturverdier, samtidig som det skal skje en utvikling innenfor sosiale, økonomiske og miljømessige faktorer (Peak District National Park Authority 2012). Videre står det i forvaltningsplanen at målet er å

bevare det stedlige landskapet, samtidig sikre at "stedsfølelsen" og landskapskarakteren blir opprettholdt og forsterket i fremtiden (ibid 2012). Forvaltningen har også som mål at hver person skal kunne føle og oppleve nasjonalparkens særpregede landskap (Peak District National Park Authority u.d.).

Peak District National Park Authority har ansvaret for utarbeidelse av forvaltningsplanen for nasjonalparken. Dette er det viktigste politiske dokumentet for utvikling av nasjonalparken. Forvaltningsplanen baserer seg på fire strategier, med tilhørende fire understrategier,

2.1.

med en felles visjon:

“The Peak District where beauty vitality and discovery meet at the heart of the nation.”

(Peak District National Park Authority u.d.)

De fire strategiene for å oppnå mål og visjon for nasjonalparken er (Peak District National Park Authority u.d.):

1. Mangfoldig arbeidsmiljø og kjært landskap (*A Diverse Working and Cherished Landscape*)
2. Et imøtekommende og inspirerende sted (*A Welcoming and Inspiring place*)
3. Et levende samfunn (*Thriving and Vibrant Communities*)
4. En driftig og bærekraftig økonomi (*An Enterprising and Sustainable Economy*)

Strategi 1:

Strategien går ut på å få en nasjonal forståelse og verdsettelse av nasjonalparkens landskap, dyreliv, miljø, ro, kulturminner og samfunn (Peak District National Park Authority 2012). Her er det et særlig fokus på landskap, kulturmiljø, biodiversitet og klima.

Forvaltningsmyndighetene er ikke redde for å utvikle landskapet, slik at det kan tilpasse seg de ulike utfordringene som en møter på, men er nøye på at landskapet ikke skal miste sin spesielle karakter og landskapsverdi (Peak District National Park Authority 2012). Det presiseres i planen at det er viktig å se på landskapets helhet, og ikke fokusere kun på spesifikke steder for å få til god forvaltning og planlegging (ibid 2012).

Kulturarven og særegne tradisjoner skal ivaretas som en integrert del av et moderne Peak District. Dette er snakk om for eksempel historiske bygninger og arkeologiske levninger, som er særegent og uerstattelig for nasjonalparken. Det oppfordres på det sterkeste at grunneiere og lokalsamfunnet samarbeider med andre aktører for å fremme bevisstheten rundt de spesielle kvalitetene i parken (ibid 2012).

Det er et mål om å bevare, beskytte og forbedre naturmiljøet slik at artene i parken trives og slik at økologiske systemer og prosesser går som normalt. Peak District har ikke som mål å kun bevare landskapet og naturen, men heller håndtere de konstante endringene som skjer, som for eksempel håndtering av tap av naturtyper og arter (ibid 2012). Forvaltningsplanen erkjenner også at et sunt og velfungerende naturmiljø er grunnlaget for bærekraftig økonomisk vekst, levedyktige lokalsamfunn og personlig velvære (ibid 2012).

Strategi 2:

Denne strategien går ut på at alle skal være velkomne til Peak District nasjonalpark og at alle skal ha mulighet til å oppleve, utforske, nyte, forstå og sette pris på nasjonalparkens natur- og kulturverdier (Peak District National Park Authority u.d.). Det er et mål at besøkende og beboere skal utvikle en følelse av tilhørighet og identitet.

Turismeindustrien i Peak District er viktig. Det gir grunnlag for arbeidsplasser og bidrar til å opprettholde lokale tjenester og fasiliteter (ibid u.d.). Det er derfor viktig å få turistene til å føle seg velkomne og oppmuntre dem til å komme tilbake. Bærekraftig turisme er et viktig grunnlag i strategien, og det er derfor laget en egen strategi for dette, som blir beskrevet senere i dette kapitlet.

2.1.

Peak District har som mål å gi tilgang for alle, slik at flest mulig har mulighet til å utvikle en forståelse og verdsettelse av stedet som kan frembringe et ønske om å bevare verdiene i nasjonalparken (Peak District National Park Authority 2012). Her blir interpretation nevnt som et viktig verktøy for å formidle det spesielle ved området. Nasjonalparken er et sted å oppleve og nyte, men også et sted for undervisning og læring.

Med denne strategien er det også viktig å inspirere beboere, arbeidere og besøkende til å handle og opptre på en måte som opprettholder miljøet og landskapsverdiene i parken (Peak District National Park Authority 2012). Eksempler på slik handling kan være å kjøpe lokale produkter, besøke turistsentre, bidra i frivillig arbeid, ta bussen framfor bil og delta på turer i nasjonalparken m.m.

Rekreasjon er en annen viktig faktor i denne strategien, der planen fremmer at det skal være tilgang på varierte rekreasjonsmuligheter for alle, og oppmuntre folk til å leve sunt.

Strategi 3 :

Strategien er til for å få ulike grupper og aktører til å engasjere seg lokalt og i nabokommunene, og fremme gode bo- og leveforhold.

”Sense of place” eller ”stadkjense” er viktig for å forstå og formidle identiteten til et sted. Målet med stedets særegenhet og karakter er at den skal bevares, selv om det må gjøres landskapsmessige endringer (Peak District National Park Authority 2012). Det er viktig at lokalsamfunnet vet hva som gjør deres kulturarv så spesiell og at de er forent med identiteten til stedet.

Strategien legger vekt på bærekraft og på å utvikle mer bærekraftige måter å leve og arbeide på inne i nasjonalparken. Samfunnet og innbyggerne skal inspireres og

oppmuntres til å leve bærekraftig og bidra til å forme omgivelsene på en bærekraftig måte (Peak District National Park Authority 2012). I Peak District nasjonalpark har det over lenger tid vært en nedendra og opp-forvaltning, hvor endringer og tiltak settes i gang av samfunnet selv. Dette skal videreføres og styrkes for å skape mer engasjement rundt beslutningsprosesser (ibid 2012).

Samfunnet i nasjonalparken skal ha god tilgang på viktige tjenester som butikker, skoler, møteplasser helsevesen o.l. (Peak District National Park Authority 2012). Det er også viktig at samfunnet innenfor nasjonalparkgrensa er linket opp med andre tjenester og fasiliteter utenfor vernegrensa. Hus til gunstige priser er viktig for at folk skal fortsette å bosette seg i nasjonalparken. Strategien legger derfor opp til at det skal bli flere muligheter for billige boliger (ibid 2012).

Strategi 4:

Strategien går ut på å ha en bærekraftig økonomi, som skal bidra til en sterk følelse av lokal identitet. Det skal gjenspeile ambisjonene til lokale virksomheter, organisasjoner og lokalsamfunnet (Peak District National Park Authority 2012). Landbruk er en viktig aktivitet i Peak District og er viktig for landskapets karakter med sine store åkre, steinmurer, grasmarker, myr og lokale bygninger (Peak District National Park Authority 2012). Landbruket utgjør ca 18,5 prosent av sysselsettingen i Peak District, og utgjør derfor en viktig del av områdets økonomi.

De ulike bedriftene skal støtte og bidra til økonomien i lokalsamfunnet, og skal sikre en langsiktig fremtid for nasjonalparken. Forvaltningen av parken skal søke og øke den potensielle økonomiske avkastningen fra offentlige goder, som rent vann, karbonlagring og fornybar energi (Peak

2.1.

District National Park Authority 2012). Peak District vil støtte tradisjonelle og moderne økonomisk utvikling, som er nyskapende, godt administrert og som passer til landskapet (Peak District National Park Authority 2012).

Det er et mål at denne strategien skal bidra til å øke forståelsen rundt fordelene med bærekraftig økonomi, og at det vil fremme nasjonalparkens verdier som grunnlag for vellykket økonomisk utvikling (Peak District National Park Authority 2012).

Turismestrategien

Peak District har ingen direkte besøksstrategi, men har likevel et stort fokus på de besøkende til nasjonalparken. Strategi 2 bygger på besøkendes opplevelse av nasjonalparken, og er et viktig ledd i arbeidet for å nå parkens visjon. Det er også utarbeidet en egen strategi for bærekraftig turisme, som kan ses på som en type besøksstrategi. Peak District National Park Authority (2000) har utviklet turismestrategien, som inneholder mange mål:

- Øke antall besøkende til stedet og maksimere de lokale fordelene av besøket
- Oppfordre de besøkende til å bli lenger
- Oppfordre til besøk hele året
- Tiltrekke nye besøkende (med kjøpekraft) der det er hensiktsmessig
- Redusere avhengighet av bil
- Bevare landskapet, inkludert byer og tettsteder og deres spesielle kvaliteter
- Forbedre de besøkendes verdsettelse og forståelse av bymarkedet og rurale områder
- Sikre at den tradisjonelle gleden

- av Peak District blir mer tilgjengelig for et bredere spekter av mennesker
- Oppmuntre til best mulig bruk av eksisterende ressurser

Turismestrategien fokuserer på økonomisk gevinst gjennom reiselivsnæringen ved å gi muligheter for nærings- og forretningsvirksomhet, service, lokale produkter, merkevarebygging og markedsføring (Peak District National Park Authority 2000). Det var i årene før strategien kom en økonomisk nedgang i Peak District, og turismestrategien ble utarbeidet som en respons på dette (ibid 2000). Visjonene er også mange. Visjonene går ut på at Peak District skal etablere et bærekraftig turismepartnerskap mellom lokale myndigheter og aktører og the Regional Tourist Board. Det er også et ønske om et program for koordinert arbeid med å maksimere investering fra andre land, særlig Europa (ibid 2000). Det ønskes en merkevare for Peak District og en felles markedsføring av dette, og det ønskes en forbedring av lokal infrastruktur gjennom en mer effektiv og integrert planlegging av bærekraftig turisme. Dette skal gjøres ved hjelp av byen, tettstedene, arealplanleggingsplaner og handlingsprogrammer (ibid 2000). Det legges også vekt på at lokale produkter og service skal reflektere de kvalitetene som er på stedet og bidra til stedets egenart. Til slutt er det et ønske om opplæring og karriereutviklingsmuligheter for de lokale, særlig rettet mot de unge, da tendensen er fraflytting fra området (ibid 2000).

Mål og strategier er utarbeidet på bakgrunn av en analyse av problemer og utfordringer i Peak District. For hver strategi er det laget forslag til hvordan de skal løses og gjennomføres, hvilke organer som har ansvaret for utførelsen og hva som skal være sluttresultatet/sluttproduktet.

2.1.

Landskapsstrategien

Peak District nasjonalpark inneholder mange ulike typer landskap og hver og en har sin egen karakter. Omtrent en fjerdedel av hele Englands befolkning er bosatt innenfor en times kjøretur fra nasjonalparken, og det utgjør derfor et viktig grøntområde i et urbant miljø (Peak District National Park Authority u.d.). For å ta vare på landskapet og dets verdier har Peak District utarbeidet en egen landskapsstrategi, The Peak District Landscape Strategy and Action Plan 2009-2019. Planen beskriver alle landskapskarakter-områdene og landskapskarakter-typene. Til sammen er det åtte landskapskarakterområder som blir beskrevet. For hvert område blir fysiske, økologiske og menneskelige påvirkninger beskrevet, samt "stedsfølelsen", før hver landskapskaraktertype blir beskrevet innenfor hvert område. Til slutt blir en overordnet strategi og veiledning for forvaltning for området beskrevet grundig. Den europeiske landskapskonvensjonens mål og visjoner ligger sentralt i strategien.

Et av formålene for nasjonalparken er å bevare og forbedre naturverdiene, dyreliv og kulturminner. Dette målet kan ikke bli oppnådd uten kunnskap om hvor verdiene ligger og hvilke verdier som krever beskyttelse og bevaring (Peak District National Park Authority 2009), og det ble derfor utarbeidet

en landskapsstrategi med beskrivelse av landskapskarakterene. Problemet med landskapet er at det er i stadig forandring, og Peak District nasjonalpark har gjennom historien blitt formet gjennom samhandling mellom mennesket og natur, og disse endringene skjer også i dag (ibid 2009). Det er umulig å vedlikeholde det fysiske landskapet slik det er nå, i fremtiden. Landskapskarakteren og stedsfølelsen i landskapet derimot, er noe en kan jobbe for å bevare og styrke (ibid 2009). Landskapsstrategien skal gi rammer for veiledning av fremtidige landskapsendringer og gjøre Peak District nasjonalpark ledene i arbeidet med å ta i bruk landskapskonvensjonen (ibid 2009).

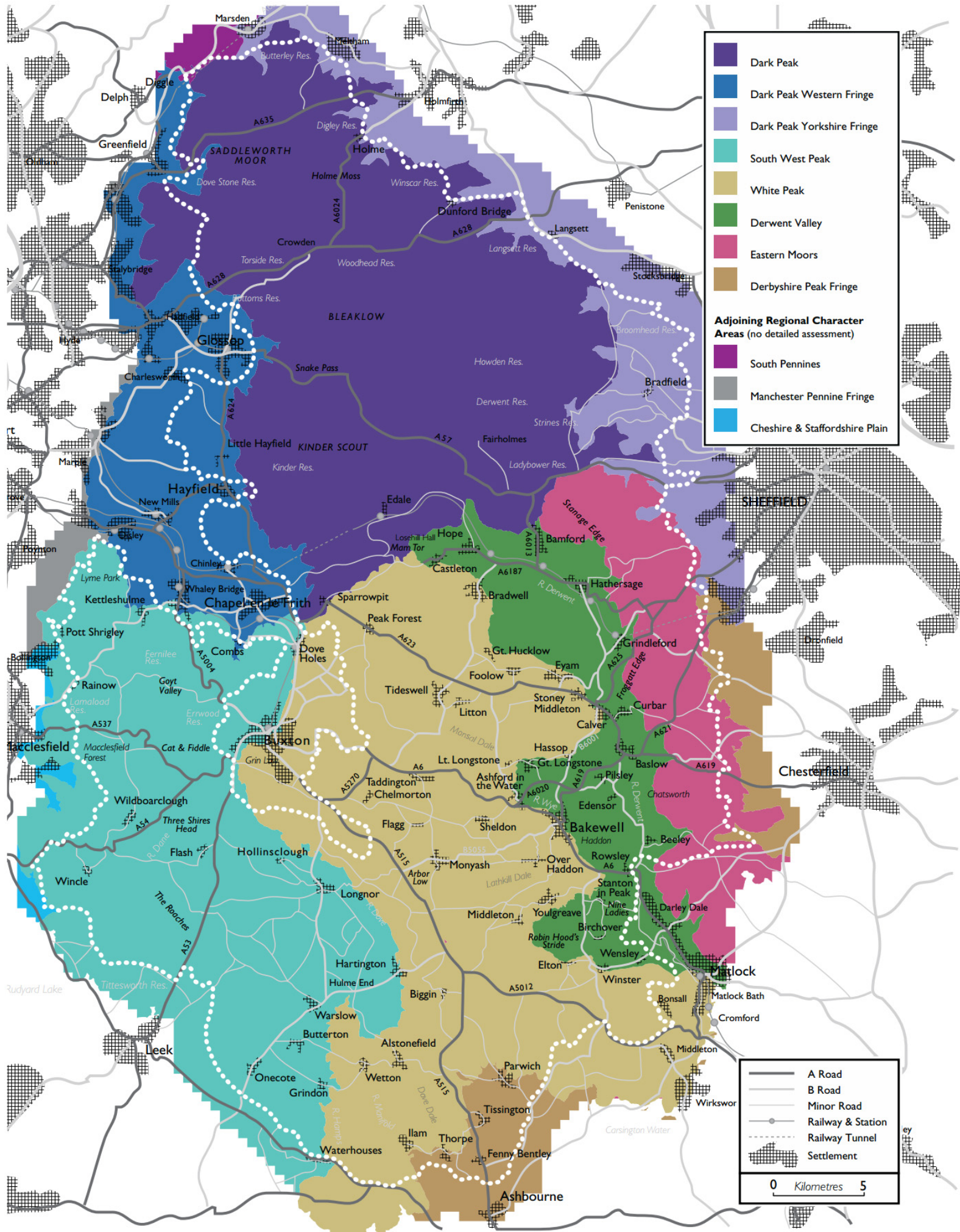
Landskapsområde og landskapskarakter

Landskapsstrategien deler hele nasjonalparken inn i åtte landskapsområder, som hver representerer et bredt landskap med en felles identitet. Innenfor hvert område blir det definert landskapskarakterer som baserer seg på formen av naturlige og kulturelle særtrekk. Eksempler på en landskapskarakter kan være åpne myrer, daler, høyfjell, boligområde, urbant osv. Peak District ønsker med denne planen å sikre at hensynet til landskapet er avgjørende og styrende for alle landskapsendrende vedtak i nasjonalparken (Peak District National Park Authority u.d.).

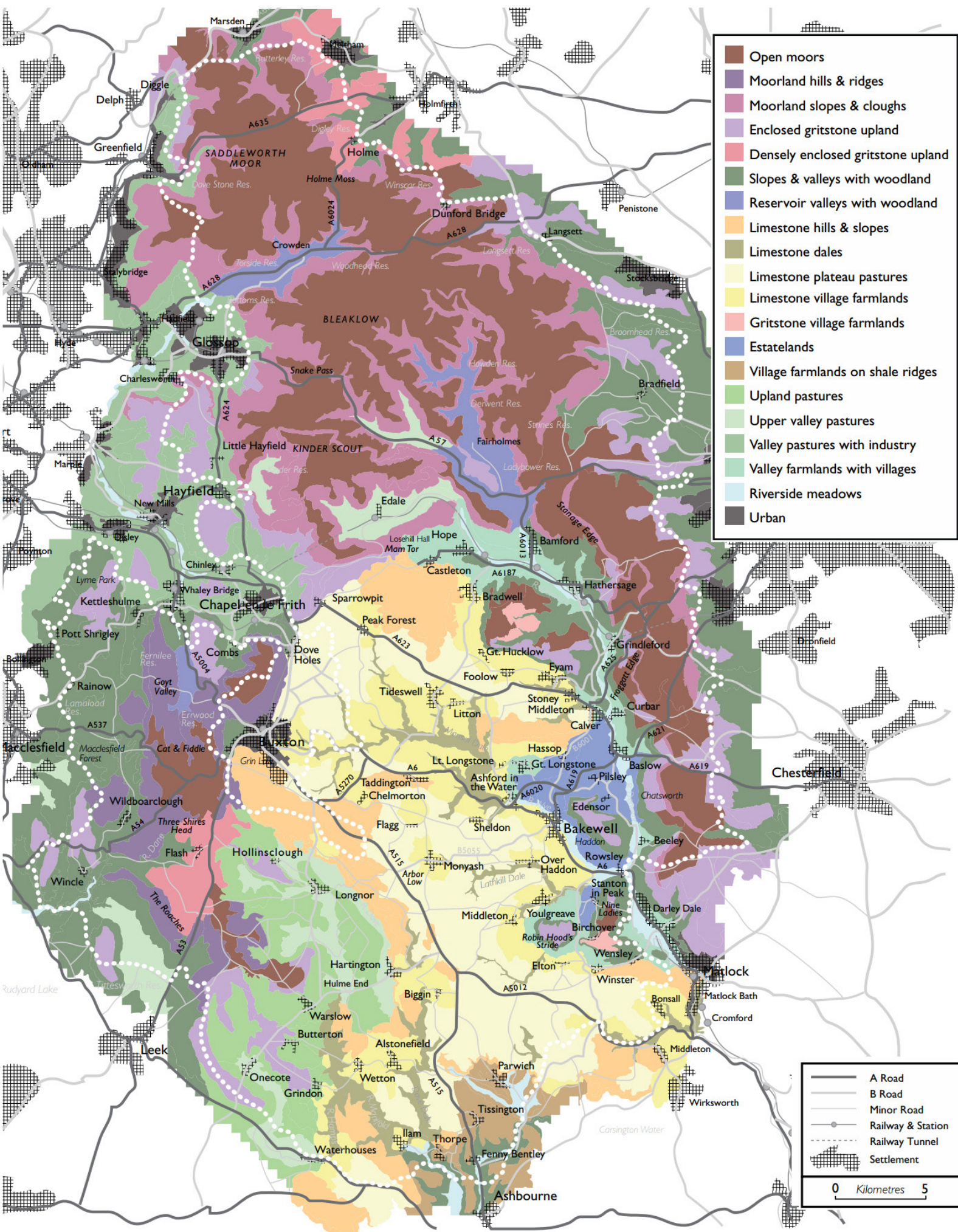
Bilde 2.1.1 Peak District nasjonalpark

Figur 2.1.2. Inndeling av landskapskarakterområder i Peak District nasjonalpark

Figur 1.1.3. Inndeling av landskapstyper i Peak District nasjonalpark

2.1.

2.1.3. BESØKSFORVALTNING

Peak District har ikke et eget dokument for besøksforvaltning, men arbeider bevisst med de besøkende gjennom forvaltningsplanen og diverse strategier som "Bærekraftig turismestrategien" og "Landskapsstrategien". Det er et stort fokus på de besøkende og deres opplevelse av nasjonalparken, der målet er at de besøkende skal ha gode kvalitetsopplevelser, samtidig skal de også sikre at nasjonalparken er et godt sted å bo og jobbe i (Peak District National Park Authority u.d.). Visjonen for hele nasjonalparken er at det skal være et sted der vakkert landskap og utforskning og oppdagelse av dette skal møtes i hjertet av nasjonen (ibid u.d.). For å oppnå denne visjonen ligger det fire hovedstrategier til grunn, og disse beskriver på mange måter hvordan besøkende og landskapet skal forvaltes. Besøksforvaltningen består av flere verktøy:

Landskapskarakter

Et viktig poeng i forvaltningen til Peak District nasjonalpark er at kunnskap om landskapet skal ligge til grunn for alle landskapsendrende tiltak. Landskapsstrategien som er gjennomført gir retningslinjer på hva som kan tillates og ikke. Landskapskarakterene er det som er viktigst å ta vare på, selve landskapet kan med andre ord endres, så lenge det ikke ødelegger identiteten til området.

Bærekraftig turisme

Turismenæringen er en viktig del av Peak Districts levebrød, og er derfor en viktig del av forvaltningen. Målet her er mange, men en kan i korte trekk si at det handler om å øke antallet og oppholdstiden i nasjonalparken, øke bruk av kollektivtransport, bevare landskapet og tettstedene og sikre god tilgang for et bredt spekter av mennesker. Her ligger fokuset i en økonomisk verdiskaping.

Interpretasjon

Som en del av forvaltningen blir interpretasjon brukt for å utvikle verdsettelse og forståelse av nasjonalparken. Ved bruk av interpretasjon vil en formidle det som er viktig og særegent ved parken, Det formidler mer enn kun informasjon og fakta, det skal også formidle følelser og opplevelser. Med økt kunnskap og verdsettelse får flere forståelse og kunnskap om vernet, hvilket kan føre til et ønske om å ivareta verneverdiene.

Samarbeid med aktører

Peak District har tett samarbeid med en rekke aktører innenfor nasjonalparken. Grunnprinsippet for forvaltningsplanen er å samarbeide med partnere og aktører for å finne bærekraftige løsninger som oppfyller nasjonalparkens formål (Peak District National Park Authority u.d.). Det er et ønske at ulike grupper og aktører engasjerer seg i lokalsamfunnet og tar vare på natur- og kulturverdiene.

Informasjon

Peak District er flinke til å utgi informasjon. De informerer gjennom brosjyrer og to websider, samt sosiale medier som Facebook og Twitter. I forvaltningsplanen legges det vekt på informasjon om tilgjengelighet og tilgang (Peak District National Park Authority u.d.). Videre står det at det er en stor fordel å nå ut med informasjon allerede før de besøkende kommer til nasjonalparken. Denne informasjonen skal også være tilgjengelig i parken, gjennom bruk av mobilnett og applikasjoner (Peak District National Park Authority u.d.).

Peak District har fire besøkssentre som gir informasjon om mulige steder å oppleve, hvilke aktivitetsmuligheter som finnes, hvordan bevege seg i parken, eventer, natur- og kulturverdiene osv.

2.1.

Brukerundersøkelser

Hvert tredje år gjennomføres det brukerundersøkelse for innbyggerne i nasjonalparken. Dette gjøres for å få en oversikt over hva som fungerer og hva innbyggerne er fornøyde med og mindre fornøyde med, hvordan de kommer seg rundt, hvilke attraksjoner som er mest attraktive osv. (Richardson 2014). I løpet av neste år, 2015, skal det lages brukerundersøkelser også for turistene i nasjonalparken (ibid 2014).

Sonering

Det har ikke blitt tatt i bruk sonering som metode for å differensiere bruk i Peak District, men nasjonalparken er delt inn i ulike landskapsområder som fungerer som en type sonering/inndeling av nasjonalparken (ibid 2014).

Bilde 2.1.2. Peak District nasjonalpark

2.2. DOVREFJELL-SUNNDALSFJELLA NASJONALPARK

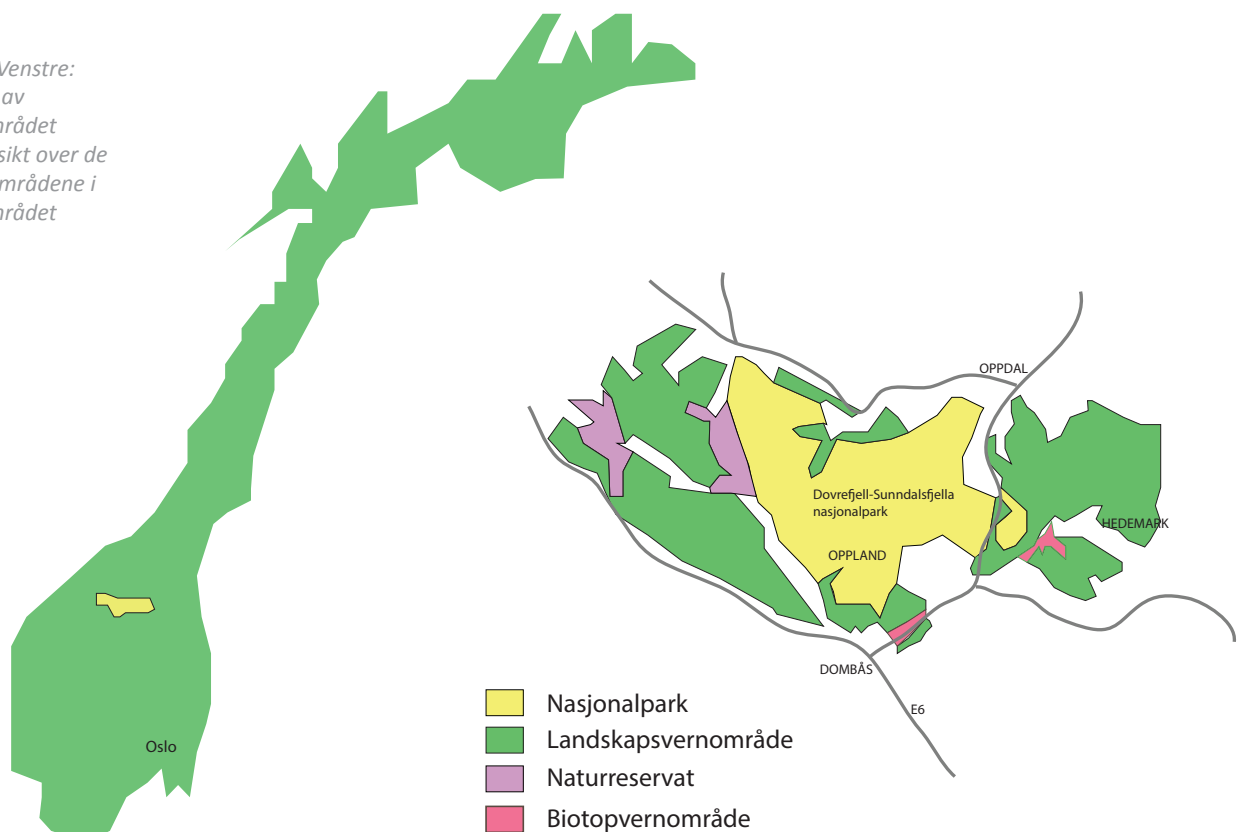
Dovrefjell-Sunndalsfjella nasjonalpark er en utvidelse av det som var Dovrefjell nasjonalpark, som ble opprettet i 1974 (Røtvei et al. 2006). I 2002 ble Dovrefjell nasjonalpark utvidet og fikk det nye navnet Dovrefjell-Sunndalsfjella nasjonalpark. Den utvidete nasjonalparken har et totalt areal på 1693 km², og med tilgrensede landskapsvernområder (7), biotopvernområder (2) og et naturreservat, er det samlede vernearealet på 4266 km² (Direktoratet for naturforvaltning 2013a). Dette gjør verneområdet en del av fastlands-Norges største vernede areal (ibid 2006). Det har aldri vært en klar grense for avgrensingen av Dovrefjell, og det brukes ulike forklaringer. Nasjonalparken ligger i fjellområder i fylkene Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag og Oppland (ibid 2006). Hele verneområdet ved Dovrefjell blir heretter kalt for Dovrefjellområdet.

Nasjonalparken består av mange verneområder, og formålene for disse varierer. Det overordnede formålet

med vernet er seksdelt. Det handler i første omgang om å ta vare på et stort, sammenhengende urørt fjellområde og høyfjellsøkosystemene og det biologiske mangfoldet, ta vare på villreinstammene og dets leveområder, sikre variasjonsbredden i naturtyper, bevare landskapsformer og spesielle geologiske forekomster, samt verne om kulturminnene (Lovdata 2002; Røtvei et al. 2006).

Dovrefjellområdet er kjent for sin særegne og flotte natur, og er kjent for å være Nord-Europas mest artsrike fjellområde (Rasmussen 2010). Dovrefjellområdet har en særegen flora og et artsrikt dyreliv, med blant annet villrein, fjellrev, kongeørn og ravn (ibid 2010). Norge har et viktig ansvar i å ta vare på villreinstammene, da disse er siste rest av vill fjellrein i Skandinavia (ibid 2006). De største

Figur 2.2.1. Venstre: Lokalisering av Dovrefjellområdet
Høyre: Oversikt over de ulike verneområdene i Dovrefjellområdet

2.2.

attraksjonsverdiene i nasjonalparken er fjellturen opp til Snøhetta, muligheten for å se moskus, villrein, fugle- og planteliv og kulturminnene.

Ved nasjonalparkens randsone er det overnattingsmuligheter og annen næringsaktivitet, som hytteutleie, jakt, fiske, guida turer, klatring, ridning, hundekjøring m.m. (Rasmussen 2010).

Fra 2011 er det et nasjonalparkstyre som har forvaltningsmyndighet

for nasjonalparken (Hanssen u.d.). Denne erstattet det som tidligere var Dovrefjellrådet. Styret består av representanter fra åtte kommuner og fire fylkeskommuner (Bjurstedt 2013). Nasjonalparkstyret arbeider med forvaltning og rullering av regional plan for Dovrefjellområdet og bærekraftig reiselivsutvikling (ibid 2013).

2.2.1. LOVER OG REGLER

Dovrefjell-Sundalsfjella nasjonalpark opererer etter nasjonale regler for nasjonalparker i Norge (dette står det mer om i kap. 1.3). Nasjonalparken og dens tilgrensende verneområder må forholde seg til verneforskriftene for områdene, hvilket går framfor annet lovverk (Røtvei et al. 2006). I Dovrefjellområdet er hele 41 prosent privat areal og de resterende prosentene er statlig eid. Området som er vernet som nasjonalpark består av urørt fjellandskap, og inneholder ikke store mengder infrastruktur og bebyggelse slik som i Peak District.

Bilde 2.2.1. Moskus i Dovrefjellområdet

2.2.

2.2.2. FORVALTNING

Dovrefjell-Sunnalsfjella nasjonalpark har ingen egen besøksforvaltningsplan, men jobber med utarbeidelse av en slik strategi. Forvaltningen av hele Dovrefjellområdet handler om samfunnsplanlegging, verdiskaping og forvaltning (van Ommeren u.d.). Visjonen er å legge til rette for verdiskaping, bidra til å opprettholde og utvikle arbeidsplasser og skape en større forståelse og aksept for vern av naturområder (ibid u.d.).

Forvaltningsmyndigheten for Dovrefjell-Sunnalsfjella nasjonalparker Dovrefjellrådet, og i de tilgrensende verneområdene er det den enkelte kommunen som har forvaltningsansvaret (Røtvei et al. 2006). Visjonen for forvaltningen er å ta vare på økosystemet i nasjonalparken med villreinen som nøkkelart, og natur- og kulturverdiene (ibid 2006). Grunnlaget for forvaltningen er kunnskap gjennom generasjonsbruk og resultater av eksisterende og ny forskning (ibid 2006).

For å sikre at verneverdiene blir ivaretatt i et langsiktig perspektiv, har forvaltningen lagt til grunn føre- var-prinsippet (Røtvei et al. 2006). Det vil si at det skal gjøres grundige undersøkelser av konsekvenser av tiltak før det iverksettes. En annen strategi går ut på prioritering mellom bruk og vern, der brukerinteresser i utgangpunktet skal vike for verneverdiene, og bruk som er nødvendig for å ivareta verneverdiene skal gå foran annen bruk (ibid 2006). Tiltak som vil ha positiv effekt på kulturminner og kulturlandskapet vil bli prioritert, og det må hele tiden følges med om ferdsel og bruk skader verneverdiene i nasjonalparken (ibid. 2006).

Andre strategier som inngår i forvaltningsmyndighetenes arbeid er å

søke samarbeid med berørte grupper, interesseorganisasjoner og andre myndigheter, stimulere til næringsutvikling basert på verneverdiene og legge vekt på informasjon og andre holdningsskapende arbeid (Røtvei et al. 2006). Det skal også legges opp til mer overvåking av verneområdene og forvaltningens effekt og lage skjøtselsplaner der det er behov. I tillegg skal det legges opp til en sonering av verneområdene, med differensiert tilrettelegging og bruk (ibid 2006).

Sonering

I forvaltningsplanen for Dovrefjell-Sunnalsfjella nasjonalpark blir sonering brukt som et verktøy for å ivareta verneformålene på best mulig måte, samtidig som det skal åpne for bruk som ikke skal gå utover verneformålene (Røtvei et al. 2006). Soneinndelingen skal differensiere bruk av nasjonalparken og gir rom for differensiert forvaltningspraksis. Det presiseres i forvaltningsplanen at soneringen ikke er en gradering av verneverdiene, og at vernebestemmelsene gjelder i alle sonene (ibid 2006).

Kriteriene som er lagt til grunn for å vurdere hvilken sone et område skal inngå i, handler om både eksisterende og fremtidig miljøtilstand. Det er lagt stor vekt på dyrelivet i sårbare perioder, her er det snakk om kalving og beite for villrein, og hekking for rov- og våtmarksfugler (ibid 2006). Det skal tas hensyn til verneformålet generelt, lokalisering av veier, bruk, og ønsket bruk, av landbruk og friluftsliv. Dessuten legges det vekt på forekomster av spesielle inngrep (hytter, kraftutbygging m.m.) og adkomst

2.2.

til disse, samt et ønske om en enkel og oversiktlig soneinndeling (ibid 2006).

Spesiell vernesone

Per dags dato er det ingen områder i nasjonalparken som er klassifisert i denne sonen. Det har blitt vurdert om viktige områder for beite og kalvingsområder for rein, og viktige fuglebiotoper skal inngå i denne sonen. Dette er områder som forandrer seg og kan forflytte seg, så en risikerer inngrep i andre potensielle områder, dersom dette blir en egen sone (Røtvei et al. 2006).

Sone uten tilrettelegging og inngrep

Denne sonen omfatter hoveddelen av nasjonalparken. Her er vil retningslinjene for verneverdiene og brukerinteressene bli fulgt fullt ut, og inngrep som er irreversible kan kun tillates innenfor det som er bestemt i vernebestemmelsene, og det må være godkjent at tiltaket ikke vil ha negativ effekt på verneverdiene (Røtvei et al. 2006). Det vil si at det er strenge regler for hva som er tillatt av tilrettelegging og installasjoner.

Brukssone

Det er de mindre og mer lavtliggende verneområdene som dominerer i denne sonen, og det er for det meste snakk om landskapsvernområder. I brukssonen er det tillatt med en videreutvikling av landskapstilknyttende næringer og småskala reiseliv. Her vil for eksempel nødvendig nye bygg for landbruksnæring være tillat, dersom spesielle hensyn i verneformålet ikke tilsier noe annet (Røtvei et al. 2006). Forbedring av veier og etablering av merkede stier vil kunne tillates i denne sonen, så langt det ikke skader landskapet.

Sone med spesiell tilrettelegging og inngrep

Dette er områder der det er gjort store

inngrep før det ble vernet. Det kan være snakk om regulert vann, områder med store tekniske inngrep og hytteområder. Områdene varierer veldig, og det er ikke nødvendig med generelle bestemmelser for disse (Røtvei et al. 2006). Det er egne spesielle retningslinjer for hvert enkelt område.

Bærekraftig reiselivsutvikling

I 2008 ble nasjonalparken med i prosjektet Parks & Benefits, som blant annet jobber med regional utvikling gjennom bærekraftig turisme, der målet er å styrke forvaltningen av nasjonalparkene (Hanssen u.d.). Dette skal gjøres gjennom å sertifisere nasjonalparkene etter internasjonale standarder som European Charter park som utstedes av EUROPARC Federation (Hanssen u.d.). Dovrefjell-Sunndalsfjella nasjonalpark ble den første parken i Parks & Benefits-prosjektet som ble sertifisert som en Charterpark i 2010 (Hanssen u.d.). For å få denne internasjonale statusen må nasjonalparken ha en godkjent plan for bærekraftig reiselivsutvikling etter kriterier og standarder (Hanssen u.d.).

Parks & Benefits-prosjektet ser også på økt bærekraftig turisme som en måte å styrke vernet av nasjonalparkene i et langtidsperspektiv ved å gjøre det attraktivt og lønnsomt for lokalsamfunnet å ta vare på det (Hanssen u.d.). Nasjonalparkstyret ønsker gjennom den bærekraftige reiselivsplanen å være gode forvaltere av nasjonalparken og tilrettelegge og utvikle for utvikling i vertskommunene og de fire fylkeskommunene nasjonalparken berører (Hanssen u.d.). Tilrettelegging og tiltak som skal bidra til å styre de besøkende

slik at viktige og sårbare naturområder blir ivaretatt for fremtiden, samtidig som de besøkende får gode opplevelser, står sentralt (Hanssen u.d.). Dette handler om å utvikle besøksattraksjoner, rundturer, godt beskrevne turistløyper og felles regler for jakt, fiske og bær- og soppsanking (Hanssen u.d.). Dette er kunnskap om besøksforvaltning som er hentet gjennom Parks & benefits-prosjektet.

Informasjon

I forvaltningsplanen for verneområdene på Dovrefjell (2006) er informasjon en viktig funksjon i å veilede og øke forståelse og kunnskap om områdevern. Riktig informasjon om verdier i landskapet og riktig bruk av disse kan bidra til å kanalisere de besøkende utenom sårbare områder. Det er i hovedsak nasjonalparkstyret og SNO (Statens naturoppsyn) som har ansvaret for informasjonen i Dovrefjell, men fjellstyrer, grunneiere og iNasjonalparker* formidler også informasjon (Røtvei et al. 2006). Det ble i 2003 gjennomført et prosjekt om Informasjon om verneområder på Dovrefjell, der målsettingen var å utarbeide ensartede informasjonstavler for hele området (ibid 2006). Det ble bestemt hvilket material (tre eller stein) og hva slags informasjonsomskal stå på disse, men informasjon i nasjonalparkene må vurderes i hvert enkelt tilfelle (ibid 2006). I motsetning til informasjonstavlene som har en lik mal, så finnes det rundt 7-11 websider som informerer om Dovrefjell, der informasjonen i tillegg fungerer nokså dårlig i det totale bildet (van Ommeren u.d.). Informasjonen skal motivere til miljøvennlig atferd og bidra til økt forståelse av vern. På grunn av allemannsretten er det ikke ønskelig å innføre ferdselsforbud, og informasjon skal derfor brukes som et redskap til å kanalisere de besøkende (Røtvei et al. 2006).

Overvåkning

Det fremgår av forvaltningsplanen at en kunnskapsbasert forvaltning er en forutsetning for å kunne ivareta verneverdiene på best mulig måte (Røtvei et al. 2006). Det er viktig å overvåke ferdselen, da denne endrer seg med tiden og slik en kan iverksette tiltak der ferdselen kommer i konflikt med verneformålet (ibid 2006). Overvåkingen skal også se på effekten av kanaliseringstiltakene i områder som er viktige for villreinen og andre sårbare arter. Det skal holdes løpende oversikt over status for verneverdiene, og ved behov skal det utføres målrettede undersøkelser av fagpersonell som skal belyse utviklingstrender eller spesielle problemstillinger (ibid 2006). Ansvarlig for overvåkingen er forvaltningsmyndighetene og SNO.

Skjøtsel

Målet med skjøtsel er å gjennomføre tiltak som skal reparere skader i naturen som skyldes menneskelig aktivitet, tiltak som skal opprettholde naturtilstanden og for å vedlikeholde kulturmiljø og kulturlandskap (Røtvei et al. 2006). Det er viktig at slike gjennomføringer og tiltak skjer i samsvar med forvaltningsplanen og i samarbeid med berørte parter og besøkende (Røtvei et al. 2006). Det må gjennomføres registreringer i verneområdene for å undersøke hvilke områder som trenger skjøtsel. De mest aktuelle stedene for skjøtselstiltak er i landskapsvernområdene, da disse består av de mest verdifulle kulturlandskapene (Røtvei et al. 2006). Det vil også her være forvaltningsmyndigheter og SNO som har ansvaret.

**iNasjonalparker er et nasjonalparksenter som fordeler seg på fem nasjonalparksentre i Rondane og Dovrefjellområdet, der formålet er å gi informasjon om nasjonalparkene og tilgrensende verneområder (Miljødirektoratet 2013b).*

2.2.

Brukerinteresser

Det er mange brukerinteresser i Dovrefjellområdet. De som blir omtalt i forvaltningsplanen er landbruk, skiferdrift, reiseliv, friluftsliv, jakt, fangst og fiske, motorisert ferdsel, bygninger, veier og tyngre inngrep og anlegg, undervisning og forskning (Røtvei et al. 2006). For hver av disse interessene blir status og utfordringer presentert, og retningslinjer for forvaltningen. Reiselivet er en viktig økonomisk inntekstkilde til lokalsamfunnene rundt Dovrefjellområdet. Hvert år utgjør det en brutto omsetning på ca 40,3 millioner kroner, der mesteparten kommer av overnatting og jakt og fiske (ibid 2006). Fylkesdelplanens mål for reiselivet er å øke reiselivets betydning for sysselsetting og aktivitet, og å utvikle en reiselivsnæring i samspill med kultur- og naturvernet (ibid 2006). Det er en utfordring å drive en miljøbasert og bærekraftig reiselivsutvikling som ikke skal forringe verneverdiene. Sonering, kanalisering og informasjon er bidrag til denne utfordringen (ibid 2006).

Friluftsliv har alltid vært en sentral del av bruken i Dovrefjellområdet. Store deler av verneområdet består av tilnærmet urørt og vill natur, og danner grunnlag

for villmarksbasert friluftsliv (Røtvei et al. 2006). Allemannsretten gir tilgang på enkel friluftsliv over alt, men friluftslivet har utviklet seg til et mer moderne friluftsliv, der snowboard, fjellklatring, rafting, juving o.l. er populært (Røtvei et al. 2006). Dette kan kreve tilrettelegging som ikke er ønskelig i verneområdene. Derfor fremmes det at enkel og miljøvennlig friluftsliv er tillat, som fotturer, sanking, telting o.l. (Røtvei et al. 2006). Det kommer også fram her at sonering og kanalisering er et viktig verktøy for å styre bruken vekk fra sårbare områder, for å differensiere bruk og for å lede mot attraksjoner.

Det fremkommer av forvaltningsplanen (2006) at undervisning i lokal natur- og kulturhistorie er viktig og identitetsskapende for de unge. Det er derfor et mål at skoler skal kunne benytte seg av fjellområdene i undervisningen. Forskningen skal komme lokalsamfunnet til nytte også, det er derfor viktig at forskningen har kontakt med lokalsamfunnet. Det vil bidra til en mer målrettet forvaltning og ivaretagelse av verneverdiene (Røtvei et al. 2006).

Bilde 2.2.2. Dovrefjell-Sunddalsfjella nasjonalpark. Pilegrimsleden

2.2.

2.2.3. BESØKSFORVALTNING

Dovrefjell-Sunndalsfjella nasjonalpark har, som nevnt, ingen egen besøksstrategi i dag, men det er planlagt å utarbeide en. I de siste ti årene har nasjonalparkstyret arbeidet mye med turismestrategi og sett på hvordan dette kan bidra til en positiv utvikling for lokalsamfunnene. Arbeidet startet for fullt da det ble med i Parks & Benefits-prosjektet der målet var å styrke forvaltningen av nasjonalparkene og øke vernet gjennom økt bruk og forståelse. Gjennom prosjektet søkte nasjonalparken å bli en european Charterpark, og ble sertifisert i 2010. Dette krever et ansvar om å utvikle en bærekraftig reiselivsstrategi og et sterkt fokus på de besøkendes opplevelser. Gjennom Parks & Benefits-prosjektet og fra modeller i Europa har nasjonalparkstyret fått øynene opp for besøksforvaltning.

Dovrefjell-Sunndalsfjella nasjonalpark har altså ingen egen besøksforvaltning, men mye av det som inngår i en besøksforvaltningsplan, inngår i ulike deler av forvaltningsplanen for verneområdene på Dovrefjell:

Sonering

Nasjonalparken har benyttet sonering som et verktøy for å kanalisere ferdselen. Dette skal sørge for at de besøkende går utenom de mest sårbare områdene i parken, og leder dem til stier og turer som tåler et større besøkstrykk.

Bærekraftig reiselivsutvikling

Fokuset på bærekraftig reiselivsutvikling og de fordelene dette har for lokalsamfunnet har blitt viktig, og opprettelsen av Dovrefjell som en Charterpark har bidratt i arbeidet med dette. Det skal sikre at turismen bidrar til en balansert økonomisk, sosial og miljømessig utvikling av verneområdene (EUROPARC u.d.). Dette er et arbeid som startet i 2005, og det er fortsatt masse

arbeid som gjenstår etter sertifiseringen i 2010 (Hanssen u.d.).

Informasjon

Av forvaltningsplanen for Dovrefjellområdet kommer det frem at informasjon er viktig for å øke forståelse og verdsettelse av vernet og for å kanalisere ferdselen. Det har blitt laget en mal for design, materiale og innhold i informasjonstavler i nasjonalparken. Det nevnes i forvaltningsplanen at det er et ønske om å nå de besøkende før de bestemmer seg for å dra til Dovrefjell-Sunndalsfjella nasjonalpark. Dette skjer gjerne gjennom nettbaserte medier, og det som eksisterer i dag er svært dårlig. Det finnes mange nettsider som informerer om Dovrefjellområdet. Det kan for det første være forvirrende med så mange ulike nettsteder, og det er ingen nettside som inneholder helhetlig informasjon om verneområdet.

Overvåkning

Det skal skje en overvåkning av ferdselen, effekten av kanalisering og forvaltningen av nasjonalparken og de omkringliggende verneområdene. Dette er viktig for at forvaltningen blir basert på et kunnskapsgrunnlag.

Skjøtsel

Det er et mål å lage en skjøtelsesplan for aktuelle områder, da særlig i landskapsvernområdene der det er mye kulturverdier. Målet er å reparere skadet natur og opprettholde og vedlikeholde natur- og kulturtilstandene.

2.2.

Brukerinteresser

I Dovrefjellområdet er det mange brukerinteresser og flere av disse kan skade verneverdiene. Det står skrevet om reiseliv, friluftsliv, undervisning og forskning, som vanligvis inngår i en besøksforvaltningsplan for en nasjonalpark. Reiselivet har fått et nytt fokus etter sertifiseringen som charterpark. Friluftslivet er en viktig del av norsk kultur og ligger til grunn også i Dovrefjell-Sunddalsfjella nasjonalpark. Det presiseres at det er tillatt med miljøvennlig og enkelt friluftsliv, og at det ikke vil bli tilrettelagt for den mer moderne friluftaktiviteten som vokser frem. Undervisning blir lagt frem som en viktig faktor som identitetsskapende for unge og for å øke kunnskap og forståelse av vern.

Brukerundersøkelser

Det er gjort noen brukerundersøkelser i Dovrefjellområdet, og siste som ble gjort ble gjennomført i 2008 og ble ferdigstilt i 2009. Det ble gjort av to studenter ved NMBU som to mastergradsoppgaver. Dette var et ønske fra daværende Dovrefjellrådet (nå Dovrefjell-Sunddalsfjella nasjonalparkstyre), som ville ha så mye informasjon som mulig om de besøkende og hvordan de bruker området, hva de liker/ikke liker osv. (Dovrefjellrådet u.d.).

Bilde 2.2.3. Utsiktspunkt i Dovrefjell-Sunddalsfjella nasjonalpark

Bilde. 3.0.
Geirangerfjorden i
Vestnorsk fjordlandskap

DEL 3 | DYBDEINTERVJU

3.0. INNLEDNING

En del av metoden i oppgaven er å gjennomføre intervjuer med personer som jobber med besøksforvaltning i Norge. Jeg har vært i kontakt med to representanter som arbeider med besøksforvaltning i Nærøyfjorden verdsarvpark. I dette kapitlet vil Nærøyfjorden og besøksforvaltningsprosjektet der bli presentert gjennom intervjuer, gjennom tilsendt materiale og foredrag og informasjonssider på nett. Nærøyfjorden er et godt eksempel å se på da det ikke er en nasjonalpark, men en regionalpark (verdsarvpark) som ikke bare består av vernet landskap, men også bebyggelse og infrastruktur.

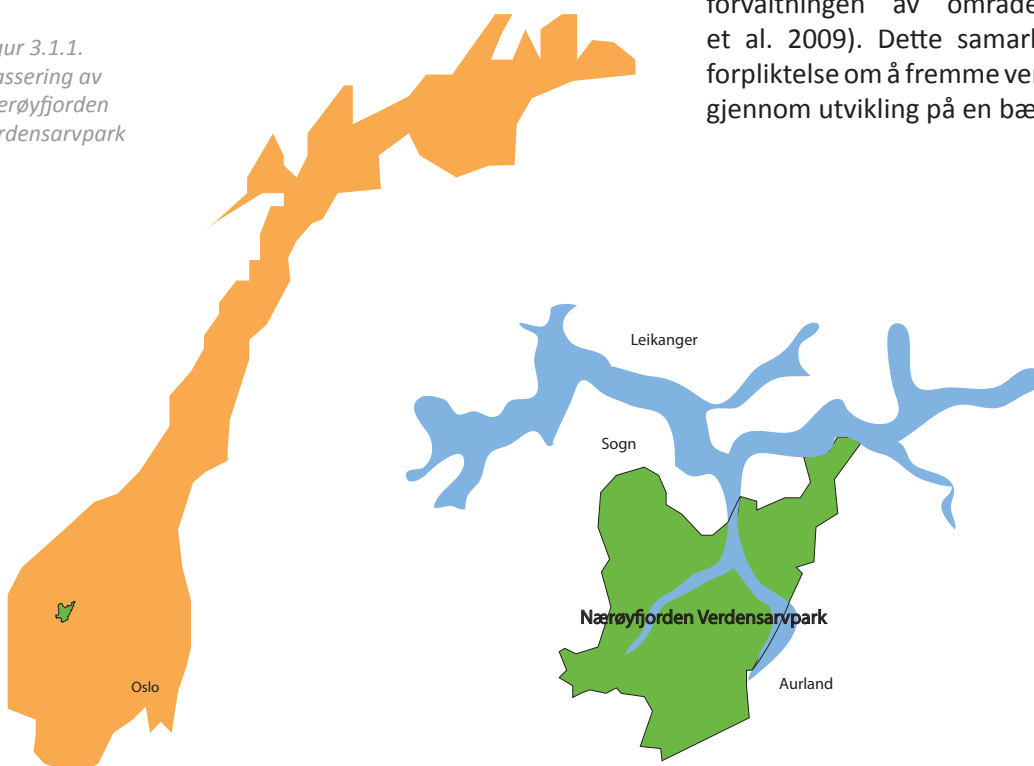
3.1. NÆRØYFJORDEN VERDENSARVPARK

Nærøyfjorden verdensarvpark er en regionalpark i verdensarvområdet Vestnorsk fjordlandskap. Vestnorsk fjordlandskap består av Geirangerfjordområdet og Nærøyfjordområdet og ble i 2005 innskrevet på UNESCOs verdensarvliste (Norges verdensarv 2014). Området dekker et areal på 1227 km², der 107 km² er sjøareal (ibid 2014). Både Geirangerfjorden og Nærøyfjorden blir ansett som noe av det vakreste fjordlandskapet på kloden, med trange daler og stupbratte fjellsider, fossefall, elver og breer m.m. Nærøyfjorden ligger i en tarm i Aurlandsfjorden som ligger i Sognefjorden. Nærøyfjorden verdensarvpark inkluderer hele Aurland kommune og ligger i deler av Vik og Leirdal kommune i Sogn og Fjordane og Voss kommune i Hordaland (Knagenhjelm et al. 2009). Parken følger, som vanlige regionalparker, ikke administrative grenser, men avgrenses av landskapsmessige og tematiske former.

Formålet med opprettelsen av verdensarvparken er at *"verdsarvparken skal utvikle eierskap til landskaps- og kulturverdiene og aktivt fremme internasjonale verneverdier gjennom lokal økonomisk, kulturell og identitetsmessig utvikling."* (Knagenhjelm et al. 2009 s. 6). Målet er å ivareta kvalitetene i området gjennom å være en pådriver for bærekraftig natur- og kulturbasert samfunnsutvikling, forankret i statusen som verdensarvområde. Samtidig er det et mål å utvikle en vertskapsrolle for å oppnå en verdiskapende kommunikasjon mellom lokalsamfunnet og omverdenen (Knagenhjelm et al. 2009). Det er også en målsetning at parken skal være en pådriver for bærekraftig utvikling (ibid 2009).

Nærøyfjorden verdensarvpark er en av Norges første regionalparker, med inspirasjon fra Europeiske naturparker (ibid 2009). Det betyr at initiativet til parken har oppstått "nedenfra", der det har vært et felles ønske om å ta vare på verdiene i landskapet. Verdensarvparken styres av et felles ansvar mellom ulike partnere fra lokalbefolkningen, landbruket, næringslivet, frivillige organisasjoner og fra forvaltningen av området (Knagenhjelm et al. 2009). Dette samarbeidet krever en forpliktelse om å fremme verdensarvverdiene gjennom utvikling på en bærekraftig måte.

Figur 3.1.1.
Plassering av
Nærøyfjorden
verdensarvpark

3.1.

3.1.1. METODE FOR BESØKSFORVALTNING I NORGE

Som en del av UNESCOs verdensarvliste stilles det krav til forvaltning av verneverdiene i landskapet. Det arbeides nå for å utvikle en metode for besøksforvaltning i Vestnorsk fjordlandskap med utgangspunkt i verneverdiene (Oppheim 2014). Bakgrunnen for dette arbeidet kommer av at UNESCO ser på turisme som den største trusselen mot verdensarven, samtidig som det blir sett på som den største muligheten for verdiskaping i og ved verdensarvområdene (Knagenhjelm & Lykkja 2013). Derfor krever UNESCO at verdensarvområdene utvikler besøksstrategier og jevnlig rapportering som viser at en tar vare på verdensarvverdiene (Knagenhjelm & Lykkja 2013). Det finnes internasjonale metoder for besøksforvaltning, men ingen som er tilpasset norske forhold. Derfor vil Nærøyfjorden utføre et førstegenerasjonsprosjekt for besøksforvaltning i Norge (Lykkja 2014). Ideen bak prosjektet er å utvikle metoder og modeller for besøksforvaltning og lokal reiselivsutvikling som kan benyttes i Norge og norsk virkelighet (Knagenhjelm & Lykkja 2013). Målet er å få til en balanse mellom verneverdier, gode opplevelser for besøkende og øke den lokale verdiskapingen i verdensarvområdet (Knagenhjelm & Lykkja 2013; Oppheim 2014). Modellene skal søkes å passe inn i Norske planverktøy. Metoden som skal utvikles skal også kunne brukes på både store og små reisemål i Norge (Knagenhjelm & Lykkja 2013). Verdsarvparken ønsker i tillegg å bruke sin status for å fremme klima og miljø (Oppheim 2014).

Selve forprosjektet for Besøksforvaltning og lokal reisemålsutvikling ble gjennomført i 2013 og fant ut at det er et behov for mer kunnskapsbasert forvaltning (Knagenhjelm & Lykkja 2013). Videre skal det i løpet av 2014 gjennomføres pilotundersøkelser og en hovedundersøkelse i 2015 (ibid 2013).

Det som er viktig i arbeidet med besøksforvaltning er kunnskap om natur- og kulturverdiene (Lykkja 2014). Det bør gjennomføres en landskapsressursanalyse for det aktuelle stedet, der en kartlegger ulike landskapsområder og finner karakteren og identiteten til de ulike områdene (sense of place). Dessuten er det viktig med informasjon om gjestene i området. For å innhente slik kunnskap er det aktuelt med brukerundersøkelser av de besøkende (Knagenhjelm & Lykkja 2013).

Informasjon, interpretasjon og formidling av verneverdiene og stedets karakter og identitet er viktig. Det er et mål å kunne nå turistene før de i det hele tatt vurderer å dra til Nærøyfjorden (Oppheim 2014). Informasjon handler ikke kun om å lage spennende brosjyrer som skryter av det vakre landskapet, men skal informere om kvalitetene og verdiene, slik at det kan bidra til å øke forståelsen for vernet og verdiene (ibid 2014). Samtidig er det viktig at den informasjonen som gis vil samsvare med det gjestene vil oppleve (Lykkja 2014). Samarbeid med aktører er en annen viktig del ved besøksforvaltningen. Ved samarbeid kan en skape bedre og mer helhetlige produkter og service for gjestene (Oppheim 2014). Sonering blir sett på som et viktig verktøy for å styrke verneverdiene gjennom kanalisering av de besøkende. Før en soneinndeling kan gjøres må det ligge en landskapsressursanalyse og brukerundersøkelser til, hevder Erling Oppheim (2014). Dette gir kunnskap om hvor en bør styre og lede de besøkende for gode opplevelser og for å verne sårbar natur.

3.1.

3.2. SAMMENDRAG BESØKSFORVALTNING

Utfordringer

Det er en del utfordringer knyttet til prosjektet om å lage en modell for besøksforvaltning i Norge. For det første er det ikke blitt gjort før, det betyr at det ikke er mange som har erfaring og kunnskap om dette i Norge (Oppheim 2014). En annen utfordring er å forklare hva besøksforvaltning handler om. Besøksforvaltning handler om mye og er vanskelig å formidle, særlig på en enkel måte som er lett å forstå (Lykkja 2014). Fordi noen ikke helt forstår seg på besøksforvaltning, er det mange som ikke vil jobbe med det heller. Det blir gjerne til at en jobber i samme gamle rutiner, og skyver slike arbeid til andre (Oppheim 2014). Det er viktig å få dette forankret i dokumenter (kommunedelplaner, regionalplaner o.l.), aktører og befolkningen (ibid 2014). Det er en utfordring.

For å få til en besøksforvaltning må regioner, kommuner og alle aktører og sektorer innenfor disse rammene samarbeide i samme retning. Som regel ligger det rammer og bestemmelser for hva som er tillatt og ikke tillatt, det kreves store midler til å få gjennomført en slik plan, og det er en utfordring i å få dette forankret i dokumenter, aktører og innbyggere. Besøksforvaltning handler om så mye, alt fra bruk og vern, natur- og kulturverdier, "sense of place", bærekraftig reiseliv, bærekraftig utvikling, verdiskaping o.l. Det er forskjellig hvilke metoder og verktøy ulike nasjonalparker bruker for utvikling av planer og strategier for besøksforvaltning. Ut i fra litteraturstudiet, eksempelstudiet og intervjuer har jeg funnet en del likheter for besøksforvaltningen.

Besøksforvaltning handler i de fleste eksemplene i denne oppgaven om å legge til rette og styre bruken i nasjonalparker og andre verneområder slik at de besøkende får kvalitetsopplevelser samtidig som

Bilde 3.1.1. Utsiktspunkt i Aurlandsfjorden

det skal bidra til lokal verdiskaping, samt beskytte og bevare verneverdiene. Noen besøksforvaltningsmodeller legger mer vekt på besøkende, mens andre legger størst vekt på landskapsverdiene. Likevel er det mange likhetstrekk og mange like type verktøy som blir lagt til grunn for å lage en besøksforvaltningsplan, der fokuset ligger i kunnskapsgrunnlag, formidling og oppfølging:

Landskapsanalyse/landskapsressursanalyse

Både Peak District nasjonalpark og Nærøyfjorden verdensarvpark mener at kunnskap om landskapsverdiene, landskapskarakterene og "stedsfølelsen" er helt avgjørende for god besøksforvaltning.

Brukerundersøkelser

Brukerundersøkelser gir kunnskap om besøkende, hvilket gir grunnlag for å forvalte de besøkende slik at de får gode opplevelser, og for å verne om sårbar natur. Dovrefjell-Sunndalsfjella nasjonalpark har utført en brukerundersøkelse i 2008. Peak District nasjonalpark skal utføre brukerundersøkelser for besøkende, hittil har de kun konsentrert brukerundersøkelsene mot innbyggerne.

Informasjon

Informasjon er noe alle eksempelområdene og teorien fremmer som viktig. Her ligger det et fokus på å formidle riktig informasjon til riktig mottaker, der målet er å bidra til å øke kunnskap og forståelse for vern og verneverdiene i det aktuelle område. Informasjonen skal også sørge for at besøkende får lyst til å reise til det aktuelle stedet.

Interpretasjon

Interpretasjon vil si å formidle en opplevelse og hjelpe andre å forstå og sette pris på noe som noen andre synes er spesielt. Interpretasjon bidrar til at turister får en dypere opplevelse og forståelse av stedet de besøker (Carter

2001). Dette brukes bevisst i Peak District og i Nærøyfjord-prosjektet blir det nevnt som viktig i forhold til besøksforvaltningen.

Undervisning

Alle de ulike eksempelområdene og teorien bekrefter at verneområdene er viktige arenaer for undervisning og læring. Særlig knyttes dette opp mot barn og unge. Besøksforvaltningen skal legge til rette for at skoler og barnehager aktivt kan bruke natur- og kulturressursene i undervisningen.

Sonering

Dovrefjell-Sunndalsfjella nasjonalpark har brukt sonering som et middel for å kanalisere de besøkende. Fra litteraturstudiet kan en også lese at det blir brukt i mange andre land i Europa også. Målet er å styre bruken vekk fra sårbare områder, og sørge for at de får gode opplevelser. I noen tilfeller brukes soneringen for å skille mellom ulike aktivitetsgrupper. Prosjektlederne for Nærøyfjordprosjektet trekker også sonering frem som et gunstig verktøy for kanalisering.

Overvåkning

Det er hele tiden viktig å overvåke natur- og kulturverdiene, slik at en kan sette i verk tiltak der det trengs. Det er også snakk om overvåkning av turister, for å ha oversikt over antall besøkende og hvor de oppholder seg. Dessuten skal en overvåke besøksforvaltningen for å se effekten av tiltakene som er gjort.

Innfallsporter

Det er ved innfallsporterne en som regel får første møte med nasjonalparken. Fulufjället i Sverige har dette som en egen viktig del av besøksstrategien. Peak District og Dovrefjell-Sunndalsfjella nasjonalpark har besøksentre ved slike innfallsporter. Hvordan disse oppføres og hvilke informasjon disse gir kan ha stor innvirkning på de besøkende.

DEL 4 | FLERBRUKS- FORVALTNINGSSTRATEGI

4.0. INNLEDNING

I dette kapittelet vil det utarbeides en strategi for besøksforvaltning som skal kunne anvendes som strategi i lokal og regional samfunnsutvikling. Målet med strategien er å finne det særpregede landskapet i kommunen/regionen og bruke dette som grunnlag for identitetskapning og bred verdiskaping, gjennom tilrettlegging, sonering og formidling.

Overføring av besøksforvaltningsstrategien

Besøksforvaltningen skal gjennom å tilrettelegge for økt bruk av landskapsverdiene, gi grunnlag for næringsvirksomhet i lokalsamfunnene. I tillegg skal det sikres god tilgang til gode rekreasjonsmuligheter og opplevelser for innbyggerne, slik at det blir et mer attraktivt sted å bo. Gjennom å skape verdier som opplevelser, identitet og tilhørighet, så skapes verdier i form av økonomisk gevinst i lokalsamfunnet.

Det fungerer godt i nasjonalparker i dag, men er ikke blitt brukt som strategi i lokal og regional samfunnsutvikling. For at dette skal være mulig må besøksforvaltningen modifieres. Først og fremst må brukerspektet bli knyttet opp mot innbyggerne på stedet istedenfor kun de besøkende. Det betyr at det trenges kunnskap om innbyggernes bruk av landskapet, hvilke områder som er mest attraktive, hvor det ønskes mer tilgang osv. Det betyr også at informasjon og interpretasjon må knyttes opp mot beboerne, slik at de blir informerte om verdiene i landskapet og slik at det bidrar til at flere benytter seg av mulighetene som finnes. Det kan også føre til en merkevare som kan være et trekkplaster for nye innflyttere. For det andre må strategien fokusere på hverdagslandskapet, ikke kun verneverdig natur. Det er hverdagslandskapet folk flest forholder seg til og er en svært viktig ressurs

for helse, velvære, opplevelse og læring. Besøksforvaltningen i dag, forholder seg til verneområdene, og målene satt for disse. Ved en overføring av besøksforvaltningsstrategien må denne knytte seg opp mot regionale og kommune planer, mål og visjoner. Medvirkning vil i mye større grad være viktig i planlegging lokalt og regionalt.

Siden besøksforvaltningen handler om de besøkende i en nasjonalpark, vil det være unaturlig å kalle en ny modifisert strategi som skal forvalte landskapet, innbyggerne og virksomheten for *besøksforvaltning*. Den nye modifiserte strategien blir derfor kalt *flerbruksforvaltning*.

4.1. FLERBRUKSFORVALTNINGSSTRATEGIEN

Flerbruksforvaltningsstrategien består av seks ulike faser, som til sammen legger grunnlag for å skape bred verdiskaping basert på de stedlige landskapsressursene:

Fase 1 Forberede

I denne fasen skal det fastsettes mål, bakgrunn og rammer for flerbruksforvaltningsstrategien. Dette arbeidet skal resultere i en problemstilling og en avgrensning av utredningsområdet. Allerede her kan det være aktuelt å avklare grad av medvirkning som ønskes i arbeidet og avklare ressursbehov og kompetansebehov. Her vil også fremgangsmåten beskrives.

Fase 2 Beskrivelse

Fase 2 handler om å bli kjent med utredningsområdet, der en ser på forhold som naturgrunnlag, kulturhistorie, arealbruk og det romlige. Denne fasen skal resultere i en overordnet beskrivelse av området. Dette gir også grunnlag for å dele utredningsområde i delområder, som vil gjøre det lettere å gjennomføre de neste fasene, som handler om å fastsette landskapskarakter.

Fase 3 Analyse- og medvirkning

Dette er en prosess der en gjennom relevante analyser, feltarbeid, brukerundersøkelser, intervjuer o.l. tilskaffer seg kunnskap om landskapsverdiene, virksomheten og brukerne i hvert delområde.

Gjennom en slik prosess får en kunnskap om hvilke verdier som ligger i landskapet, hva som bør ivaretas, tilrettelegges, beskyttes osv. I områder med viktige natur- og kulturverdier er det viktig å vite hvor disse er, slik at det er avgjørende og styrende for landskapsendretiltak. Dette vil gi kunnskap som kan fastsette landskapskarakterer for hvert av delområdene.

Gjennom brukerundersøkelser og intervjuer får en innsyn i hva brukerne ønsker og hvordan de bruker området, og brukerne blir på den måten medvirkere i prosessen.

Med brukerne menes innbyggere i alle aldre, potensielle innflyttere, arbeidende og besøkende.

Denne fasen er det viktig å gjøre grundig, da det er dette som gir grunnlag for diskusjon rundt utviklingspotensial, utviklingsretninger og hvilke tiltak som eventuelt må gjennomføres.

Fase 4 Målsetting

På bakgrunn av fase 3 kan det fastsettes mål for hele utredningsområdet. Målet må ses i sammenheng med funn fra analysefasen og i sammenheng med det overordnede målet med flerbruksforvaltningsstrategien og kommunens/regionens visjoner. Det settes også mål for eventuelle delområder, som skal bidra til å nå det overordnede målet.

Fase 5 Plan for forvaltning og utvikling

I denne fasen skal det lages en plan for hvilke tiltak som bør gjennomføres for å nå målene satt i fase 4. Sonering, tilrettelegging og formidling er, som i besøksforvaltningen, de tiltakene som benyttes i denne strategien.

Tilrettelegging

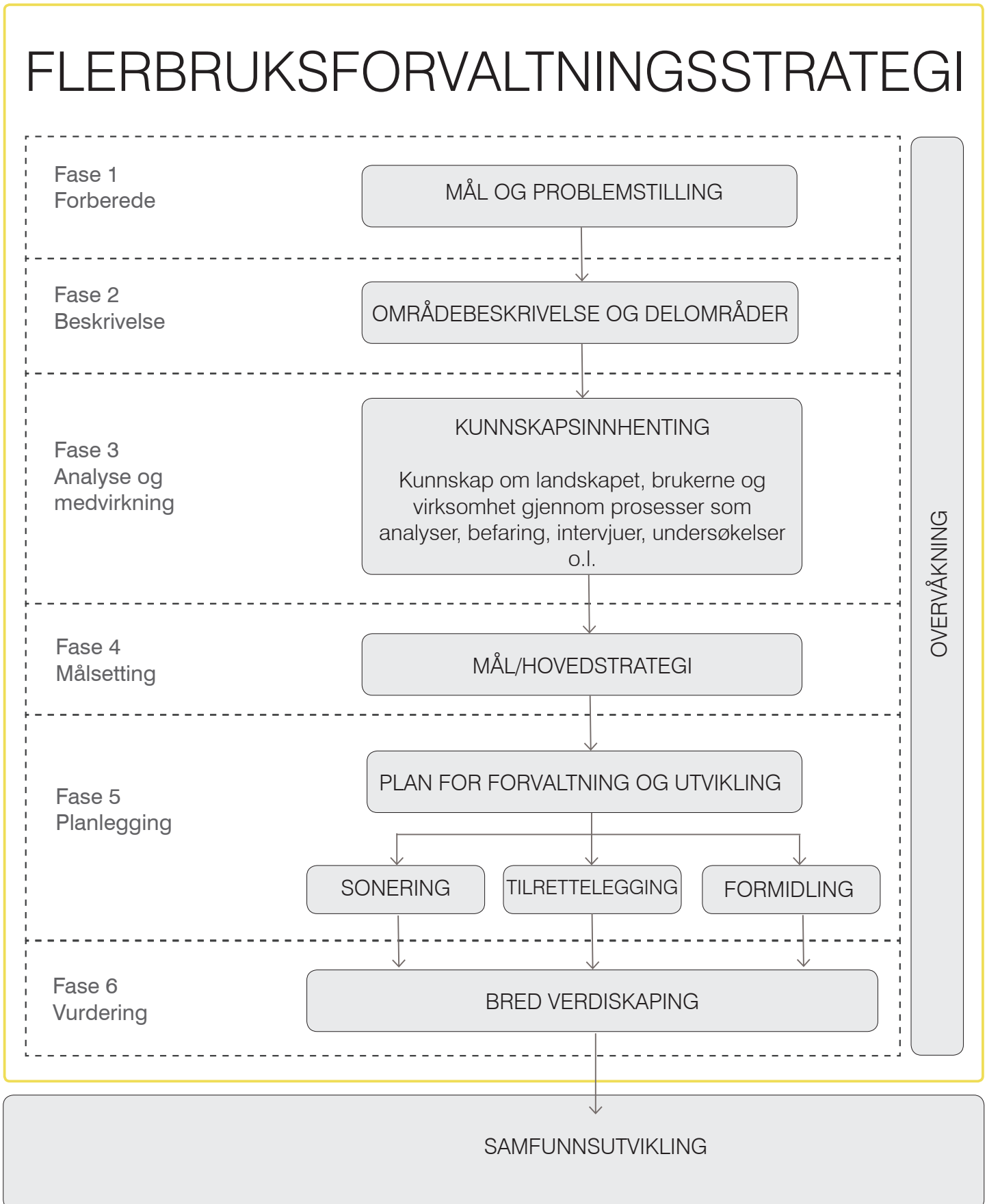
Med tilrettelegging handler det om tilrettelegging som skal ivareta og beskytte sårbar og viktig natur- og kulturmiljø, eller tilgjengeliggjøre områder for ønsket bruk og rekreasjon, gjennom stier, benker, servering o.l.

Sonering

Soneringen deler analyseområdet inn i ulike soner for bruk og tilrettelegging. Det bidrar til å kanalisere ferdselen og legger

4.1.

FLERBRUKSFORVALTNINGSSTRATEGI

4.1.

opp til økt bruk i områder som tåler det, og skjermer områder som er mer sårbare for menneskelig aktivitet. Det finnes mange ulike soneringsmodeller, men for at det skal passe inn i et flerfunksjonelt landskap, som kommuner og regioner består av, er det foreslått følgende sonering:

Vernesone: Dette er den strengeste sonen. Her er det ikke tillatt med noen form for tilrettelegging, med mindre det er helt nødvendig for å ivareta verneverdiene. Områder innenfor denne sonen er gjerne verneområder med viktige og spesielle naturverdier. Annen viktig natur som ikke er vernet, men som vil ødelegges av menneskelig aktivitet, kan også legges inn under denne sonen.

Buffersone: Dette er soner som skal beskytte vernesonen. Som navnet tilsier skal det fungere som en buffer mellom vernesonen og andre soner. Svært liten grad av tilrettelegging eller ingen tilrettelegging er tillatt i denne sonen.

Hensynssone: Denne sonen ligger i områder der natur- og kulturverdier må tas hensyn til ved tilrettelegging. Det er ikke tillatt med tilrettelegging som kan skade eller endre landskapskarakteren. Tilretteleggingen skal være hensynsfull og enkel i disse områdene, som for eksempel tilrettelegging av stier, benker, skilt, utsiktpunkt o.l.

Tilretteleggingszone: Denne sonen er mindre streng enn hensynssonen. En skal også her ta hensyn til landskapskarakteren, men tilretteleggingen kan være mer omfattende. Dette kan være tilrettelegging som besøksgård, informasjonssenter, utsiktstårn, møteplasser, teltplass, campingplass, bålpluss, servering og annen service.

Formidling er en stor og viktig del av flerbruksforvaltningsstrategien. Formidlingen handler om å informere og interpretere om de ulike opplevelsene og kvalitetene i områdene. Formidlingen skal nå både innbyggere og besøkende, i selve landskapet og via andre medier som internett, lokale aviser, turistkontor, informasjonssentre o.l.

Fase 6 Vurdering

Resultatene fra fasene 1-5 legger grunnlag for bred verdiskaping. Resultatet i denne fasen skal vurdere hvordan gjennomført strategi bidrar til sosial verdiskaping (møteplasser, engasjement), miljømessig verdiskaping (sikre naturverdier og økosystemer), økonomisk verdiskaping (tjenestetilbud som guida turer, utleie av kano, servering) og kulturell verdiskaping (læring og opplevelse) som helhet, og for hvert delområde. Her skal problemstillingen(e) fra fase 1 bli besvart.

Det skal hele tiden skje en overvåkning av de ulike fasene for å undersøke effekten av tiltakene. Overvåkingen skal holde oversikt over hvordan bruken av områdene endrer seg, og passe på at natur- og kulturverdiene ikke forringes. Slik overvåkning gir kontinuerlig tilbakemeldinger på tilstandene, slik at en kan gjøre eventuelle endringer og sette i verk tiltak der det trengs.

Bilde 5.0. Landbrukslandskap
i Hamar med Vikingskipet i
det fjerne

DEL 5 | UTPRØVING AV FLERBRUKSFORVALTNINGSSTRATEGIEN I PRAKSIS

5.0. INNLEDNING

I denne delen av oppgaven skal flerbruksforvaltningsstrategien fra forrige kapittel testes ut i praksis. Det er ikke mulig å gjennomføre en helhetlig flerbruksforvaltningsstrategi for Hamar i denne oppgaven, da det i realiteten vil være en lang prosess som vil kreve utførelse av grundige analyser, befaringer, spørreundersøkelser, diskusjoner med fagpersoner og medvirkning fra innbyggere og besøkende. Derfor vil strategien testes ut på et mindre avgrenset analyseområde i Hamar, med fokus på tre delområder som vil gjennomgå alle de seks fasene av strategien.

Bakgrunnen for valg av Hamar som analyseområde ligger i Hamars flerbruksfunksjoner, der en finner både by, tettsteder, verdifulle jordbruksarealer, verneområder, kulturminner m.m. Valget falt også på Hamar på grunn av min kjennskap til kommunen, som jeg har opparbeidet etter tidligere prosjektoppgaver i faget LAA341 på NMBU. I tillegg har Hamar et ønske om å bli innlandets mest attraktive kommune å bo i (Hamar kommune 2010). Flerbruksforvaltningen kan være et nyttig verktøy for å nå denne visjonen.

Hamar har mange natur- og kulturverdier i landskapet, der flere av disse ikke blir utnyttet til det fulle. Det er viktig at disse blir ivaretatt og bevart for fremtidige generasjoner, men like viktig er det at innbyggere og besøkende kan dra nytte av disse gjennom bruk og egenaktivitet.

5.1. FLERBRUKSFORVALTNING SOM STRATEGI I HAMAR KOMMUNE

Bakgrunn og mål

Hamar har et mål om å bli den mest attraktive innlandskommunen å bo i. I kommuneplanen står det at Hamar ser på åkerlandskapet, Mjøsa og historien som en viktig del av Hamars identitet. Andre mål er å satse på en langsiktig og bærekraftig utvikling og gode barne- og ungdomstilbud (Hamar kommune 2010).

Målet med flerbruksforvaltningsstrategien er å peke på landskapsverdiene i landskapet og gjøre disse tilgjengelige for innbyggere og besøkende, så langt det ikke skader verdifullt natur- og kulturmiljø. Ved å tilgjengeliggjøre landskapet kan en øke identiteten og tilhørigheten til et sted, samt øke kunnskap om lokal kulturhistorie og natur generelt.

Formålet med å bruke flerbruksforvaltningsstrategien i Hamar kommune er å finne utviklingstretninger som skal bidra til at Hamar kommune når visjonen om å bli innlandets beste kommune å bo i.

Områdeavgrensning

For å illustrere flerbruksforvaltningen som strategi i samfunnsplanleggingen vil oppgaven begrense seg til et mindre avgrenset analyseområde i Hamar, som omfatter områdene rundt Åkersvika naturreservat. Analyseområdet er et flerfunksjonelt landskap med alt fra bylandskap, næringsområder, boligområder, hensynssoner, åkerlandskap, skogpartier, våtmark m.m.

Metode

For å kunne gjennomføre en flerbruksforvaltningsstrategi for Hamar kommune må analyseområdet deles inn i delområder. For hvert delområde vil det fastsettes en landskapskarakter gjennom en enkel landskapsanalyse. Delområdene 4, 5 og 8 vil bli grundigere analysert, gjennom utarbeidelse av enkle SWOT-analyser, diskusjon rundt utviklingspotensial og tiltak knyttet til flerbruksforvaltningen (sonering, tilrettelegging og formidling).

Til slutt vil brukeraspektet bli beskrevet, der en får innblikk i hvordan innbyggere oppfatter sitt sted. Denne informasjonen er også knyttet til delområdene 4, 5 og 8.

Figur 5.1.1. Utredningsområdet

Figur 5.1.2. Hamar kommune. Rød firkant illustrerer analyseområdet

5.1.

Landskapsanalysen

Landskapsanalysen skal hjelpe til å synliggjøre lokalt særpreget og verdier, utviklingspotensial og potensielle konflikter i analyseområdet som helhet og for hvert delområde.

Delområder

Analyseområdet vi skal se på er delt inn i 13 delområder som representerer mindre enheter med likt helhetlig landskapsuttrykk. Områdeinndelingen er gjort på bakgrunn av arealbruk, naturmiljø, terrengform, romlige forhold o.l. Hvert delområde kan da analyseres og vurderes hver for seg, men likevel knyttet til det store landskapsbildet.

Sonering, tilrettelegging og formidling

Som en del av flerbruksforvaltningsstrategien vil tilrettelegging, sonering og formidling være aktuelle tiltak. Soneringen vil kunne dele inn analyseområdet i ulike soner for grad av tilrettelegging, slik at sårbare områder blir bevart, og for å kanalisere brukerne slik at de får gode opplevelser.

Tiltak som etablering av stier, benker, skilt, informasjonssenter o.l. er tiltak som kan gjøre et område mer tilgjengelig og attraktivt for bruk. Tilgang til viktige natur-

Figur 5.1.3. Analyseområdet i kontekst. Svart strek illustrerer analyseområdet. Skravur illustrerer naturreservater.

5.1.

og kulturlandskap kan skape en sterkere tilknytning til stedet og øke kunnskap om lokal kulturhistorie, natur og landbruk.

Gjennom informasjon og interpretasjon kan en øke denne kunnskapen og skape større tilhørighet og identitet til stedet. Det er også til for å gi informasjon om muligheter og for å oppfordre både innbyggere og besøkende til å oppsøke de ulike stedene/turene. Denne delen av strategien vil finne sted i planleggingsfasen, fase 5.

Dett vil til slutt resultere i bred verdiskaping for hele Hamar, der både de sosiale, økonomiske, kulturelle og miljømessige faktorene inngår.

Tidligere arbeid

For å skaffe kunnskap om brukerne og landskapet må en gjennomføre brukerundersøkelser, landskapsanalyser, befaringer, diskusjoner, intervjuer og få innbyggerne mer aktive i medvirkningen i kommunale prosesser. I denne oppgaven vil denne kunnskapen i stor grad basere seg på eksisterende funn fra tidligere studier gjennomført av undertegnede og gjennom et gruppearbeid gjort i Hamar øst. Studentoppgavene som blir brukt er "Åkersvika naturreservat – Deltaopplevelsen" av Delen Andreassen og gruppearbeidet "Analyseområde Hamar øst". Begge oppgavene er gjort i forbindelse med kurset LAA341, Stedet og landskapet som sosial arena, der målet var å få kunnskap om hvordan landskapsarkitektur kan bidra til å skape sosiale arenaer, og hvordan løse komplekse planforvaltningsorienterte arbeidsoppgaver.

Det ble gjort stedsanalyser for Hamar og intervjuer i forbindelse med begge oppgavene. Fokuset i intervjuene gjort i gruppeoppgaven lå i å finne ut hvordan folk i

Ridabu og Hjellum oppfatter stedet der de bor, hva som er typisk for beboere på områdene, hvilken tilknytning de har til Hamar sentrum, og hvordan de opplever det fysiske rommet. Intervjuene som ble gjort i forbindelse med Åkersvika hadde som mål å finne ut hvilke forhold innbyggerne har til Åkersvika og hvilke områder som blir brukt til rekreasjon. Oppgaven "Åkersvika naturreservat – Deltaopplevelsen" hadde som mål å vise hvordan Åkersvika naturreservat kan være en kilde til rekreasjon og opplevelse.

5.1.

Figur. 5.1.4. Delområder

5.1.

5.1.1. OVERORDNA TREKK I HAMAR KOMMUNE

Hamar kommune ligger i Hedemark fylke og er, med sine 87 000 innbyggere, regionsentrum for Hamarregionen som består av kommunene Hamar, Ringsaker, Løten og Stange (Visitnorway 2009). Hamar har det høyeste innbyggertallet i regionen med ca. 30 000 innbyggere per 1.1.2014 (SSB 2014) og har et areal på 351 km². Hamar er den største befolkingskonsentrasjonen mellom Gardermoen og Trondheim, og har et ønske om å være hovedstaden i innlandet (Hamar kommune 2010). I årene fram mot 2030 er det ønsket og forventet en økt befolkningsvekst.

Bebyggelse

Senteret i kommunen er Hamar by, som preges av kvadraturen fra 1800-tallet, og mer ustrukturert næringsområder i utkanten, særlig mot øst (Statens Vegvesen 2006). Midtstranda er et stort næringsområde med industrielt preg. Tettstedene utenfor Hamar sentrum preges av boligområder. I Stange kommune, ved Bekkestad er det allmenntilgjengelig virksomhet, næring, kontorer og boligområder.

Hamar har en lang historie som bysentrum som, og i dag er Hamar en moderne by for administrasjon og handel i Hamarregionen. I 1994 var Hamar en av vertsbyene for OL på Lillehammer. I vikingskipet ble det avholdt skøyteaktiviteter, og i dag er Vikingskipet et viktig landemerke.

Landskapsform

Høyproduktive landbruksområder med gårdsanlegg og skogpartier og naturområdene Åkersvika og Furuberget omgir tettstedene i nord, øst og sør, mens Mjøsa avgrenser i vest. Åkersvika naturreservat, som også er et Ramsarområde, utgjør et viktig område

for trekkende våtmarksfugler og er et viktig leveområde for plante- og dyrearter.

Jordbruksarealene i Hamar har en av de mest verdifulle dyrkningsforholdene i landet (Statens Vegvesen 2006). Det dyrkes for det meste korn og poteter. Børstadorrådet er karakteristisk for jordbruksarealene og ligger sentralt mellom boligbebyggelse og naturområder. Her ligger Børstad gård som er godt kjent blant innbyggerne.

Terrenget stiger fra Mjøsamot nord og øst. Elvene Flagstadelva og Svartelva danner slake daler i landskapet som åpner seg mot Mjøsa og Åkersvika. Elvene danner deltalandskap der de renner ut i naturreservatet, hvilket skaper det karakteristiske våtmarkslandskapet.

Mjøsa er en viktig ressurs i Hamar, og grunnlaget for Hamars opprinnelse som by og tettsted. Innsjøen er sentral i kommunens planlegging, og de såkalte "mjøsgløttene" har vært viktig i utviklingen av Hamar by. I tillegg er Mjøsa et vannmagasin som produserer strøm, hvilket betyr at vannstanden reguleres. Normalvannstanden ligger på 124 m.o.h.

Der Hamar sentrum møter Mjøsa ligger strandpromenaden som er svært populær blant innbyggerne. Denne promoteres i stor grad av Hamar kommune selv, og fungerer som en merkevare. Strandsonen i øst er mindre tilgjengelig og lite opparbeidet. På Stange-siden består strandsonen av små brygger, og sand ved lav vannstand, med privat eiendom tett innpå.

Det er tydelige avgrensninger mellom tettbebygde område og naturområdene omkring. Skille mellom Mjøsa og sentrum er tydelig, bortsett fra strandsonen, som er en overgangssone mellom sentrum og innsjø. I øst er det tydelige skiller mellom

5.1.

næringsareal og vannarealer. Ridabu, Hjellum og Ottestad er klart avgrenset mot Åkersvika naturreservat, og til dels jordbruksområdene.

Infrastruktur

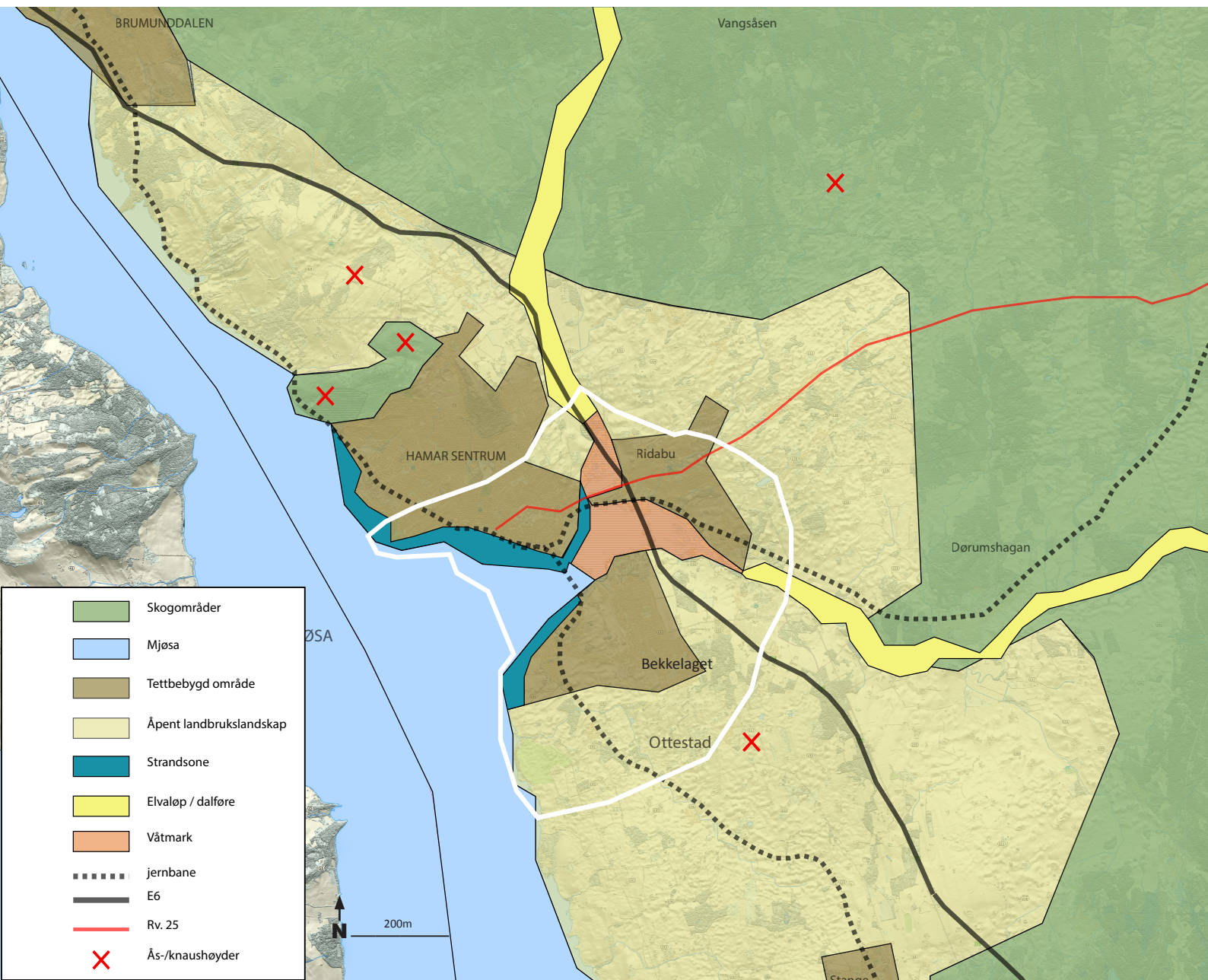
E6 og Rv. 25 er de mest trafikkerte veiene i Hamar, og krysser hverandre ved Åker gård. E6 baner igjennom Åkersvika naturreservat i en sør-nordgående retning. Rørosbanen og Dovrebanen krysser Åkersvika ved Midtstranda og Stangebroa. Både E6 og Dovrebanen er planlagt utvidet. Rørosbanen fungerer som en barriere mellom Åkersvika

og det omkringliggende jordbruks- og bebyggelseslandskapet.

Hamar flyplass ligger nord for Hamar sentrum, og brukes for det meste av Hamar flyklubb (Statens Vegvesen 2006).

Hamar kommune er en sykkelby. Det er utbygd gang- og sykkelveier i store deler av byen og tettstedene Ridabu, Hjellum, Ottestad og Ingeberg. Det er likevel rom for forbedringer, for eksempel mellom sentrum

Figur 5.1.5. Landskapskarakter i Hamar
Hvit strek illustrerer analyseområdet

5.1.

og Hjellum og videre til Stange kommune. Her er det planer om å lage en gang- og sykkelveistrase langs Rørosbanen, som korter ned avstanden mellom Hamar sentrum og Hjellum.

Kulturhistorie

I Hamar ligger mye kulturhistorie og det finnes en reke karakteristiske trekk som skaper referanse til denne historien. I middelalderen var Hamar et viktig maktsentrum og religiøst senter i innlandet. Maktsenteret lå til Åker gård frem til år 1000 e.kr. Dette var et av Norges viktigste maktsentre. I 1967, under sjuårskrigen, ble Hamar angrepet, og store deler av byen ble ødelagt (Hamar kommune 2011). Det finnes i dag mange ruiner fra middelaldertiden og en rekke kulturminner i landskapet i form av gamle bosetningsområde og gravhauger. Etter ødeleggelsene i 1967 ble Hamar forlatt, og det mistet sin bystatus.

I 1849 ble Hamar gjenopprettet som administrativt og økonomisk sentrum for innlandet, med de store landbruksområdene som hovednæring (Hamar kommune 2011). Gjennom årene frem til 1992 har byen blitt betydelig utvidet.

I tettstedene, byen og jordbruksområdene ligger det en rekke verneverdige bygg, anlegg og kulturminner. Flere av tunene og anleggene i åkerlandskapet er vernet, og rundt dem ligger mange automatisk fredede kulturminner.

5.1.

5.1.2. OVERORDNA TREKK I ANALYSEOMRÅDET

Analyseområdet gjenspeiler de overordnede trekkene i Hamar. Her ligger store åkerlandskap, skogholt, Mjøsa og tett bebyggelse. Gjennom analyseområdet går både E6 og jernbane. Langs E6 kan en få øye på landemerker som Vikingskipet, Åker sag, Åker gård og toppen av Vang kirke. Langs E6 kan en skue utover Åkersvika naturreservat og de landlige åkerlandskapene.

Det er tre av- og påkjøringer til E6 i analyseområdet, og alle ligger i tilknytning til Åkersvika naturreservat. Begge jernbanene krysser også Åkersvika og møtes på Hamar togstasjon.

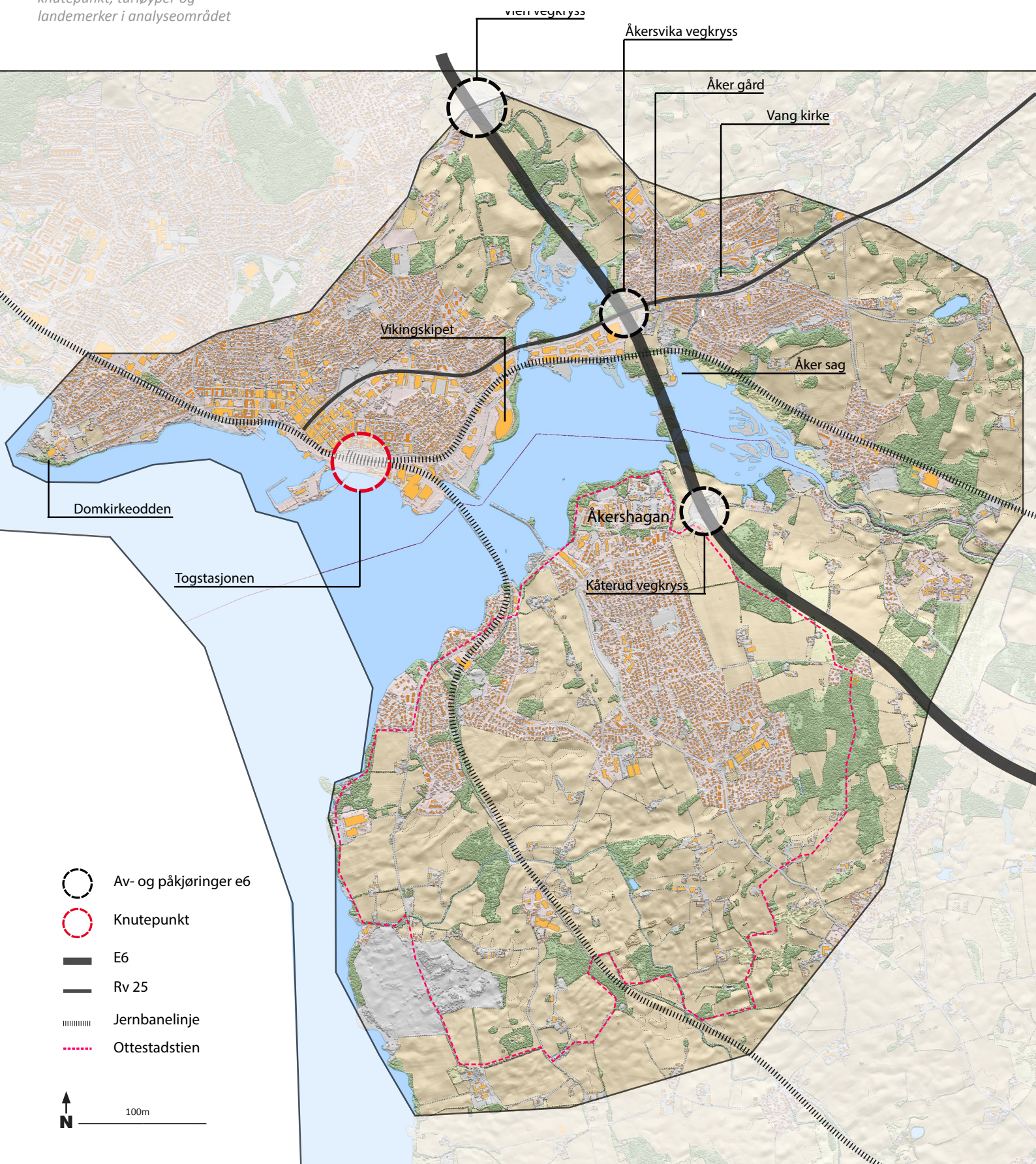
Ottestadstien er en kjent turløype i området som ligger i Stange kommune. Stien går langs Åkersvika og Mjøsa, i skogholt, boligområder og åkerlandskap og er ca 15 kilometer lang. Dette er den lengste turtraseen i analyseområdet, og har stor forankring blant lokalbefolkningen.

Bilde 5.1.1. Utsikt nordover fra Rv. 25 i Hamar

5.1.

Figur 5.1.4. Hovedveier, knutepunkt, turløyper og landemerker i analyseområdet

5.1.

5.1.3. LANDSKAPSANALYSE AV DELOMRÅDENE

Det vil fastsettes en landskapskarakter, gjennom en enkel landskapsanalyse, for her av de 13 delområdene. Delområdene 4, 5 og 8 vil bli grundigere analysert og brukt videre i de neste fasene av flerbruksforvaltningsstrategien. Befaringer, analysering og prosjektarbeid i Hamar kommune fra tidligere studier legger grunnlaget for det som blir presentert videre i dette kapittelet.

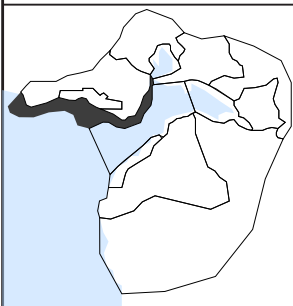
Delområde 1. Hamar sentrum

Byen har en karakteristisk kvartalsstruktur som skiller sentrum fra omkringliggende bebyggelse. Byens oppstandelse og utvikling har en historie som går tilbake til middelalderen. Byen fikk sin kvartalsstruktur i 1848, da byen ble vedtatt opprettet (Hamar kommune 2011). En rekke kulturminner og verneverdige bygg ligger i byen og områdene rundt, og er med på å gi Hamar sin identitet.

I sentrum ligger Østre torg, kulturhuset og Turistkontoret som alle tre er arenaer for formidling. Her er det muligheter for å gi informasjon om ulike rekreasjonsmuligheter i kommunen. På Turistkontoret informeres det kun om de mest attraktive destinasjonene som Domkirkeodden og strandsonen. Åkersvika og Børstad-området blir ikke anbefalt, og det er i tillegg ingen turister som spør spesifikt om disse områdene. Dette viser også at det er behov for formidling av rekreasjonsmulighetene til mottakerne allerede før de kommer til Hamar. For natur- og kulturområder utenfor sentrum, er det viktig å gi informasjon om transportopplegg. Samtidig må det settes opp skilt som lett viser veien til de ulike områdene.

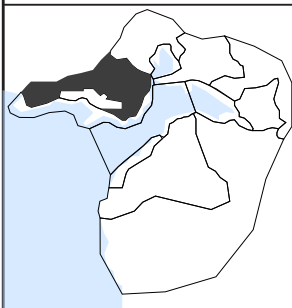
Delområde 2. Strandsonen i Hamar

Strandsonen ligger mellom Mjøsa og bebyggelsen i Hamar vest. Området består av varierende landskap, både urbane harde flater, opparbeidet parkområder, havner, hagepartier til skogpartier langs Mjøsa. Domkirkeodden ligger helt i vest og er viktig for historien av Hamar og er en av Hamars største attraksjoner. Strandpromenaden har et moderne parkpreg og blir brukt mye av innbyggerne. Denne er de stolte av, og den blir brukt som et varemerke for kommunen.

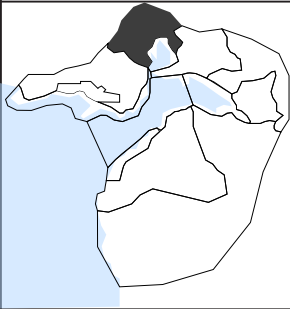
Strandsonen lenger øst er ikke like tilgjengelig. Jernbanen, Espern og næringsarealet i øst ved Vikingskipet skaper en barriere mot Mjøsa og Åkersvika naturreservat. Det er vanskelig å komme til, og lite trivelige omgivelser å bevege seg i. Det er store planer for Espern som skal transformeres til en utvidelse av byen, med bolig, næring, offentlige tjenester, rekreasjon o.l. Skogbeltet mellom næringsarealet i øst og Åkersvika fungerer både som en buffer mot reservatet og som rekreasjonsområde. Her finnes også et fugletårn med utsikt over Mjøsa, med litt informasjon om Åkersvika naturreservat.

Delområde 3. Sentrumsnære boligområder

Hele området omkranser Hamar sentrum og består av eneboliger, rekkehus, blokkbebyggelse, næring og offentlige tjenester. Området heller ned mot Mjøsa. Grønnstrukturen i området er preget av private hager og små parker og noe idrettsanlegg. Dette er boligområder som ligger nært bysentrum, jordbruksarealer og Mjøsa.

Delområde 4. Børstad-området

Børstadorrådet kjennetegnes ved de store åpne arealene med fylldyrka jord, med oppbrytende skogholt og smale grusveier. Store deler av området er lagt inn som hensynssone for rekreasjon og grønnstruktur. Landskapet er åpent og heller ned mot Åkersvika i øst, hvilket gir god utsikt over landskapet. Det ligger mellom flere store boligområder som Disen, Ridabu og boligområder rundt Klukhagan. E6 deler området i to, det samme gjør Flagstadelva som renner fra nord og ender i Åkersvika.

Landskapet er typisk for de omkringliggende områdene i Hamar. Her ligger også en rekke kulturminner i landskapet. Børstad gård er kjent bandt mange innbyggere, og er et sted mange drar for å plukke mais på sensommeren. Tommelstad gård ligger også innenfor området. Dette er to gårder som har historie tilbake til middelalderen.

Omkring Børstad skole ligger Børstadlunden, som bidrar til å gi området et grønt preg. Mot åkerlandskapet er det planer om å bygge et nytt idrettsanlegg med kunstgressbane og garderobes (Hamar kommune 2010).

Børstad-området har i utgangspunktet god tilgang på Åkersvika, men det er svært liten tilrettelegging, og informasjon om bruk av området er ikkeeksisterende. Hele Børstadorrådet er lite tilrettelagt, men det finnes stier i området, særlig i den øste delen av Børstadlunden (Totalprosjekt AS & Multikonsult AS 2008). Ellers er grusveiene mellom gårdene fine turtraseer, med store fine aleer, frodig kantvegetasjon og fin utsikt over jordbrukslandskapet, og Åkersvika i øst.

SWOT-analyse

STYRKER	SVAKHETER
<ul style="list-style-type: none"> • Landbrukslandskap • Beliggenhet • Nærhet til Åkersvika • Flagstadelva • Kulturminner • Børstad gård 	<ul style="list-style-type: none"> • E6 • Få rekreasjonsmuligheter • Dårlig tilgang på Åkersvika

5.1.

<ul style="list-style-type: none"> • Tommelstad gård • Skiløyper • Hensynssone for rekreasjon og grønnstryktur • Utsikt 	
<p>MULLIGHETER</p>	<p>TRUSLER</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Turstier/rekreasjonsområder • Tilgang til Åkersvika • Utsiktpunkt • Utvikling av Børstad gård 	<ul style="list-style-type: none"> • Utvidelse av e6 • Liten satsning på landbruksområdene i kommuneplanleggingen
<p>Bilde 5.1.2. Landskapet på Børstad-området</p> 	
<p>Utviklingspotensial: Børstadorrådet er et sentralt kulturelt landbruksområde med mulighet for utvikling av et opplevelseslandskap. Det har potensial som friluft- og rekreasjonsområde, kombinert med jordbruksaktiviteter. Det er muligheter for tilrettelegging av stier, turer og tilgang til Åkersvika naturreservat. Området blir lite brukt til rekreasjon i dag, men beliggenheten er svært gunstig for mindre dagligdags turer og Børstad gård har potensial til å være en møteplass i helgene.</p> <p>Mål Målet for Børstad-området vil være å skape gode hverdagslige rekreasjonsmuligheter i landlige omgivelser som kan knyttes opp mot eksisterende stier og turområder. I tillegg er det et mål å skape mer entusiasme og en større satsning på åkerlandskapene som en del av utviklingen av Hamar.</p> <p>Sonering, tilrettelegging og formidling Sonering: Hele Børstad-område inngår i sonen for tilretteleggingssonen (se figur 5.1.6. side 99), der tilrettelegging er tillatt, så langt det ikke forandrer eller skader landskapets særpreget. Tilretteleggingen skal søkes å fremme natur- og kulturverdiene i landskapet.</p>	

5.1.

Tilrettelegging: Det må tilrettelegges for fler stier i området. Det er muligheter for tilrettelegging av sti mellom Børstادلunden og skogholtet ved Klugeveien. Dette bidrar til å lage en sammenhengende turløype i området (se figur 5.1.7. s 101).

Det bør lages muligheter for tilgang til Åkersvika naturreservat. Fra Børstad gård er det mulighet for tilrettelegging av en slik sti, som også kan fungere som en innfallsport til Åkersvika. På andre siden av E6 er det også muligheter for etablering av enkle stier. Ved alle turstier bør det settes opp benker, slik at en har mulighet for hvile og for å skue utover landskapet. Det bør vurderes om det burde tilrettelegges med steinmurer og grusstier for enkelte partier. Det kan også være aktuelt å legge til rette for områder til for eksempel piknik og bålplasser. Dette er mulig langs kantsoner langs stier, grusveier og skoglunder.

Børstad gård har tilrettelagt for noe bruk, der det er muligheter for selvplukk av mais. Ellers er det en gård som leier ut lokaler og fungerer som et lagerhotell. Børstad gård kan videreutvikles til å bli et møtested for beboere i helgene. Servering av stedefegen og kortreist mat og drikke kan være et tiltak som kan skape økt bruk av området. Bruk av husdyr, eller være en felles arena for grilling på sommerstid er andre aktuelle tiltak. Gården kan organisere turer for barnehager og skoler, der de kan lære om gårdsdrift, natur og kulturhistorie.

Landskapet i dette området er karakteristisk, det samme gjelder landskapet i Åkersvika naturreservat. Ved å sette opp et utsiktstårn på et høyt punkt på Børstad, kan en få utsikt over hele landskapet, der Vang kirke stikker seg frem som et tydelig landemerke. Dette kan gi en bedre opplevelse av turen i området, og kan være et mål med turen.

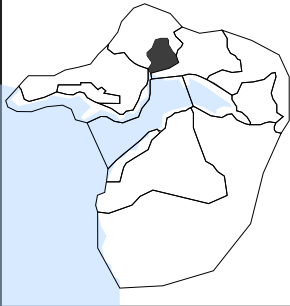
Det må settes opp skilt som viser at stiene og utsiktstårnet finnes, og som viser veien til Børstad gård og Åkersvika. Det gir signaler om at en er velkomne inn til landskapet.

Formidling: Informasjon om de nye endringene i lokal avis eller nettside kan være aktuelt. Informasjon om endringene bør komme tidlig, slik at innbyggerne har mulighet til å medvirke i disse endringene. Formidling gjelder ikke kun til innbyggerne, men også til besøkende. Det er derfor aktuelt å ha informasjon om Børstad-område på Turistkontoret, kulturhuset og Østre torg i sentrum, og på webbaserte sider om Hamar.

Formidling handler også om å gi informasjon om stedet der en er. Derfor vil det være aktuelt med informasjon om Børstad-området på Børstad gård, slik at opplevelsen av turen kan bli ennå dypere. Børstad-området er et identitetsskapende landskap for Hamar, og interpretasjon kan være en formidlingstype som skal få frem følelsen og identiteten til området gjennom bilder, tekst og film.

5.1.

Delområde 5. Flagstaddeltaet

Flagstaddeltaet er det nordligste området i Åkersvika der Flagstadelva har sitt utløp. Flagstadelva er en av to elver som danner grunnlaget for våtmarkslandskapet i Åkersvika. Her består det meste av vannarealer, åpen fastmark og skogkledde områder. E6 baner seg gjennom området og deler det i to. Her varierer vannstanden med årstiden og med vannreguleringen i Mjøsa. Om vinteren kan det være store tørrlagte mudderbanker der elva smyer seg som en tynn bekk til det åpne vannspeilet lenger ut i Mjøsa. Om sommeren og høsten kan det være høy vannstand, slik at det meste ser ut som åpent vannspeil. Hele området ligger innenfor reservatgrensa, og er rasteplass for våtmarksfugler under vår- og høsttrekk. Før var det innlandsbeite på disse områdene, og nå skjer det en gjengroing av den åpne fastmarken, hvilket fører til at ulike arter blir presset ut av andre sterktvoksende arter.

Området blir svært lite brukt, tilgangen er dårlig og det som finnes av tilrettelegging er et fugletårn i sør og en brygge i sørvest ved Disen bro. I dag fungerer de store arealene med åkre, E6 og riksvei 25 som barrierer.

SWOT-analyse

STYRKER	SVAKHETER
<ul style="list-style-type: none"> Natur (flora og fauna) Vann Landskapsform Landskapskarakter Ramsar-status Naturreservat-status Beliggenhet 	<ul style="list-style-type: none"> E6 Lite tilgjengelig for beboere og besøkende Lite kunnskap og tilknytning om Åkersvika blant beboerne Midtstranda i sør
MULIGHETER	TRUSLER
<ul style="list-style-type: none"> God tilgang til reservatet Gode opplevelser for beboere og besøkende Øke kunnskap om natur og verneområder Attraksjon for beboere og besøkende Sammenhengende turområde i Åkersvika naturreservat 	<ul style="list-style-type: none"> Utvidelse av E6 Vannstandsendingene Gjengroing av åpen fastmark

5.1.

Bilde 5.1.3. Flagstaddeltaet i Åkersvika naturreservat

Potensial

Flagstaddeltaet og resten av Åkersvika er områder med kvaliteter og opplevelsespotensial, som er en viktig faktor for bygging av stedsidentitet, bolyst og for natur- og kulturbasert næringsutvikling. Det er også mye kunnskap og hente i slike områder, som kunnskap om vann, vegetasjon, dyr og naturlige prosesser. De mange skolene og barnehagene i områdene rundt kan benytte Flagstaddeltaet til turer for opplevelse, men også for undervisning og læring.

Svartelvdeltaet har mange av de samme utfordringene og mulighetene som Flagstaddeltaet. Ved å få en overgang mellom de to deltalandskapene skapes store muligheter for gode naturopplevelser, som strekker seg helt ned til Stange Kommune, samtidig som det vil ha en positiv innvirkning på økosystemet.

Mål

Skape attraktive turområder med overganger til åkerlandskap, boligområder, eksisterende turområder og en overgang til Svartelvdeltaet (område 7). Det skal være en kilde til undervisning blant barnehagebarn og skoleelever. Det skal også fungere som en attraksjon for beboere og besøkende, på høyde med Vikingskipet, strandpromenaden og Domkirkeodden.

Sonering, tilrettelegging og formidling

Sonering: Flagstaddeltaet ligger innenfor vernegrensa for Åkersvika naturreservat. Her må en ta spesielle hensyn ved tilrettelegging. Deler av området er derfor lagt under "vernesonen", der tilrettelegging ikke er tillatt. Dette er områder som er særlig viktige for våtmarksfuglene under vår- og høsttrekket, og for hekking. Rundt den sterke hensynssonen vil det ligge en buffersone, som skal ha svært liten eller ingen tilrettelegging. Utenfor buffersonen ligger det hensynssoner som er områder der enkel tilrettelegging er tillatt. Dette er tiltak som stier, informasjonstavler, benker o.l. Se side 99 for soneinndelingen.

Tilrettelegging: Siden det er strenge regler for tilrettelegging i naturreservatet, så må tilretteleggingen forholde seg enkel. Landskapet her er svært spesielt og spennende, samtidig som det finnes rødlistearter og mange ulike våtmarksfugler i området. Det er liten tilgang på

5.1.

reservatet i dag, og det er nødvendig med tilrettelegging for at folk skal kunne bli bedre kjent med landskapsverdiene som ligger i Åkersvika. Opparbeidelse av enkle stier langs reservatgrensa vil gi mulighet til å oppleve deltalandskapet på nært hold. Benker, møteplasser og utsiktspunkter skaper bedre muligheter for rekreasjon og opplevelse av turen. Innfallsporter blir viktige i denne sammenhengen. De viser tydelig hvor en skal gå for å komme inn til reservatet, og kanalisere på den måten ferdselen til ønskede steder som tåler et høyt besøkstrykk.

Det finnes et fugletårn ved Flagstaddeltaet i dag, og er den fungerende innfallsporten til området. Denne er svært dårlig tilrettelagt og godt bortgjemt. Det er ingen skilting eller informasjon om hvor denne er, og en må krysse en trefelts bilvei for å komme til stedet.

Denne oppgaven foreslår nye innfallsporter, via Åker gård i vest og via Ridabuområdet i øst. Ved en tilbakeføring av Midtstranda til naturlig våtmarkslandskap, kan den eksisterende "innfallsporten" i dag forbedres.

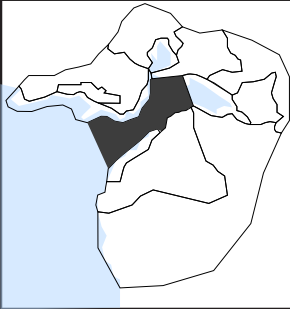
På grunn av oppheving av innmarksbeite, slått og brenning begynner det åpne fastlandet å gro igjen. Vassrørkvein og vierarter vokser frem og presser ut andre mer truede arter. Trearter som bjørk og selje danner kratt i det som før var åpne sletter. Her må det skjøttes, slik at det karakteristiske landskapet og landskapsrommene ikke forringes. Et alternativ er å få inn beite igjen. Det er dette som gir området sin karakter, og de åpne fastmarkene er yppelige områder for utsikt og romdannelse.

Formidling: Siden Åkersvika generelt er svært lite kjent og kjært blant beboerne i Hamar blir formidlingen viktig. Ved å informere innbyggerne og besøkende om kvalitetene i Åkersvika og hva den representerer, så kan det føre til en ny oppfattelse av naturreservatet. Interpretasjon og informasjon kan bidra til å skape en sterkere tilknytning til Åkersvika og økt bruk.

Informasjon og interpretasjon må nå ut til både innbyggere og besøkende. Dette kan formidles gjennom nettbaserte medier, lokale aviser, på Turistkontoret, Østre torg og kulturhuset m.m. Organiserte turer for turister, og turer med barnehager og barneskoler kan skape engasjement og gode opplevelser. Dersom folk får kunnskap om Åkersvika og bruker det som en arena for læring og rekreasjon, så kan det føre til en stor tilknytning til Åkersvika og et ønske om å ta vare på reservatet i fremtiden.

Turistkontoret har en liten brosjyre om Åkersvika naturreservat på kontoret i sentrum, som er datert til 1993 (SJEKK årstall). Den er altså ikke oppdatert, og de ansatte oppfordrer ikke turistene til å besøke Åkersvika. De fleste besøkende til Hamar går innom turistkontoret for informasjon om attraksjoner og aktiviteter. Åkersvika bør bli promotert i mye større grad enn det den blir i dag, men det krevet at det er tilrettelagt for bruk.

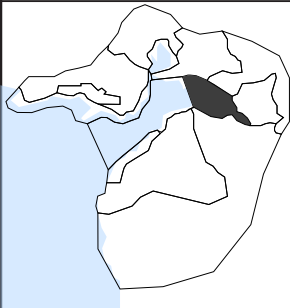
Delområde 6. Åkersvika

Dette delområde består av deler av Åkersvika naturreservat og deler av det mer åpne Mjøsa. Landskapet er preget av vann og randsoner med skog og åpen fastmark. Vannet blir her, som i område 5 regulert, og vannstanden varierer med årstidene. Utenfor Stangebroa og mot Mjøsa er det såpass dypt at det ikke blir tørrlagte mudderbanker ved lav vannstand.

Gjennom området går både bilvei og jernbane (Dovrebanen). I nord avgrenses området av Rørosbanen og i nordøst avgrenses området av E6. i Skogbeltet på Stange-siden går det turløyper, som også er en del av Ottestadstien.

Delområde 7. Svartelvdeltaet

Det er her Svartelva renner ut og danner Åkersvikas andre deltalandskap med mudderbanker som ligger delvis over vannstanden hele året. Om vinteren og tidlig vår er mesteparten tørrlagt. Det er Svartelvdelta-området som er det viktigste rasteområdet for våtmarksfuglene som Åkersvika naturreservat verner om. Flere områder innenfor Svartelvdeltaet er også viktige og potensielle hekkeplasser for våtmarksfuglene. Landskapet består av innmarksbeiteområder, åpen fastmark, skog og vann.

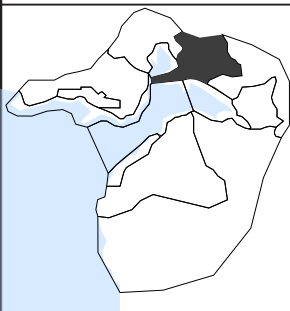
Innenfor området ligger Åker sag og et fugletårn i sør, som også er de to områdene som er lettest tilgjengelige for brukere. Hjellum boligområde ligger tett på i øst og Ridabu i nord, men likevel er det vanskelig å komme seg ned til Åkersvika.

Rørosbanen avgrenser området i nord og er en stor barriere for tilgang til reservatet. I vest ligger E6 og i sør går det en kommunal vei uten gangfelt som også gjør tilgjengeligheten vanskelig.

5.1.

Delområde 8. Ridabu, Midtstranda

Ridabu er et boligområde i Hamar øst, og består av store deler eneboliger, noe rekkehus og blokkbebyggelse. Hele boligområde heller ned mot Åkersvika i sør og vest, og stiger mot nord. Sentralt i området ligger Vang kirke, som kan skue utover landskapet. Finsalbekken og Vangsveien deler området i to. Bekken renner gjennom boligområdet og med frodig vegetasjon på begge sider. renner ut i Åkersvika i sør, og langs deler av strekningen går det en gang- og sykkelvei.

Helt i vest ligger et næringsområde kalt Midtstranda, som ligger som en malplassert flat geometrisk form i landskapet. Næringsområdet bryter opp den tydelige landskapsformen som er i Åkersvika, og skaper en uheldig deling av reservatet. I tillegg har området en svært gunstig plassering i forhold til sol, rekreasjon, nærhet til sentrum og åkerlandskap, hvilket tilsier at plassering av næringsarealet der er nokså ugunstig. Næringsarealet ligger lavt over vannstanden, og er utsatt for 100-års flom.

5.1.

Mellom Midtstranda og boligområdet ligger Åker gård som er et verneverdig bygg, rikelig med kulturminner og kulturhistorie. Åker gård var det gamle maktsenteret i Hamar før det rundt år 1000 ble forskjøvet til Hamarkaupangen. Anlegget består av gårdstun, stabbur og en renessansepark i sør. Det er Statsbygg som eier anlegget i dag, og har som mål at området skal få en posisjon som et viktig møtested igjen (Statsbygg 2009).

SWOT-analyse

STYRKER	SVAKHETER
<ul style="list-style-type: none"> • Finsalbekken • Vang kirke • Åker gård • Kulturminner • Historie • Nærhet til Åkersvika, jordbruksområder, Hamar sentrum og E6 	<ul style="list-style-type: none"> • Midtstranda næringsområde • Få sammenhengende turområder • Lite sammenhengende grønnstruktur • Få gode rekreasjonsmuligheter • Ingen sentrale samlingssteder
MULIGHETER	TRUSLER
<ul style="list-style-type: none"> • Forbedring og utvidelse av turmulighetene langs Finsalbekken • Kultursenter på Åker gård • Bedre tilgjengelighet til Åkersvika • Transformasjon av deler av Midtstranda næringsareal 	<ul style="list-style-type: none"> • Midtstranda næringsareal • Flom • Utbygging av e6

Bilde 5.1.5. Finsalbekken

Bilde 5.1.6. Åker gård

5.1.

Potensial

Det er store potensialer for utvikling i dette område. Rekreasjonsmulighetene i dag er få og fragmentert. Langs Finsalbekken er det muligheter for en sti langs hele bekken, helt ned til Åkersvika. På den måten øker en også tilgangen til reservatet. Gang- og sykkelveien som eksisterer der i dag kan bli mye bedre opparbeidet, med blant annet sitteplasser, bedre tilgang på bekken o.l. Denne kan også koples opp mot Vang kirke som er en stor styrke i området. Der har en fine grønne omgivelser og en fin utsikt over Mjøsa, vikingskipet og Hamar by.

Åker gård, med sin plassering og historiske bakgrunn, har potensial for å være et kultursentrum med informasjon om kulturhistorie, landbruk og landskap. Beliggenheten er veldig gunstig og området, bebyggelsen, kulturminnene og historien kan by på gode opplevelser. Veien ned langs Åker gård er en yppelig innfallsport til Åkersvika. En satsning på Åker gård i forhold til Åkersvika kan skape store opplevelsesgevinster og bidra til økt kunnskap om kulturhistorien og Åkersvika.

Midtstranda er en svakhet i område, og en trussel mot Åkersvikas karakter og funksjonalitet som økosystem. Arealet ligger mellom to deltaområder og helt inntil Åker gård. En mulighet er å tilbakeføre den opprinnelige landskapstypen i deler av området, slik at det blir en bedre sammenheng mellom deltaene og Åker gård. En slik tilbakeføring kan skape spennende rekreasjonsmuligheter, men vil være utfordrende, både økonomisk og i forhold til eventuelle protester fra butikkeiere. Dessuten vil Rv. 25 fortsatt dele området i to. Her må det gjøres grundige analyser for å finne en god løsning.

Mål

Målet for området er å skape et kultursentrum for beboere på Ridabu, og resten av de omkringliggende områdene, samt skape mer sammenhengende rekreasjonsmuligheter og tilgang på Åkersvika naturreservat. Ridabu boligområde skal øke sin attraktivitet som bosted gjennom tilgang på gode rekreasjonsområder og gjennom å skape tilhørighet til landskapet og stedet.

Sonering, tilrettelegging og formidling

Sonering: Store deler av området ligger ikke i en sone, hvilket betyr at det kan være svært høy grad av tilrettelegging i de områdene. Landskapet i disse områdene er bebygde områder, der en ikke må ta like mye hensyn til viktige natur- og kulturverdier. Her kan det opprettes stier, bruer, underganger, servering, møteplasser osv. uten at det vil påvirke landskapskarakteren negativt. Ridabu boligområde og Midtstranda er eksempler på slike områder. I tilretteleggingssonen ligger området langs Finsalbekken. Her er bekken, kirken og den grønne korridoren kvaliteter som må tas hensyn til ved tilrettelegging. Åker gård ligger i "hensynssonen", der en må ta særlig hensyn til natur- og kulturverdier ved utvikling.

Tilrettelegging: Finsalbekken med dens grønne belte som går gjennom Ridabu er en kvalitet som bør legges mer til rette, med mer nærhet til bekken, sitteplasser og utvidelse med en sti videre langs bekken ned til Åkersvika og Åker gård.

Åker gård bør utvikles til et besøkssenter med informasjon om kulturhistorie, landbruk og landskapet. Det er et gammelt sentrum fra middelalderen, og burde tilbakeføres til en møteplass for innbyggerne i Hamar og for turister. I tillegg til å informere, kan Åker gård by på opplevelser i forbindelse med kulturhistorie, jordbruk og natur- og kulturlandskap.

5.1.

Åker sag ligger rett sør for Åker gård og er innenfor reservatgrensa til Åkersvika. Her er det muligheter for opparbeidelse av bål plass og mulighet for fiske og bruk av kano og kajakk (i bestemte tider, når det ikke kan påvirke våtmarksfuglene). Dette kan forsterke Åker gård som samlingsplass, da eventuell utleie kan skje gjennom Åker gård.

Midtstranda burde tilbakeføres til opprinnelig våtmarksvegetasjon, slik at Åkersvika får en større helhet. I forbindelse med utbyggingen av E6, kreves det kompensasjonsområder der utvidelsen berører naturreservatet. Midtstranda kan et slikt område. Ved gjennomføring av et slikt tiltak kunne en fått store gevinster for økosystemet i Åkersvika, samtidig som det kan skape gode rekreasjonsmuligheter for innbyggerne. Men som nevnt er dette er tiltak som er mindre realistisk, da det er store økonomiske interesser og verdier i området. Dessuten vil en slik tilbakeføring kreve store økonomiske midler.

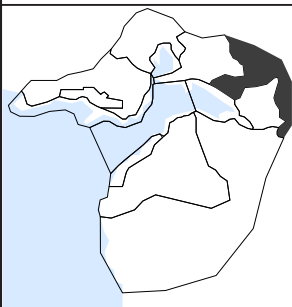
Utvidelsen av E6, som skal være ferdig tidligst i 2020, kan planlegges på en slik måte at en får en sammenheng mellom Åker gård og Flagstaddeltaet. Ved å legge E6 i tunell eller bro, kan det skape muligheter for bevegelse under eller over E6. Dette vil igjen være bråkete områder, og vil ikke ha stor verdi som rasteplass for våtmarksfuglene eller som rekreasjonsområde for brukerne.

Det er generelt lite skilting som informerer og viser til rekreasjons- og turområder i området. Dette må forbedres, slik at en lett kan finne frem til ulike turmuligheter. Det gjelder også skilting til Åker gård fra Rv. og E6.

Formidling: Åker gård er godt kjent blant innbyggerne i Hamar, og ligger langs Rv. 25. Dersom Åker gård omgjøres til et kultursentrum, vil informasjon og interpretasjon av natur- og kulturlandskapet, kulturhistorien og landbruket finne sted i hovedhuset. Åker gård besøkscenter burde opprette en egen nettside som viser natur- og kulturverdiene i området og forteller om ulike aktiviteter som tilbys (bål, vandring, kajaking, fiske, ski og skøyter om vinteren o.l.). Dette kan gjøre besøkende interesserte i å oppleve natur- og kulturverdiene i Hamar, framfor kun bysentrum, Domkirkeodden og strandsonen.

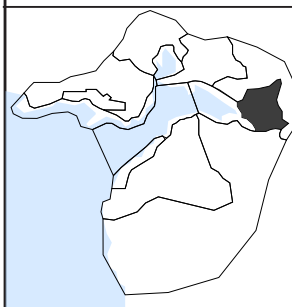
Informasjon om Åker gård må også finne sted i de sentrale formidlingsarenaene i sentrum.

Delområde 9. Jordbruksområder i Hamar kommune

Dette området består av for det meste jordbruksarealer med store og små skogområder, gårder og spredte eneboliger. Gårdene i dette området er gamle og var gamle kultplasser. Rundt gårdene finnes en rekke kulturminner, mange i form av gamle gravplasser. Landskapet heller mot sør, sørvest mot Åkersvika og Svartelva.

Delområde 10. Hjellum

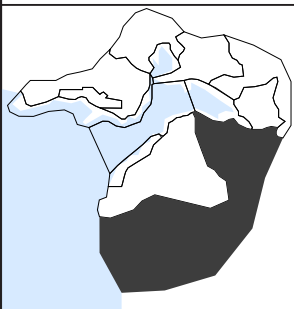

Hjellum består av eneboliger, et lite sentrum, skog og åkerlandskap. Terrenget heller ned fra nord mot Svartelva i sør. Videre fra Svartelva stiger terrenget mot E6. De omkringliggende områdene består av åpne åkerlandskap og skogpartier.

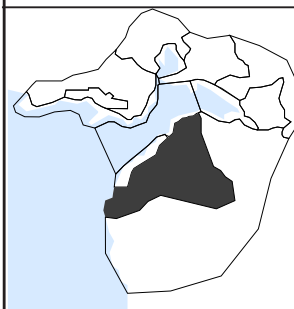
På Hjellum ligger den såkalte "Black River Park", som er et stort idrettsanlegg med fotballbaner i ulike størrelser. Denne blir brukt mye av organisert idrett og blant de unge i Hjellum og Ridabu. Gjennom intervjuer gjort i begge boligområdene kom det frem at unge personer så på parken som en viktig kvalitet i Hamar.

Det er nylig etablert en turløype på ca tre kilometer i skogområdet. Denne har blitt tatt imot med stor glede blant beboerne på Hjellum.

Hjellum har lenge slitt med et dårlig rykte og har hatt et dårlig omdømme. Dette har blitt noe bedre de siste årene. Nedleggelse av Hjellum togstasjon og butikker har bidratt til dette ryktet. I dag fungerer den karakteristiske togstasjonen som bolig, og det er svært få butikker og næringsvirksomhet i området.

Delområde 11. Jordbruksområder i Stange kommune

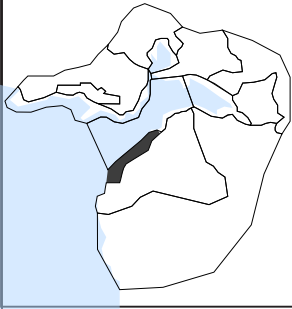
Mesteparten av området ligger innenfor Stange kommune og består av jordbruksarealer med innslag av store og små skogpartier, småveier, gårder og spredt boligbebyggelse. Landskapet stiger mot sør. Her går store deler av Ottestadstien som er en 15 kilometer lang turløype i landlige omgivelser. Løypa er godt kjent blant beboere i både Stange og Hamar og blir brukt mye.

Delområde 12. Ottestad/Bekkelaget

Her ligger det store eneboligområder, næringsområder, skoler, barnehager osv. omringet av Mjøsa og områder med fulldurka jord. Landskapet stiger mot sør. Kun en liten del av Ottestadstien inngår i dette området. Norsk Utvandremuseum ligger i nord, i det som kalles Åkershagan. Museet har en egen friluftsavdeling med blant annet en kirke, bygd av utvandrere til Amerika (Statens Vegvesen 2006). Åkershagan har en kulturhistorisk verdi, og har antagelig en tilknytning til Åker gård fra gammelt av.

5.1.

Delområde 13. Strandsonen i Stange kommune

Dette området er kystsonen på Stange-siden av Mjøsa. Store deler av arealet består av boligbebyggelse og åpen fastmark. Langs Mjøsa ligger det store antall brygger. Størstedelen av strandsonen ligger utenfor Åkersvika naturreservat.

Deler av Ottestadstien går innenfor dette området, langs gangveier mellom eneboligområdene.

5.1.4. BRUKERNE

Med brukere i denne sammenhengen menes innbyggerne i alle aldre, turister, arbeidende og andre besøkende.

Gjennom de tidligere studiene fant jeg ut at de aller fleste ikke har et forhold til Åkersvika naturreservat, og mange kjenner ikke til navnet. Dette betyr også at svært få bruker Åkersvika til rekreasjon og opplevelse. Mange dro inn mer kjente områder som Ottestadstien, strandpromenaden, Mjøsa, Åker gård og Domkirkeodden da de ble spurt om sitt forhold til Åkersvika. Det kom frem av intervjuene at de som visste om Åkersvika så på området som en verdifull ressurs, men ikke brukte området på grunn av dårlig tilrettelegging, og at det dersom ble bedre tilrettelegging ville de brukt det mye oftere.

En spørreundersøkelse hos beboere på Ridabu og Hjellum viser at de har en sterk

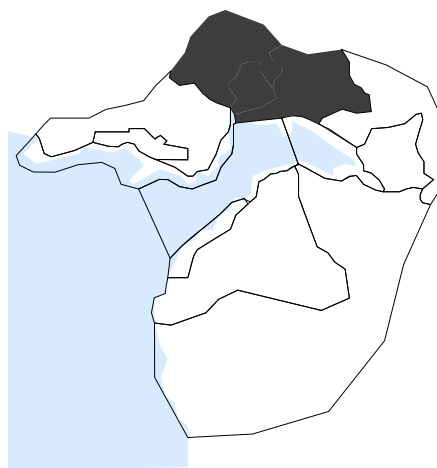
tilknytning til "Black River Park", Svartelva og Hamar sentrum. En nyopparbeidet turløype i skogpartiet i Hjellum ble også trukket fram som positiv. Mjøsa ble også nevnt her.

Hamar fylkeskommune har tidligere utført en spørreundersøkelse om livskvalitet, rettet mot befolkningen i hele Hamarregionen. Spørsmålene gikk ut på hva livskvalitet er og hvilke fordeler det er ved å bo i Hamarregionen. For livskvalitet ble ulike ting vektlagt, som sosialt liv, god helse, å kunne bestemme selv, natur m.m. Naturen, Mjøsa, sentralt, friluftsliv og passe stort er det flest folk i Hamarregionen ser på som de største kvalitetene ved å bo i regionen.

5.1

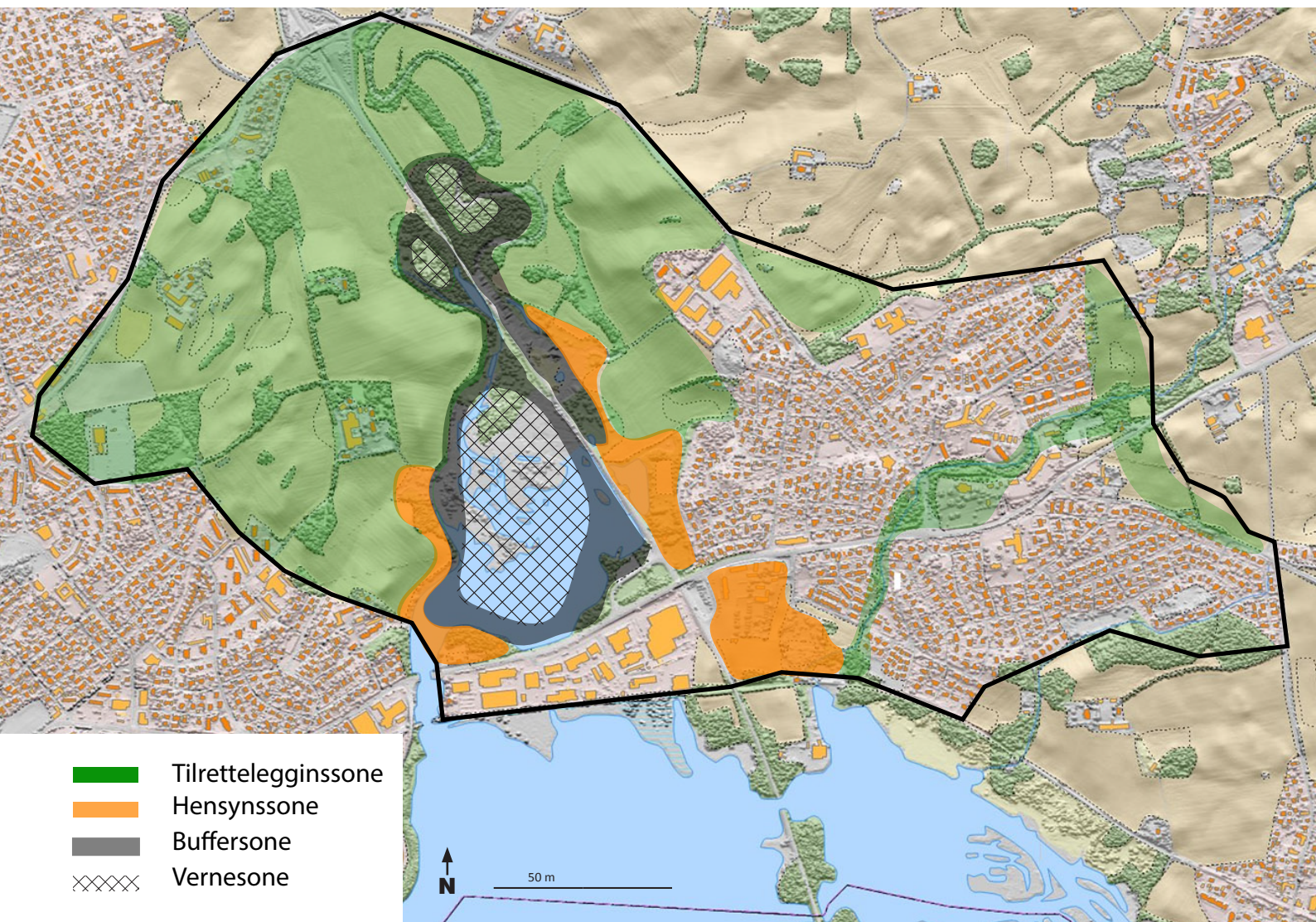
5.1.5. SONERING

For delområdene 4, 5 og 8 er det gjort en soneinndeling. Der de viktigste og mest sårbare delene av Åkersvika er lagt inn under vernesonen. Børstadorrådet er lagt under tilretteleggingssonen, der det kan og bør iverksettes tiltak for å fremme de kvalitetene som finnes. Langs naturreservatgrensen ligger hensynssonen, der det må tas ekstra hensyn til naturverdiene ved tilrettelegging og utvikling. Buffersonen skal sikre at vernesonen blir ivaretatt.

Figur 5.1.5. Delområde 4,5 og 8

Figur 5.1.6. Soneinndeling av delområde 4,5 og 8

5.1.

5.1.6. VURDERINGER OG ANBEFALNINGER

Besøksforvaltning skal verne om viktig natur- og kulturverdier, men også skape tilgang til disse verdiene, slik at brukere får gode opplevelser. De tiltakene som blir beskrevet i de gjennomgåtte tre delområdene skal gjøre nettopp dette, og skape verdier slik at målet om å bli innlandets beste kommune å bo i blir realitet.

Flerbruksforvaltningsstrategien har gjort det mulig å finne kvaliteter og utviklingspotensial i ulike deler av analyseområdet. Det har også gjort det mulig å utføre en sonering av delområdene 4, 5 og 8, som er et viktig tiltak for forvaltning av natur- og kulturverdier.

Det store landskapsrommet rundt Hamar, med Åkersvika naturreservat og de omkringliggende åkerlandskapene, er et særpreget opplevelsesrom. Dette landskapet kan styrkes, utvikles og tilrettelegges for å øke attraktiviteten, kvalitetene og karakteren, og gi grunnlag for en tydeligere stedsidentitet. Dette kan det få innbyggerne til å se på dette landskapet som en særpreget og viktig kvalitet i sitt hjemsted.

Slik utviklingen i Hamar er i dag, er det mest fokus på Hamar by, omkringliggende tettsteder og Mjøsa. Med Mjøsa i denne sammenhengen menes strandsonen i sentrum. Det er disse områdene som får utvikling og som kommunen satser på for å utvikle Hamar kommune. Gamle industri- og næringsområder skal transformeres til boligområder og det arbeides hardt med sentrumsutvikling. Denne utviklingen er svært konsentrert og de landlige omgivelsene blir nedprioritert.

De tiltakene som blir foreslått i de tre delområdene fremmer kvalitetene i de landlige omgivelsene som gode rekreasjonsområder og attraksjoner for innbyggerne, besøkende og innflyttere. Åkersvika naturreservat er en kvalitet med et deltalandskap med artsrike planter og dyr. Tiltakene foreslått

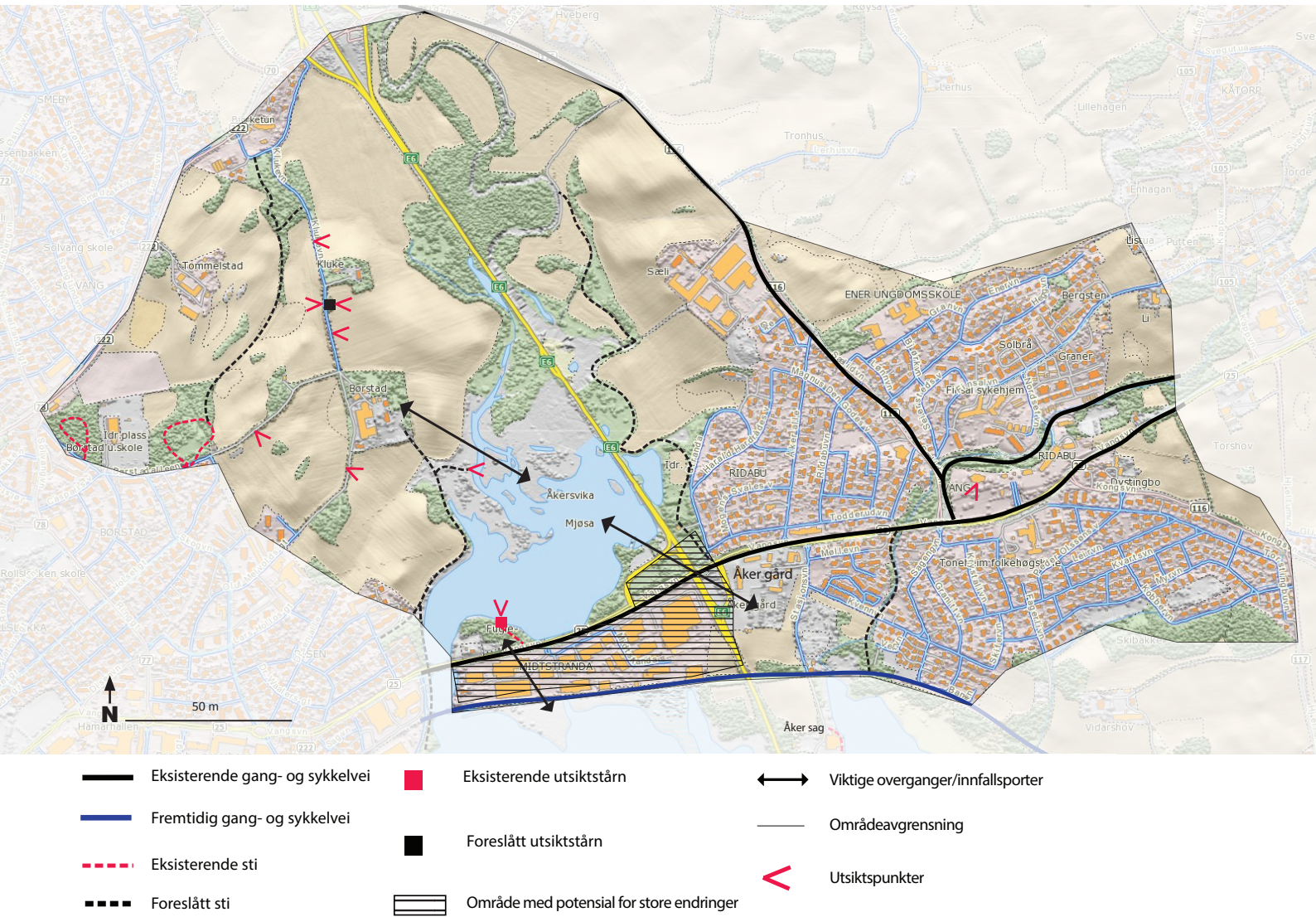
i delområdene 4, 5 og 8 bidrar til å fremme Åkersvika som rekreasjonsområde, gjennom tilrettelegging for bruk. Ved å gjøre Åkersvika mer tilgjengelig med stier, sitteplasser, møteplasser, utsiktsplasser og gode innfallsporter, vil fler bruke området. Informasjon og interpretasjon om reservatet ved innfallsporene, møtestedene, Turistkontoret, Åker gård, Børstad gård, internett m.m. vil øke kunnskapen og forståelsen for Åkersvika. Gjennom økt bruk og økt kunnskap vil brukerne få en sterkere tilknytning til stedet og vil engasjere seg i saker som berører reservatet. Dette gjør Åkersvika til en viktig del av Hamar, og innbyggere, besøkende og innflyttere vil se på det som en stor stedegen kvalitet.

Børstad-området har en helt annen karakter, men er karakteristisk for de omkringliggende jordbruksområdene som er med på å bygge opp under Hamars identitet. Ved å tilrettelegge med stier, skilting, servering, utsiktstårn og sti til Åkersvika, skapes mer attraktive rekreasjonsområder. Gårdsveiene er flotte turtraseer, med fin utsikt, store alleer og frodig vegetasjon. Børstad gård som besøksgård og et utsiktstårn skaper mål for turen, hvilket fører til en grunn til å gå akkurat den turen framfor en annen. Innfallsporten til Åkersvika skaper en variert turopplevelse i ulike typer landskap.

I Ridabu boligområde og Midtstranda skapes verdier i form av attraktiv turområde langs Finsalbekken, sosialmøteplass og læringsarena ved Åker gård som kultursentrum. Ved gjennomføring av tilbakeføring av deler av Midtstranda til våtmarksareal, skapes store sammenhengende verdier for økosystemet i Åkersvika, samtidig som det gir muligheter for en sammenhengende tursti rundt hele reservatet.

5.1.

Figur 5.1.7. Foreslåtte tiltak i delområde 4,5 og 8

Tilretteleggingene og tiltakene skaper gode rekreasjonsmuligheter, gode opplevelser og gode arenaer for kunnskap og læring om kulturhistorien i Hamar, naturen, og landbruk. Riktig formidling er med på å skape engasjement og tilknytning til natur- og kulturverdiene, og soneringen er viktig for å sikre at natur- og kulturverdiene blir ivaretatt, slik at de kan benyttes av fremtidige generasjoner.

Som nevnt tidligere svarer hamarbeboere at fordelene ved å bo i Hamarregionen er

naturen, rekreasjon og Mjøsa. Det er derfor viktig at beboerne kan bruke områdene som de ser på som kvaliteter i sitt hjemsted. Den økte tilretteleggingen foreslått i delområdene bidrar derfor til et bedre bomiljø for beboerne i Hamar, og til dels beboerne i Stange. Det bedrer helsen til beboerne gjennom økt bruk av natur- og kulturverdiene og skaper økt kunnskap. Til slutt bidrar tilretteleggingen for et økt besøkstrykk, der attraksjonene er basert på åkerlandskap, kulturhistorie og naturområdet Åkersvika

5.2. SAMMENDRAG

Hamars mål er å bli innlandets beste kommune å bo i. Gjennom å anvende flerbruksforvaltning som strategi for en avgrenset del av Hamar kan det utpekes tiltak og utviklingsretninger for å nå dette målet.

Gjennom utførelse av flerbruksforvaltningsstrategien har en grunnlag for å si noe om kvalitetene og utviklingspotensialet i Hamar. For å øke bolysten og bokvaliteten i Hamar, peker flerbruksforvaltningen på at det er viktig å opprettholde og tydeliggjøre natur- og jordbruksidentiteten i Hamar. Tilrettelegging, informasjon og interpretasjon av Børstad-området, Åkersvika og Ridabu/Midtstranda kan være med på å underbygge stedsidentiteten, ved å gi innbyggere, besøkende og innflyttere kunnskap og tilgang til landskapet. Dette er alle områder med kvaliteter og opplevelsespotensial, som er viktige faktorer for økt bolyst og kan gi grunnlag for natur- og kulturbasert næringsutvikling, også innenfor reiseliv.

Tilgang på landskapet som sikrer muligheter for aktiviteter som vandring, fiske, piknik, lage bål, padle, bade o.l. er bidragsgivende for økt bokvalitet i Hamar. Slik aktivitet gir i tillegg brukerne en indre oppfattelse av landskapet, hvilket gir sterkere nærhet og tilknytning til stedet.

Soneringen passer på at natur- og kulturverdiene blir ivaretatt gjennom å legge begrensninger for tilrettelegging og utvikling. Det kanalisere brukerne til steder som tåler besøkstrykket og vekk fra de mest sårbare områdene.

Utviklingen av Hamar i dag fokuserer mest på det sentrumsnære, hvilket gjør at de mer landlige omgivelsene blir nedprioritert. Det er viktig at alle de stedlige kvalitetene i kommunen blir utviklet, slik at det blir riktig balanse i utviklingen. Med kun fokus på sentrum, vil de omkringliggende områdene bli mindre attraktive, og en viktig del av Hamars identitet kan risikere å bli sterkt svekket. Flerbruksforvaltningsstrategien peker på viktige utviklingspotensial og kvaliteter i områdene uten for sentrum som kan bidra til å gi Hamar en mer helhetlig utvikling med en tydelig identitet. Dette vil igjen gjøre Hamar til et mer attraktivt sted å bo.

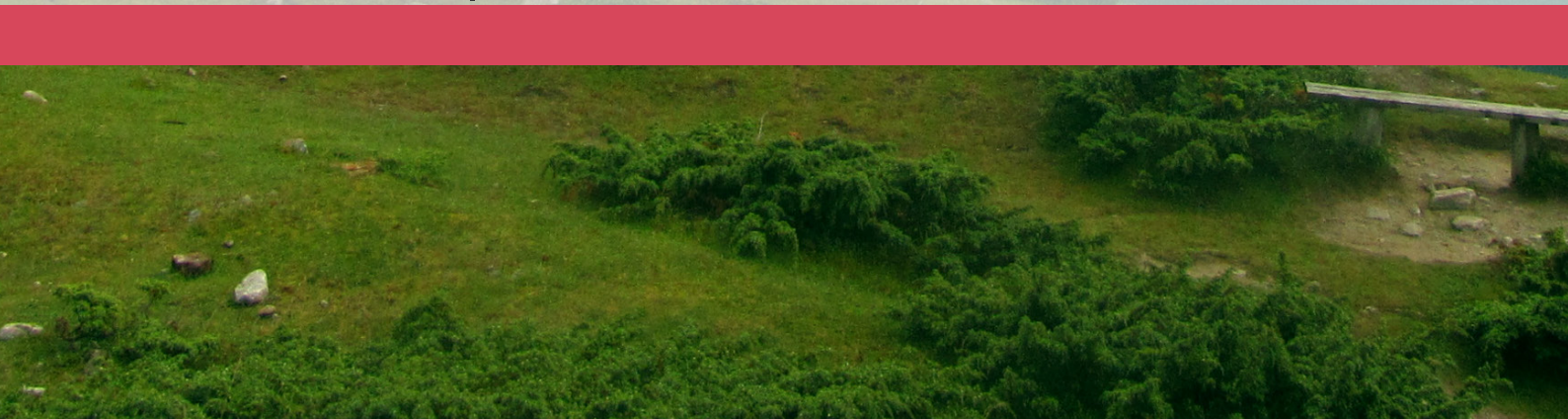
Bilde 5.1.5. Åkersvika
naturreservat

Bilde 6.1. Svartisen
Holandsfjorden i Helgeland

DEL 6 | AVSLUTTNING

6.1. DISKUSJON

Hva er besøksforvaltning og hvordan anvendes det i dag?

Ut i fra det som kan leses av de ulike delene av denne oppgaven er besøksforvaltning en forvaltningstype som brukes i nasjonalparker og andre vernede områder for å skape balanse mellom bruk og vern. Besøksforvaltningen forvalter både natur- og kulturverdiene og gjestene i verneområdet. Målet er å tilrettelegge for gjestene slik at de får gode opplevelser, samtidig som verneverdiene blir ivaretatt og bevart. Samtidig er det et mål at besøksforvaltningen skal bidra til utvikling av lokalsamfunnene gjennom bred verdiskaping. Dessuten skal besøksforvaltningen bidra til å øke forståelsen og kunnskapen om vern og natur blant gjestene.

Besøksforvaltning har vokst fram for å håndtere den økte bruken av natur- og kulturverdier i nasjonalparker. Økt bruk av verneverdiene vil påvirke landskapet, og problemet mellom bruk og vern oppstår. Turismeindustrien vokser seg stadig større, og særlig har naturbasert turisme hatt stor økning de siste årene, også i Norge (Haukeland 2011). I følge Svardal et al. (2008) søker folk i dag etter identitet og nærhet til landskapet i større grad enn tidligere, både i forbindelse med turisme og i hverdagen. Dette betyr at interessen for å oppleve vakker natur øker, og at det er behov for god forvaltning av naturområdene og de besøkende, særlig i nasjonalparker og andre verneområder.

Det kan leses av litteraturstudiet at landskap er en ressurs for kunnskap, opplevelse og bred verdiskaping. Det er en del av et steds særpreg og identitet. Dette kommer særlig frem av Den europeiske landskapskonvensjonen som setter alt landskap i fokus. Med

bred verdiskaping menes økonomisk verdiskaping (tjenestetilbud som guida turer og servering, sysselsetting, tilflytting), sosial verdiskaping (møteplasser, engasjement), miljømessig verdiskaping (sikre naturverdier og økosystemer) og kulturell verdiskaping (læring, opplevelse, identitet, tilhørighet) (Haukeland & Brandtzæg 2009; Haukeland & Brandtzæg 2010). En besøksforvaltningsstrategi skal, foruten å finne balansen mellom bruk og vern, også bidra til bred verdiskaping i vertskommunen/-regionen.

I dag benyttes besøksforvaltningsstrategier i hovedsak i nasjonalparker. I mange andre land er forvaltningsmetoden godt tatt i bruk.

Det finnes en rekke internasjonale organisasjoner, stiftelser og programmer som jobber aktivt med besøksforvaltning og problematikken rundt bruk og vern. IUCN har sammen med andre aktører utarbeidet en veileder for besøksforvaltning, der sonering, informasjon, interpretasjon, begrensninger og tilrettelegging blir utpekt som viktige prinsipielle tilnærminger (Phillips et al. 2002). Parks & Benefits-prosjektet peker på kunnskap om de besøkende, god informasjon, veiledning og restriksjoner for bruk av området som viktige tilnærminger. PAN Parks har som mål å øke interessen for nasjonalparker og sikre godt vern av naturverdiene, der turisme og vernet natur skal forsterke hverandre (Naturrådsverket 2002). PAN Parks-parker påkreves å utarbeide strategi for bærekraftig turisme og besøksforvaltning (ibid 2002). PAN Parks metode for besøksforvaltning ser på sonering som er svært viktig verktøy

6.1.

for forvaltningen av både de besøkende og natur- og kulturverdiene. Det finnes altså ulike internasjonale modeller for besøksforvaltning, der ingen av disse er en fasit.

Besøksforvaltning i Norge

Begrepet besøksforvaltning er relativt nytt i norsk forvaltning og er lite brukt i forvaltningen av norske nasjonalparker. Det er per dags dato kun Jotunheimen nasjonalpark som har laget en helhetlig besøksstrategi, mens Dovrefjell-Sunndalsfjella nasjonalpark jobber med å utarbeide en slik strategi. Miljødirektoratet (2013c) påpeker at det ikke finnes en nasjonal plan for hvordan besøksforvaltning skal anvendes i Norge. Besøksforvaltning har derimot de siste årene fått stor oppmerksomhet. Det arbeides blant annet for økt kunnskap om besøksforvaltning generelt og utvikling av strategier som passer for norske forhold.

Miljødirektoratet jobber med et prosjekt ang. merkevarebygging og besøksforvaltning i Norge, der formålet er å gi nasjonalparkene i Norge en tydelig posisjon i markedsføringen av Norge som bærekraftig reisemål, og som grunnlag for bred verdiskaping (Miljødirektoratet 2013c). De ser ikke på muligheten for at besøksforvaltningen skal kunne anvendes i landskap utenfor verneområdene.

I prosjektet for besøksforvaltning i Nærøyfjorden skal det utarbeides en metode for besøksforvaltning som skal være anvendbar i naturområder i Norge. Siden Nærøyfjorden er en regionalpark, vil metoden som utvikles her kunne være mer anvendbar i landskap i kommuner og regioner, da det ikke baserer seg kun på vernede områder.

Utfordringer

Prosjektlederne i prosjektet om besøksforvaltning i Nærøyfjorden har erfart en del utfordringer knyttet til

besøksforvaltning. Siden besøksforvaltning er såpass nytt i norsk sammenheng er mangel på forståelse og kunnskap en utfordring. Det er en utfordring å forklare hva besøksforvaltning handler om, og det er et tiltak og sette seg inn i det. Dette fører til at mange ikke ønsker å jobbe med besøksforvaltning, og heller vil operere med kjente metoder. En annen utfordring ligger i å få besøksforvaltningen forankret i kommunale/regionale planer og dokumenter, aktører og befolkningen. Det kreves også godt samarbeid mellom regioner, kommuner og aktører og sektorer innenfor disse rammene. Den aller største utfordringen er økonomisk. Det kreves store økonomiske ressurser for å utvikle planer og strategier for forvaltning, og slik det er i dag får norske nasjonalparker bevilget for lite penger til dette arbeidet. Vorkinn (2014), som jobber med besøksforvaltning i Jotunheimen nasjonalpark, forklarer at dette fører til at handlingsplanen for besøksforvaltningen hele tiden må nedskaleres i forhold til gjennomførbarhet. Her er det et tydelig skille mellom forvaltning av norske og utenlandske nasjonalparker. Studier gjort av Fylkesmannen i Oppland (2011) viser at utenlandske nasjonalparker har mye større ressurser til forvaltningen, og de er som regel mange flere parkansatte i hver nasjonalpark. Dette gjør utarbeidelse av besøksforvaltningsstrategier mer gjennomførbart.

For å kunne gjennomføre besøksforvaltningsstrategier i Norge må det bli bevilget større ressurser til forvaltningen av nasjonalparkene og andre større verneområder. Dessuten må kunnskapen om besøksforvaltning som forvaltnings- og verdiskapingsverktøy økes blant nasjonalparkmyndighetene, aktørene og befolkningen. Det er helt nødvendig med slik kunnskap for å kunne forankre besøksforvaltningen i kommunale/regionale planer.

Metoder for utvikling av planer og strategier for besøksforvaltning

Gjennom eksempelstudiene, dybdeintervjuene og litteraturstudiet kommer det tydelig frem at anvendelsene av besøksforvaltningen er forskjellig. Selve formålet med besøksforvaltning ligger til grunn for alle eksemplene, men anvendelsen og hvor hovedfokuset ligger varierer. Felles for alle metodene er at det må ligge et kunnskapsgrunnlag til grunn, kunnskap om landskapsverdiene, om gjestene og virksomheten. Her varierer det noe hvilket av områdene som har fått størst fokus. For eksempel er Peak District nasjonalpark opptatt av natur- og kulturverdiene, og Dovrefjell-Sunndalsfjella er mer interessert i kunnskap om de besøkende. I tillegg til kunnskap er informasjon, interpretasjon, sonering, overvåkning og innfallsporter mye brukte tilnæringer.

Kunnskap om natur- og kulturlandskapet

For å kunne ivareta natur- og kulturverdiene i en nasjonalpark må en ha tilstrekkelig kunnskap om hvor verdiene ligger og hvilke verdier som krever beskyttelse og bevaring (Peak District National Park Authority 2009). Kunnskap om natur- og kulturverdier er i Peak District nasjonalpark utarbeidet gjennom en landskapsstrategi, der en beskriver landskapskarakteren i de ulike delområdene i parken. Her ligger landskapsstrategien til grunn for nye tiltak. Det presiseres at det er landskapskarakteren i delområdene som er viktige å bevare og forbedre, ikke selve landskapet. Derfor er Peak District nasjonalpark åpne for tiltak som kan gjøre endringer i landskapet, så lenge det ikke påvirker landskapskarakteren i negativ retning (Peak District National Park Authority 2009).

Landskapsstrategien er én metode å innhente kunnskap på, landskapsressursanalyse er en annen. Nærøyfjorden verdensarvpark mener at gjennomføring av en landskapsressursanalyse er en god tilnærming til kunnskap om natur- og kulturverdiene (Lykkja 2014). I begge tilfellene er det viktig å få frem stedets særpreg og dets identitet og karakter, ”stadkjenslen”. Det er landskapsstrategien og landskapsressursanalysen som er blitt brukt i eksemplene fra dette studiet, men det finnes også andre metoder for å skaffe seg slik kunnskap, blant annet SWOT-analyse.

Kunnskap om gjestene

En må også ha kunnskap om gjestene i nasjonalparken. Hva de kommer for å oppleve, hva de liker/misliker, hvor de beveger seg, hvilke forhold de har til nasjonalparken o.l. er viktig informasjon som legger føringer for utvikling av planer og strategier knyttet til de besøkende. Slik kunnskap kan hentes gjennom brukerundersøkelser, intervjuer, tellinger o.l. Dette har blant annet blitt utført i Dovrefjell-Sunndalsfjella nasjonalpark. I Peak Distrikt nasjonalpark utføres det jevnlig brukerundersøkelser hos beboerne i parken. Det anbefales at slike brukerundersøkelser gjøres hvert andre til tredje år, siden bruken fort kan endre seg (Fylkesmannen i Oppland 2011).

Informasjon og interpretasjon

Formidling er en viktig del av besøksforvaltningen, og det som fremgår av eksemplene i denne oppgaven er formidling i form av informasjon og interpretasjon.

6.1.

Med informasjon menes informasjon om selve nasjonalparken, informasjon om natur- og kulturverdiene og informasjon om aktiviteter, overnattingsmuligheter, veibeskrivelser m.m. Det er viktig at informasjonen er mottakerorientert, både i nasjonalparken og før en reiser. Målet med informasjonen er å tiltrekke seg besøkende, men også å øke kunnskap og forståelse for vern og verneverdiene i parken. Informasjon brukes også som et middel for å kanalisere ferdselen. I Dovrefjell-Sunndalsfjella nasjonalpark er det utarbeidet en mal for utforming av informasjonstavlene, hvilket skal bidra til et mer helhetlig bilde av nasjonalparken og sørge for at informasjonen blir fremstilt på en god måte. Både Peak District nasjonalpark, Dovrefjell-Sunndalsfjella nasjonalpark og Nærøyfjorden påpeker at informasjonen bør nå mottakere allerede før de vurderer å dra til parken.

Interpretasjon som formidlingstype benyttes for å formidle følelsen og opplevelsen av et sted, i motsetning til faktabasert informasjon. I følge Charter (2001) betyr interpretasjon å hjelpe andre til å forstå og sette pris på det som er det særegne ved stedet. På samme måte som for vanlig informasjon, er det viktig at denne formidlingen er riktig, slik at forventningene samsvarer med det faktiske møtet. Interpretasjon bidrar også til å gi besøkende en dypere opplevelse og forståelse av stedet de besøker (ibid 2001). Både Peak Distrikt nasjonalpark og Nærøyfjorden bruker dette bevisst i sin (besøks)forvaltning.

Innfallsporter

Innfallsporter har blitt nevnt som et viktig strategisk virkemiddel for kanalisering, informasjon og interpretasjon i Fulufjället nasjonalpark i Sverige. Det har ikke blitt særlig

nevnt i andre besøksforvaltningsmodeller. Likevel er dette et viktig poeng, hvilket også Miljødirektoratet påpeker i sitt arbeid med merkevarestrategi og besøksforvaltning i norske nasjonalparker. Det er ved innfallsportene de fleste møter nasjonalparken for første gang, og for mange er dette det eneste møtet med nasjonalparken (Naturvårdsverket 2005). Innfallsportene bør være viktige momenter i besøksforvaltningen, da det er her de fleste vil møte nasjonalparken og få informasjon om overnatting, aktiviteter, turer o.l. Innfallsportene ligger som regel utenfor vernegrensene og har stor grad av tilrettelegging.

Sonering

Sonering er ofte brukt som en prinsipiell metode i besøksforvaltningen for å kanalisere ferdselen, både i tid og rom. IUCNs strategi for besøksforvaltning hevder at sonering er den mest effektive metoden for løse konflikter der det er motstridende interesser, som mellom vern og bruk, eller mellom ulike brukerinteresser (Phillips et al. 2002). I Norge er det mindre konflikter mellom brukerinteresser i nasjonalparker, og derfor ikke like nødvendig med sonering som skiller mellom ulike aktiviteter. Nasjonalparker som også er PAN Parks-parker må bruke sonering som et verktøy i forvaltningen.

Soneringen skal sørge for å lede gjestene vekk fra sårbare områder og til områder som tåler et høyt besøkstrykk og som gir gode opplevelser. I noen områder kan det være aktuelt å forby bruk i visse tider av døgnet eller året, for eksempel ved hekketider. Soneringen skal altså bidra til bedre vern og bedre opplevelser av nasjonalparken. Dovrefjell-Sunndalsfjella nasjonalpark har utarbeidet en slik sonering for parken. Peak District bruker ikke sonering på

6.1.

samme måte som beskrevet her. Der deles parken inn i ulike delområder med særegne landskapskarakterer. Delområdene fungerer som en type ”sone”, da det er ulikt fokus og tilrettelegging i de ulike delområdene.

For å kunne dele en nasjonalpark inn i ulike soner for bruk og tilrettelegging er det viktig å ha kunnskap om brukerne og natur- og kulturverdiene i landskapet. Prosjektlederne for Nærøyfjord-prosjektet påpeker at det må ligge en landskapsressursanalyse og brukerundersøkelser til grunn før en eventuell sonering kan gjennomføres (Lykkja 2014; Oppheim 2014). Dette gir kunnskap, som nevnt tidligere, om hvor viktige verdier ligger, hvilke områder som er sårbare, hva brukerne ønsker å oppleve osv.

Overvåkning

Alle deler av besøksforvaltningen skal hele tiden overvåkes. Dette kommer frem av de fleste eksemplene nevnt i denne oppgaven. Overvåkingen skal følge med på utviklingen i verneområdet, slik at en raskt kan sette i verk eventuelle tiltak som trengs. En skal også overvåke bruken av området, hvor gjestene beveger seg, hvor mange som kommer osv. for å ha oversikt over bruken og hvor det kan oppstå problemer (Fylkesmannen i Oppland 2011). Samtidig skal overvåkingen følge med på om tiltakene fungerer og om målet for besøksforvaltningen blir nådd (ibid 2011).

Vektlegging av landskapsverdier

Det er ikke alle besøksforvaltningsmodellene som legger like stor vekt på kunnskap om natur- og kulturverdier i besøksforvaltningen. Foreksempel kommer dette ikke godt frem i IUCNs eller Parks & Benefits besøksforvaltningsmetode.

IUCN fokuserer på begrensninger og restriksjoner for bruk, og Parks & Benefits-metoden fokuserer på gjestene og deres ønsker og behov. Begrensningene i IUCNs besøksforvaltning er til for å bevare landskapet og de verdiene som ligger i det. På den måten har de et fokus på landskapsverdiene, men det nevnes ingen steder at landskapet må analyseres, vurderes eller lignende. Og det kommer dårlig frem at kunnskap om landskapets verdier må ligge til grunn for besøksforvaltningen og soneinndelingen. Med et hovedfokus på brukerne som det er i Parks & benefits' besøksforvaltningsstrategi vil det kunne gå utover verneverdiene, og en ser at det er den økonomiske verdiskapingen som står sterkest, fremfor de miljømessige. For å få til en bred verdiskaping må det være en helhetlig balanse mellom den økonomiske, sosiale, kulturelle og miljømessige verdiskapingen (Haukeland & Brandtzæg 2009).

I Dovrefjell-Sunndalsfjella nasjonalpark blir ikke landskapet og dets verdier vektlagt på samme måte som i Peak District nasjonalpark. I Peak District er landskapsstrategien førende for nye tiltak, det samme gjelder for planene for besøksforvaltningen i Nærøyfjorden. Det er natur- og kulturverdiene i landskapet de aller fleste kommer for å oppleve, derfor er det viktig at landskapet legger føringer for tilretteleggingen og eventuelle andre landskapsendrende tiltak. Dersom natur- og kulturverdiene ødelegges, vil ikke parken være lite attraktiv, og bruken blir følgelig mindre. Satt på spissen kan dette skape mindre økonomisk gevinst for lokalkommunene og skape problemer for næringen, særlig i henhold til turisme, og dette skaper igjen færre arbeidsplasser og

6.1.

derav færre innbyggere og stedet kan bli et mindre attraktivt sted å bo. Ved forringelse av naturen skaper det også dårligere leveforhold for arter og økosystemer.

Besøksforvaltning skal fremme lokal og regional utvikling, skape gode opplevelser og verne om verneverdiene i landskapet.

Dette kan kun gjennomføres dersom en fokuserer på helheten mellom miljø, økonomi, kultur og det sosiale aspektet. Det betyr at det bør legges tilnærmet lik vekt på både natur, kultur, bruk og næring i besøksforvaltningsstrategiene.

Overførbarhet til landskap og regional- og lokal samfunnsplanlegging generelt

I dag planlegges kommuner og regioner gjennom kommune- og regionalplaner, der Plan- og bygningsloven er den sentrale loven (Kommunetorget.no u.d.). Loven skal fremme bærekraftig utvikling (Plan- og bygningsloven 2008). Verneområder forvaltes med Naturmangfoldloven som den sentrale loven. Pbl gjelder ikke innenfor vernegrensene. Planlegging i verneområder skjer gjennom en forvaltningsplan, som skal konkretisere, utdype og presisere verneforskriftene gjennom tydelige retningslinjer for informasjon, bruk, skjøtsel og tilrettelegging (Miljødirektoratet u.d.-c). I forvaltning av verneområder vektlegges hovedsakelig områder innenfor vernegrensen og randsonen. Samtidig er det generelt lite fokus på områder utenfor randsonen. Planlegging i kommuner og regioner forholder seg ofte ikke til verneområdene, særlig dersom det er snakk om mindre naturreservater, som for eksempel i Hamar kommune, der Åkersvika naturreservat blir sett på som en utfordring framfor en mulighet i kommuneplanleggingen (se del. 5 for mer informasjon). Naturreservater er det strengeste områdevernet i Norge, hvilket

setter strenge rammer for tilrettelegging og bruk. På grunn av det strenge vernet er det vanskelig å få gjort noe i slike områder, og kan være grunnen til at de ofte utgår i samfunnsplanleggingen. Selv om verneområder skal verne om økosystemer, arter og naturmangfold, så er det gjerne også en ressurs for rekreasjon, opplevelse og læring for mennesket. Derfor bør også områdevern inngå i samfunnsplanleggingen, på lik måte som resten av landskapet. Og forvaltningen av verneområdene bør ikke kun forholde seg innenfor sin vernegrense, men se på det i sammenheng med det helhetlige landskapet.

Dette viser at det er dårlig koordinasjon og kommunikasjon på tvers av de to formene for planlegging. Ved bedre kommunikasjon og mer samkjørt forvaltning og utvikling ville antagelig begge parter oppleve en vinn-vinn-situasjon.

Det har de siste årene vært rettet fokus mot forvaltning av landskap i miljø- og arealpolitikken i Norge (Direktoratet for naturforvaltning 2011). Den europeiske

6.1.

landskapskonvensjonen, som Norge godkjente i 2001, gir også føringer for arbeid med landskap. Det er altså nasjonale og internasjonale mål som sier at forvaltningen av kommune- og regionlandskapet må forvaltes og integreres i samfunnsutviklingen.

Her stiller jeg spørsmålet om det er mulig og nyttig å kunne overføre forvaltningsmetodene i verneområder til hverdagslandskapet i kommuner og regioner. Formålet med besøksforvaltningen som handler om vern, tilrettelegging, verdiskaping og økt kunnskap, kan også ha stor verdi for utviklingen av kommuner og regioner.

Regionalparker, et steg i riktig retning

Regionalparker skal bidra til regional utvikling og økt verdiskaping basert på felles lokale natur- og kulturverdier (Aurland Naturverkstad u.d). Dette er en strategi som bruker natur- og kulturverdiens ressurser som grunnlag for verdiskaping, på samme måte som en finner i nasjonalparker. Regionalparkene blir gjerne opprettet for å opprettholde mindre bygdesamfunn som sliter med næringsutvikling og fraflytting. Gjennom opprettelse av regionalparker kan det bidra til å skape en merkevare for regionen, som innbyggerne kan identifisere seg med, som igjen kan bidra til større lokal forankring og identitet (Clemetsen et al. 2005).

Tyske naturparker har som mål at parkene skal bevare verdifullt landskap og sikre befolkningen gode rekreasjonsmuligheter. Det presiseres at naturparkene ikke skal være "museum", men være til bruk for innbyggerne, slik at en kan dra nytte av de ressursene som ligger i landskapet. Aspektet om å sikre befolkningen tilgang til det verdifulle landskapet vil være viktig i samfunnsplanleggingen generelt.

Betydning av tilgang til det stedlige landskapet

Det er viktig at innbyggere og besøkende i en kommune/region kan bruke de stedlige landskapsverdiene i sitt hjemsted til egenaktivitet, opplevelse og læring. Landskapet er en ressurs for rekreasjon, læring og identitet, men det er kun når dette landskapet blir tilgjengelig og tatt i bruk, at det blir en ressurs. Dersom et særpreget landskapsområde ikke blir brukt, får innbyggerne heller ingen tilknytning til stedet (indre opplevelse) og det får derfor liten verdi som grunnlag for verdiskaping og identitet. Også her kan Åkersvika naturreservat trekkes inn som eksempel. Det er et landskapsområde med en helt spesiell karakter og funksjon som har en sentral plassering i Hamar. Området har et stort potensial for rekreasjon, opplevelse og læring, men har til nå ikke blitt brukt i verdiskapingssammenheng. Åkersvika blir sett på som et problem- og frustrasjonsområde for mange utviklere og innbyggere, framfor et identitetskapende landskap med opplevelsesverdi. Ved økt bruk og tilhørighet til Åkersvika, kan dette skape identitet og bedre omdømmet til Hamar som et godt sted å bo. I tillegg kan det bidra til å bedre vernet, slik at det står sterkere mot utbyggingspress.

På grunn av verdiskapingsaspektet, brukeraspektet, verneaspektet og formidlingsaspektet er det interessant og se på overføringsverdien av besøksforvaltningsstrategien til kommunale og regionale planer. Kan dette bidra til å bedre forvaltning av et multifunksjonelt landskap? Kan det skape en større helhet i samfunnsutviklingen, øke identiteten til stedet og bidra til bred verdiskaping ved å fremme de stedlige natur- og kulturverdiene?

6.1.

Hva må til for å overføre besøksforvaltningsstrategien?

For at det skal være mulig å overføre besøksforvaltning som forvaltnings- og utviklingsstrategi i verneområder til forvaltning og utvikling i lokalsamfunnet må det flere tiltak til:

Forankring og kunnskap

For det første må besøksforvaltningsstrategien forankres i kommunale/regionale planer, hos aktører og innbyggere. Dette betyr at alle parter må få økt kunnskap om besøksforvaltning. Samtidig må det vises interesse knyttet til temaet og gjennomføring av arbeidet med utvikling av planer og strategier. Arbeidet som gjøres av Miljøverndepartementet, Miljødirektoratet og Nærøyfjorden verdensarvpark er med på å øke denne kunnskapen og forankringen.

Store ressurser

Det kreves store ressurser for utarbeidelse av planer og strategier for besøksforvaltning, både i form av økonomiske midler og arbeidskapasitet og kunnskap. Derfor vil det kreves økte bevilgninger til kommuner/regioner som ønsker å utarbeide slike planer og strategier. Dette kan være en utfordring i seg selv. Samtidig er det mulig at kommunen/regionen ikke sitter på den kunnskapen som trengs for å utføre dette arbeidet. Dermed må en eventuelt se på muligheter for å leie inn fagfolk med kompetanse.

For at det i det hele tatt skal være mulig å få økte bevilgninger til arbeid med besøksforvaltning må dette være forankret hos myndigheter, regioner og kommuner.

Samsvar med kommunale og regionale mål og visjoner

Målene satt for besøksforvaltningsstrategien må samsvare med de overordnede målene og visjonene satt for kommunen/regionen.

Samarbeid mellom ulike sektorer

For at besøksforvaltningen skal bli best mulig er det viktig å ha et godt samarbeid mellom ulike aktører. Det må være samarbeid mellom regioner og kommuner og alle aktører og sektorer innen for disse rammene (Oppheim 2014). På grunn av så mange involverte parter er det vanskelig å få til et samarbeid i same retning. Slikt samarbeid er viktig for å få til en helhetlig besøksforvaltningsplan.

Kunnskapsinnhenting

Besøksforvaltningsstrategien baserer seg på kunnskap om landskapsverdier og brukere. Dette vil også være svært viktig ved bruk av besøksforvaltning som strategi i kommunal/regional utvikling.

Det må gjennomføres analyser, befaringer, intervjuer og diskusjoner for å få tilstrekkelig kunnskap om hvilke natur- og kulturverdier som finnes i landskapet. Dette må knytte seg til hverdagslandskapet i kommunen/regionen, og ikke kun verneområder.

Det må gjennomføres brukerundersøkelser, intervjuer, tellinger o.l. for å få kunnskap om brukernes oppfattelser, bruk, tilknytning, ønsker m.m. Disse undersøkelsene må først og fremst rettes mot innbyggerne og til dels besøkende, særlig i kommuner/regioner med stor turismevirksomhet.

Medvirkning

Kunnskapsinnhenting av brukernes oppfattelser, ønsker og tanker om landskapet er en form for medvirkning.

6.1.

Gjennom den prosessen kan en ta avgjørelser basert på informasjon som kommer fra brukerne selv. Siden besøksforvaltningen skal handle om utvikling og forvaltning av det hverdagslige landskapet, som de aller fleste har relasjoner til, er det viktig med aktiv medvirkning i prosessen. Foruten brukerundersøkelser og intervjuer bør det opprettes for eksempel folkemøter der befolkningen får innsikt i planene, der en får informasjon og kan komme med innsigelser og forslag.

Gjennom medvirkning kan det skapes bedre tilrettelegging og tiltak. Det kan gi informasjon om landskapets verdier og føre til et engasjement rundt natur- og kulturverdiene blant befolkningen. Barn og unge spiller en viktig rolle i medvirkningsprosessen, og det bør legges til rette for at disse aktivt kan delta i prosessen.

Formidling

Formidlingen av natur- og kulturverdier, aktiviteter og turmuligheter må også rettes mot innbyggerne, fremfor besøkende. Det er viktig at innbyggerne har kunnskap om sitt landskap og de mulighetene som finnes for rekreasjon og aktivitet. Gjennom formidlingen kan det skapes større forståelse for vern av sårbare naturområder, større tilhørighet til landskapet og større engasjement.

Begrepsavklaring

Besøksforvaltning handler om de besøkende. Dette kan være misledende om en skal bruke besøksforvaltning som strategi i kommunale og regionale planer. En kan fort tro at det handler om å forvalte og tilrettelegge for besøkende til kommunen/regionen, mens det i realiteten vil handle om tilrettelegging og forvaltning

av natur- og kulturverdier, innbyggere og besøkende. Det er altså ikke lenger snakk om besøksforvaltning, men heller flerbruksforvaltning. Det kan diskuteres hvilket begrep som beskriver denne typen forvaltning best, men at besøksforvaltning er noe misledende er sikkert.

Alle disse tiltakene resulterer i flerbruksforvaltningsstrategien som denne oppgaven har utarbeidet på bakgrunn av teori, eksempler, intervjuer og utprøving.

Flerbruksforvaltningsstrategien

Hovedforskjellene mellom besøksforvaltningen og flerbruksforvaltningen ligger i at flerbruksforvaltningen retter seg mot forvaltning av innbyggere og besøkende. Samtidig fokuserer det på forvaltning av hverdagslandskapet, ikke kun verneområder. I tillegg vil medvirkning og samarbeid være enda viktigere i flerbruksforvaltningsstrategien.

Flerbruksstrategien skal peke på sentrale verdier i landskapet gjennom en analyse- og medvirkningsprosess. Dette gjøres gjennom analyser, brukerundersøkelser, befaringer, diskusjoner, intervjuer o.l. Dette gir grunnlag for å peke på viktige landskapsverdier, utviklingspotensial og utviklingsretninger i kommunen/regionen.

Gjennom sonering, tilrettelegging og formidling, basert på kunnskapsgrunnlaget, skal det bidra til å nå målene satt for analyseområdet.

Kunnskapsgrunnlaget gjør det mulig å dele området i ulike soner for tilrettelegging. Soneringen kan være et nyttig verktøy

6.1.

for å verne om sårbar natur, kanalisere ferdsele og hindre uønsket utbygging. Det legger rammer for hvor det bør tillates å tilrettelegge for bruk og ikke. Soneringen i flerbruksforvaltningsstrategien ligner på mange soneringsmetoder i besøksforvaltningsstrategier. Soneringen deles inn i ulike grader av hensynssoner: Vernesone (ingen tilrettelegging), buffersone (svært lite til ingen tilrettelegging), hensynssone (liten tilrettelegging med stor hensyn til landskapskarakter) og tilretteleggingsone (stor grad av tilrettelegging).

Tilretteleggingen skal sørge for at innbyggerne får mulighet til å bruke de stedlige landskapsressursene som rekreasjonsområder, for opplevelse og læring. Det burde legges opp til at skoler og barnehager kan benytte seg av denne tilretteleggingen for undervisning, læring og til holdningsskapende arbeid.

Informasjon og interpretasjon om tur- og opplevelsesmulighetene må formidles til innbyggerne, slik at disse blir oppmerksomme på hvilke muligheter som finnes i sine nærmiljøer. Det bør også rettes mot besøkende via nettbaserte medier, turistkontorer o.l. Informasjonen skal i tillegg være lærende.

Til sammen vil gjennomføring av flerbruksforvaltningsstrategien i en kommune eller region bidra til at de stedlige landskapsverdiene som legger rammer for utvikling av kommunen/regionen. Det er viktig å tenke på at innbyggerne, innflyttere og besøkende må ha tilgang til disse ressursene, slik at landskapets særpreg som grunnlag for identitet og bred verdiskaping styrkes.

Flerbruksforvaltningsstrategien og landskapsanalysen

Det er mange likhetstrekk mellom flerbruksforvaltningsstrategien og landskapsanalysen. De fokuserer begge på å bruke landskapet som grunnlag for verdiskaping, identitetsbygging og merkevare. I landskapsanalysen er det selve landskapet som blir analysert, der en finner landskapskarakter og utviklingspotensial knyttet opp mot kommunen/regionen. Flerbruksforvaltningsstrategien analyserer også brukerne. Brukeraspektet er derfor mye større i flerbruksforvaltningsstrategien. Flerbruksforvaltningsstrategien fokuserer også på å informere og interpretere om landskapsverdiene, slik at innbyggere og besøkende skal få en ennå sterkere tilhørighet til landskapet og stedet. Tilrettelegging og sonering står sentralt i flerbruksforvaltningsstrategien, dette er ikke særlig sentralt i landskapsanalysen. Landskapsanalysen peker på utviklinger og mulige tiltak som kan bedre bruk og tilgjengelighet på et mer overordnet nivå.

Integrering i kommuneplanprosessen

Flerbruksforvaltningsstrategien bør utarbeides før eller samtidig med utarbeidelse av planprogrammet i en kommune. Ved gjennomført flerbruksforvaltningsstrategi sitter kommunen på kunnskap om landskapsverdiene som legger føringer for videre planarbeid. Flerbruksstrategien vil kunne peke på mulige utviklingsretninger i kommunen, og dette er det viktig å få avklart tidlig i planprosessen.

6.1.

Strategien sier noe om hvilke områder som må bør ivaretas, tilrettelegges eller utvikles. Soneringen, som er et verktøy i strategien, vil være med på å tydeliggjøre disse områdene. For eksempel blir sårbare naturområder satt under en vernesone der det ikke er tillatt med tilrettelegging eller utvikling av noe slag. Områder med stort potensial for rekreasjon og opplevelse kan bli satt under tilretteleggingssonen eller eventuelt hensynssonen.

I planprogrammet bør det avklares i hvor stor grad det skal tilrettelegges for medvirkning av innbyggere og berørte parter. Dette kommer frem av Plan- og bygningsloven som hevder at det skal legges til rette for medvirkning der det fremmes planforslag (Plan- og bygningsloven 2008). Det bør bli beskrevet hvordan medvirkningen av flerbruksforvaltningsstrategien skal foregå, i hvilken form og i hvilken grad.

Siden flerbruksforvaltningsstrategien bygger på kunnskap om brukernes oppfatninger og ønsker, vil medvirkning være svært viktig i denne prosessen. Det er også viktig på grunn av at strategien søker å tilrettelegge for bruk og anvendelse for nettopp innbyggerne og besøkende til en kommune.

Det er viktig at barn og unge er med i medvirkningen. Medvirkningen kan skape større engasjement rundt natur- og kulturverdiene i kommunelandskapet, hvilket igjen kan skape større tilhørighet og identitet. Gjennom informasjon, engasjement og kunnskap om natur- og kulturverdiene kan dette få en større forankring hos innbyggerne, og flere får en mening om sitt landskap og ønsker å ta vare på det og utvikle det til naturens og innbyggernes beste. Dette bidrar til å skape bedre forvaltning og utvikling av natur- og kulturverdiene i kommunen. Gjennom økt forankring og større engasjement kan innbyggerne fungere som promotører for sin kommune.

Hvordan kan besøksforvaltning som en integrert strategi i lokal og regional samfunnsplanlegging styrke landskapets særpreg som grunnlag for identitet og bred verdiskaping?

Flerbruksforvaltning som integrert strategi i kommuneplaner/regionalplaner kan fremme landskapet som grunnlag for bred verdiskaping og identitet på flere måter:

Det kan gi kunnskap om hvilke natur- og kulturverdier som bør tas vare på og forvaltes i et langtidsperspektiv. Dette legger føringer for utbyggingsmønster og andre landskapsendrende tiltak, der det ikke må legges for stort press på arealer med viktige natur- og kulturverdier.

Dette kan være rekreasjonsområder og friluftsområder i sårbar natur, som for eksempel Åkersvika naturreservat i Hamar. Her kan sonering benyttes som verktøy, der sårbare områder legges under vernesone, og mindre sårbare områder legges under tilretteleggingssoner. Det viser tydelig hvilke områder en må bevare og hvor det ikke bør bygges ut. Dette skaper miljømessig verdiskaping.

6.1.

På bakgrunn av god landskapskunnskap og vurderinger av potensial og utviklingsmuligheter kan det settes mål for ønsket tilrettelegging og utvikling i kommunelandskapet. Her er det snakk om å tilgjengeliggjøre potensielle rekreasjons- og opplevelsesområder for innbyggerne og besøkende. Det kan for eksempel være tilgjengelighet og opparbeidelse av strandsoner, eller etablering av stier, skilt og informasjon og annen tilrettelegging som gir innbyggerne mulighet til egenaktivitet. Dette kan bidra til at innbyggerne utvikler sterkere tilhørighet og identitet til sitt hjemsted. Fra Hamarstudiene tidligere i oppgaven kan en se at tilrettelegging og tilgjengelighet til Åkersvika naturreservat og Børstad-området kan føre til sterkere tilhørighet til Hamar. Det skaper tilgang for innbyggerne og gjør at innbyggerne kommer i kontakt med det stedlige. Slik tilrettelegging kan bidra til den kulturelle og sosiale verdiskapingen gjennom økt tilhørighet, stolthet, identitet og engasjement for landskapsverdiene.

Flerbruksforvaltningsstrategier kan bidra til læring og undervisning om natur og kultur, særlig knyttet mot barn og unge. Dette kan være gjennom dagsturer med skoleklasser til stedlig natur- og kulturlandskap, der barn får oppleve og lære om lokal kulturhistorie og generelt om naturen og dens prosesser. Eller det kan være gjennom etablering av informasjonssenter, besøksgård eller kultursentrum, som gir gode muligheter for undervisning for barnehagebarn og skoleelever. Det kan også være læringsarenaer for voksne og eldre, og tilreisende. Dette bidrar også til den kulturelle og sosiale verdiskapingen.

Gjennom langsiktig og målrettet arbeid med utvikling og forvaltning av stedlige landskapskvaliteter kan det bedre omdømmebyggingen til en kommune/region. Det er områder som har stor betydning for stedets identitet som også har stor betydning for omdømmebyggingen. Gjennom flerbruksforvaltningsstrategien finner en de stedlige kvalitetene i et område, og disse kan brukes som merkevare for kommunen, som kan øke tilflytting og turismeaktivitet. Dessuten vil innbyggerne selv kunne være promotører for sin kommune/region dersom disse selv er fornøyde (kulturell og sosial verdiskaping). Gjennom økt innflytting og økt turisme gir det opphav til mer næring og utvikling i kommunen/regionen, dette vil ha økonomiske gevinster. Tilretteleggingen i form av informasjonssentre, utleie og servering skaper også arbeidsplasser som bidrar til denne verdiskapingen

Alle disse fordelene gir god grunn til å fortsette arbeidet med å overføre besøksforvaltningen til kommuneplanleggingen. Flerbruksforvaltningsstrategien er kun en hypotese og en start. Grunnen til at flerbruksforvaltningsstrategien kan være et nyttig verktøy i lokal og regional planlegging er at strategien likestiller innbyggere og landskapsverdiene. Det er ikke kun landskapet som blir analysert, slik som i landskapsanalysen. Innbyggerne og besøkende er like viktig i prosessen. Tiltakene som sonering, tilrettelegging og formidling skiller også flerbruksforvaltningsstrategien fra andre metoder for samfunnsplanlegging. Det skal bidra til å sikre natur- og kulturressursene og skape rekreasjons- og opplevelsesmuligheter for innbyggerne.

6.1.

Strategien kan være et viktig bidrag for å følge opp kravene fra Den europeiske landskapskonvensjonen om å fremme vern, forvaltning og planlegging av hverdagslandskapet som en helhet i lokal og regional planlegging (Council of Europe Publishing 2006). Konvensjonen påpeker at det er viktig at lokalbefolkningen får ta del i utviklingen av kommunen/regionen, dette kan også flerbruksforvaltningsstrategien være pådrivere for.

Bilde 6.1.2. Stavassgården ved Lomsdal-Visten nasjonalpark. Tilrettelagt med hytte, toalett, balansepark og informasjon

6.2. KONKLUSJON

Besøksforvaltning er et nyttig verktøy, i verneområder, for å ta vare på natur- og kulturverdier og for å benytte disse som kilder til rekreasjon og opplevelse. Slik forvaltning bidrar til bred verdiskaping for lokalsamfunnene rundt verneområdene gjennom økt økonomisk vekst (turisme, sysselsetting, virksomhet og økt innflytting), gjennom økt sosial og kulturell verdiskaping (møteplasser, medvirkning, engasjement, identitet, tilhørighet og læring) og ved å ta vare på natur- og kulturmiljøet for fremtidige generasjoner (miljømessig verdiskaping).

Landskapets særpreg gir grunnlag for økt identitet, tilhørighet og bred verdiskaping. Dette landskapet er kun en ressurs dersom folk føler en tilknytning til det, og tilknytning og identitet fås gjennom bruk og anvendelse. Landskapet må ikke være i form av storslått fjell- og fjordformasjoner for at det skal gi verdier for mennesket. Alt landskap har en verdi, og hvert sted har stedegent natur- og kulturmiljø som gir et sted sitt særpreg/karakter. Det er dette landskapet som er viktig å forvalte og utvikle i kommuner og regioner, og besøksforvaltning kan være et verktøy for nettopp dette.

For at besøksforvaltningen skal kunne anvendes som strategi i lokale og regionale planer må den justeres slik at brukerspektet er rettet mer mot innbyggere enn de besøkende. Det vis si at informasjon, interpretasjon, tilrettelegging osv. skal rettes mot beboerne. Medvirkningsprosessen vil være mye viktigere i denne sammenhengen, enn ved bruk av besøksforvaltning i nasjonalparker. Ved alle nye tiltak og endringer i kommunale og regionale planer er det et mål at innbyggerne er aktive medvirkere i prosessen, dette vil også gjelde tiltak besluttet

gjennom besøksforvaltningsstrategien. Strategien må i tillegg knytte seg opp mot hverdagslandskapet og kommunens/regionens overordnede mål og visjoner.

En modifisering av besøksforvaltningen har blitt utført i denne oppgaven, og blir kalt flerbruksforvaltning, da den skal forvalte innbyggere, besøkende og landskap. Dette kan bidra til flere fordeler for lokal og regional planlegging og utvikling:

- Kunnskap om hvilke natur- og kulturverdier som bør tas vare på og forvaltes i et langtidsperspektiv
- Sette mål for ønsket tilrettelegging og utviklingsretning
- Læring og undervisning om natur og kultur(historie)
- Tilhørighet, identitet og engasjement
- Merkevarebygging
- Bedre omdømme

Det er med andre ord fullt mulig, og nyttig, å bruke besøksforvaltning som strategi i lokal og regional utvikling, men det kreves noen justeringer, som er blitt gjort i flerbruksforvaltningsstrategien.

De største utfordringene ligger i utførelsen, da det krever store ressurser for å gjennomføre en slik strategi. I tillegg må det forankres i kommunale og/eller regionale planer, aktører og innbyggere, hvilket er en stor utfordring.

6.3. REFLEKSJON

Denne oppgaven baserer seg på et litteraturstudium, eksempelstudium, dybdeintervju og arbeid med utarbeidelse av en strategi for besøksforvaltning som kan brukes i regionale og kommunale planer. Som en del av metoden har denne strategien blitt utprøvd i praksis.

Opgaven tar for seg mange temaer og det er store mengder litteratur tilgjengelig. Det er også brukt store mengder referanser i oppgaven, hvilket betyr at det har vært umulig å sette seg inn i alle kildene like godt. Dette kan ha ført til at viktig informasjon kan ha blitt oversett, og at jeg underbevisst kan ha trukket frem informasjon som støtter konklusjonen.

Besøksforvaltning er et tema som det ikke har blitt skrevet mye om på norsk. Det meste av informasjonen er hentet fra engelske kilder, hvilket kan ha ført til feil forståelse og oversettelse fra min side.

I eksempelstudiet har jeg ikke lyktes i å få gode nok informanter for Dovrefjell-Sunndalsfjella nasjonalpark. Dessuten har jeg ikke fått tilgang på turismestrategien og soneringskartet. Dette kunne ha styrket oppgaven ytterligere.

Ingen av eksempelstudiene har egne Det ville vært aktuelt å studere en park med en slik strategi, for å komme ennå mer i dybden på hvordan besøksforvaltningen anvendes.

Dybdeintervjuene har vært over telefon. Reelt skulle jeg personlig ha møtt informantene. Intervjuene kan også ha vært ubevisst lendene.

Siste del av metoden går ut på å utprøve flerbruksforvaltningsstrategien i Hamar kommune. Her er mye informasjon hentet fra tidligere oppgaver. Det kan ha vært ufullstendige analyser og ledende intervjuer

i de tidligere oppgavene som kan føre til feil i denne oppgaven. Det ble ikke utført noen ny befarings til området under dette arbeidet, hvilket kunne vært en fordel og en styrke i oppgaven.

Flerbruksforvaltningsstrategien som har blitt utarbeidet i denne oppgaven baserer seg på teori, eksempelstudie, dybdeintervjuer og utprøving av strategien i praksis. Utføringen av strategien ble kun gjort på et lite avgrenset område i Hamar. For å virkelig teste ut hvordan strategien fungerer burde det vært utprøvd på flere steder og på større områder. Dette kunne forbedret strategien ytterligere. Utprøvingen gjort i denne oppgaven gir kun en antydning til hvordan flerbruksforvaltningsstrategien fungerer i praksis. Ideelt sett skulle dette arbeidet blitt presentert for en gruppe fagpersoner i Hamar kommune for kommentarer og diskusjoner. Dette hadde vært nyttig for å kunne justere strategien i etterkant.

Flerbruksforvaltningsstrategien er altså noe mangelfull på grunn av liten utprøving. For eksempel burde soneringen videreutvikles slik at den lettere kan anvendes i et flerfunksjonelt landskap, og se på muligheten for å bruke det som hensynssoner i arealplanen.

Hva som bør skje i de ulike fasene av strategien er diskuterbart. Gjennom ytterligere utprøvinger kunne dette jobbes mer med.

Opgaven har vært svært stor og omfattende. Valget på Hamar kommune som utprøvsområde for flerbruksforvaltningsstrategien har vært helt essensielt for gjennomføring. Det hadde ikke vært mulig innenfor tidsrammen å gjennomføre dette i et ukjent område.

6.4. KILDELISTE

- Andreassen, N. D. (2012). *Besøksforvaltning i norske og utenlandske nasjonalparker - Jotunheimen nasjonalpark og Utladalen landskapsvernområde og Fulufjellet nasjonalpark*. Studentoppgave. Ås: Norges miljø- og biovitenskapelige universitet, Institutt for landskapsplanlegging. 22 s.
- Aurland Naturverkstad. (u.d.). *Regionalpark*. Regionale natur- og kulturparker. Tilgjengelig fra: <http://www.naturverkstad.no/kompetanse/regionalpark-2/> (lest 04.03.2014).
- Bjurstedt, C. S. (2013). *Dovrefjell nasjonalparkstyre*: Sunndal Kommune. Tilgjengelig fra: <http://www.sunndal.kommune.no/artikkel.aspx?Ald=447> (lest 23.03.2014).
- Bjørnstad, K. (2009). Regionalparker i Europa. *Integreringsaktører for en bred verdiskaping*, TF-notat nr. 60/2009. Bø. 29 s.
- Bjørnstad, K. (2010). Lokale og regionale parker i Norge *Verdigrunnlag – mål - kriteriesystem – godkjenning*. 11 s.
- Bodø kommune. (u.d.). *Miljøvern*. Tilgjengelig fra: <http://bodo.kommune.no/miljoevern/category3499.html> (lest 21.02.2014).
- Carter, J. (2001). A Sense of Place. *An interpretive planning handbook*. Skottland. 50 s.
- Clemetsen, M., Brandtzæg, B. A. & Krogh, E. (2005). Nye forvaltningsmodeller for verdifulle landskap. *Oppsummering og drøftingsnotat på bakgrunn av studietur til regionale naturparker i Frankrike 21.-25. september 2004*, TF-notat nr 9/2005. Bø. 17 s.
- Clemetsen, M. (2009). Landskapsressursanalyser - verktøy for integrert stedsutvikling og forvaltning. *kurset "Natur- og kulturbasert nyskaping"*. Telemark. 13 s.
- Clemetsen, M. (2014). *Personlig veiledning og diskusjon*.
- Council of Europe Publishing. (2006). Landscape and sustainable development *Challenges of the European Landscape Convention*. 216 s.
- Direktoratet for naturforvaltning. (2006). Naturvern. 7 s.
- Direktoratet for naturforvaltning. (2010). Forvaltning av verneforskrifter. *Rundskriv november 2001, revidert februar 2010*. 36 s.
- Direktoratet for naturforvaltning. (2011). Veileder. *Metode for landskapsanalyse i kommuneplan* Trondheim. 64 s.
- Direktoratet for naturforvaltning. (2013a). *Dovrefjell-Sunnalsfjella nasjonalpark*. Tilgjengelig fra: <http://www.miljodirektoratet.no/no/Nyheter/Nyheter/Nyhetsarkiv/2002/5/Dovrefjell--Sunnalsfjella-nasjonalpark/> (lest 21.03.2014).
- Direktoratet for naturforvaltning. (2013b). Merkevare- og kommunikasjonsstrategi for Norges nasjonalparker. *Forprosjekt*. 39 s.
- Dovrefjellrådet. (2006). Forvaltningsplan for verneområdene på Dovrefjell. 128 s.
- Dovrefjellrådet. (u.d.). European Charter for Sustainable Tourism in Protected Areas, How this concept can be used in our area ? *Dombås Thursday 21 August*. Dombås. 19 s.
- EUROPARC. (u.d.). *Home*. EUROPARC federation - European charter for sustainable tourism in protected areas. Tilgjengelig fra: <http://www.european-charter.org/home/> (lest 24.03.2014).
- European Charter*. (2010). midnorskatur.no. Tilgjengelig fra: <http://midnorskatur.no/nb-NO/Dovrefjell/Nyheter/2010/juni/European%20Charter.aspx> (lest 01.03.2014).
- Fjeldstad, T. M. M. (2012). *Forvaltningens forhold til bruk og vern i og utenfor nasjonalparker med hensyn på naturbasert turisme - case studier fra hardangervidda nasjonalpark og ytre hvaler nasjonalpark*. Ås: Norges miljø- og biovitenskapelige universitet Institutt for landskapsplanlegging. 87 s.
- FjordNorway. (2013). *Sustainable Tourism in Fjord Norway*: FjordNorway. Tilgjengelig fra: <http://www.fjordnorway.com/en/ABOUT-THE-REGION/Fjord-Norway/Sustainable-tourism/> (lest 20.02.2014.).
- FN-Sambandet. (2012). *Hva er bærekraftig utvikling?* Tilgjengelig fra: <http://www.fn.no/Tema/Baerekraftig-utvikling/Hva-er-baerekraftig-utvikling> (lest 20.02.2014.).
- Friluftsløven. (1957). *Lov om friluftslivet*.
- Fylkesmannen i Oppland. (2011). Eksempler på besøksforvaltning/-strategier fra utenlandske nasjonalparker. Lillehammer. 20 s.
- Fylkesmannen i Oppland. (2012). Besøksstrategi for Jotunheimen nasjonalpark og Utladalen landskapsvernområde 2013-2017. *Høringsutkast*. 50 s.
- Hamar kommune. (2010). Samfunnsdel. *Kommuneplan 2010-2022*. Hamar: Hamar kommune. 43 s.
- Hamar kommune. (2011). Kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer Byens kulturlandskap. Hamar. 48 s.
- Hansen, S. L., Vedeld, P., Magnussen, K., Aslaksen, J., Armstrong, C., Hessen, D., Schei, P. J., A., B. K., Nybø, S., Sørheim, K., et al. (2013). Norges offentlige utredninger. *Naturens goder – om verdier av økosystemtjenester*, 2013:10. 431 s.
- Hanssen, T. M. (u.d.). Turisme skal gi varig vern. 2 s.
- Haukeland, P. I. & Brandtzæg, B. A. (2009). Den Brede verdiskapingen: Et bærekraftig utviklingsperspektiv på natur- og kulturbasert verdiskaping, TF-notat nr. 20/2009. Bø i Telemark. 57 s.

6.4.

- Haukeland, P. I. & Brandtzæg, B. A. (2010). Opplevelseslandskapet. *En ressurs for nyskaping, bred verdiskaping og bærekraftig stedsutvikling i Hjørdal og Svartdal*, TF-notat nr: 13/2010. 66 s.
- Haukeland, P. I., Svardal, S., Brandtzæg, B. A., Clemetsen, M., Krogh, E., Bjørnstad, K., Siegrist, D., Hammr, T. & Weixlbaumer, N. (2010). Landskapsøkonomi. *Bidrag til bærekraftig verdiskaping, landskapsbasert entreprenørskap og stedsutvikling, med eksempler fra regionalparker i Norge og i Europa*, TF-rapport nr. 263. 275 s.
- Haukeland, P. I. (2011). *Sustainable Tourism Development in a Norwegian National Park Area - Exploring Social Aspects*.
- Haukeland, P. I. & Brandtzæg, B. A. (2011). Naturarven som verdiskaper, TF-notat nr. 21/2012. Bø i Telemark. 145 s.
- Haukeland, P. I. (2013). Bred verdiskaping basert på natur og kultur. 17 s.
- Innovasjon Norge. (u.d.). *10 prinsipper for et bærekraftig reiseliv*. Tilgjengelig fra: <http://www.innovasjon Norge.no/no/Reiseliv/Baerekraftig-reiseliv/Prinsipper-for-et-baerekraftig-reiseliv/#.UyqT2ah5Peo> (lest 20.02.2014).
- IUCN. (2014). *IUCN Protected areas categories system*. Tilgjengelig fra: http://www.iucn.org/about/work/programmes/gpap_home/gpap_quality/gpap_pacategories/ (lest 24.02.2014).
- IUCN. (u.d.). *About IUCN: IUCN*. Tilgjengelig fra: <http://www.iucn.org/about/> (lest 02.05.2014).
- Jackson, J. B., Meinig, D. W., Lewis, P. F., Lowenthal, D., Samuels, M. A., Sopher, D. E. & Tuan, Y. (1979). *The Interpretation of ordinary landscapes : geographical essays*. New York: Oxford University Press.
- Jervan, B., Olsson, T. & Peters, S. (2011). Kommunenes rolle i reisemålsutvikling. *En kunnskapskartlegging gjennom et case-studie Larvik*. 78 s.
- Klima- og miljødepartementet. (2008-2009). *Ot.prp. nr. 52. Om lov om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven)*: Klima- og miljødepartementet. Tilgjengelig fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kld/dok/regpubl/otprp/2008-2009/otprp-nr-52-2008-2009-11/8/4.html?id=552383> (lest 25.02.2014).
- Klima- og miljødepartementet. (2013a). *Nasjonal strategi for et aktivt friluftsliv*: Klima- og Miljødepartementet. Tilgjengelig fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kld/tema/friluftsliv/nasjonal-strategi-for-et-aktivt-friluftsliv.html?id=742670> (lest 31.03.2014).
- Klima- og miljødepartementet. (2013b). *Naturmangfoldloven*. Tilgjengelig fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kld/tema/naturmangfold/ny-naturmangfoldslov.html?id=552994> (lest 06.03.2014.).
- Klima- og miljødepartementet. (u.d.). *§ 11-1. Kommuneplan*: Klima- og Miljødepartementet. Tilgjengelig fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kld/dok/veiledninger/2009/ny-versjon-lovkommentar-til-plandelen-i-kapittel-11-kommuneplan/-11-1-kommuneplan.html?id=556799> (lest 28.03.2014).
- Knagenhjelm, T. K., Bøthun, S. W. & Bjørnstad, K. (2009). Parkplan for Nærøyfjorden Verdsarvpark. *Strategi for verdiskaping basert på bærekraftig forvaltning*. Aurland. 66 s.
- Knagenhjelm, T. K., Johansen, G. & Clemetsen, M. (2013). Landskapsanalyse Fjell kommune, 12-2013. 85 s.
- Knagenhjelm, T. K. & Lykkja, H. (2013). Besøksforvaltning og lokal reisemålsutvikling. *Schildring av FoU-prosjekt for verdsarvrådet for Vestnorsk Fjordlandskap* 9s.
- Kommunal- og Moderniseringsdepartementet. (2014a). *Kommuneplanlegging*. Tilgjengelig fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kmd/tema/plan--og-bygningsloven/plan/kommuneplanlegging/kommuneplanlegging.html?id=418034> (lest 20.03.2014).
- Kommunal- og moderniseringsdepartementet. (2014b). *Medvirkning*: Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Tilgjengelig fra: <http://www.regjeringen.no/nb/sub/stedsutvikling/prosess/medvirkning.html?id=699053> (lest 10.05.2014).
- Kommunetorget.no. (u.d.). *Hvordan planlegge?* Tilgjengelig fra: <http://www.kommunetorget.no/HVORDAN-planlegge/> (lest 28.03.2014).
- Lockwood, M., Worboys, G. L. & Kothari, A. (2006). *Managing protected areas: a global guide*. London: Earthscan. 802 s. s.
- Lorange, E. (1977). *Regional tenkning: betingelse for god planlegging*. Oslo: Universitetsforlaget. 113 s.
- Lovdata. (2002). *Forskrift om verneplan for Dovrefjell*. Tilgjengelig fra: <http://lovdata.no/dokument/MV/forskrift/2002-05-03-428> (lest 21.03.2014).
- Lundberg, A. K., Hongslo, E., Hovik, S. & Bay-Larsen, I. (2013). *Hva skjer i den nye lokale forvaltningsmodellen for verneområder? En forskningsstatus.*: Utmark.org. Tilgjengelig fra: http://www.utmark.org/utgivelser/pub/2013-1/Lundberg_et_al_Utmark_1_2013_pv.html (lest 06.03.2014).
- Lykkja, H. (2014). Telefonintervju med Hanna Lykkja, Prosjektleder for besøksforvaltning i Nærøyfjorden verdsarvpark.
- Macer, R. (2012). *Tales From The National Parks S01 E02 The Peak District* [BBC]. BBC.
- Miljolare. (u.d.-a). *Mangfoldet skal sikres gjennom vern og bærekraftig bruk*: Miljolare.no. Tilgjengelig fra: <http://www.miljolare.no/tema/planterogdyr/artikler/baerekraftig-bruk.php> (lest 18.02.2014).
- Miljolare. (u.d.-b). *Naturen er for alle!*: Miljolare.no Et verktøy for bærekraftig utvikling. Tilgjengelig fra: <http://www.miljolare.no/tema/friluft/artikler/natur-for-alle.php> (lest 02.03.2014).

6.4.

- Miljødepartementet. (2014). *Regjeringen.no Den europeiske landskapskonvensjonen CETS No. 176*: Miljødepartementet. Tilgjengelig fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kmd/tema/plan--og-bygningsloven/plan/landskapskonvensjonen.html?id=410080> (lest 13.02.2014).
- Miljødirektoratet. (2013a). *Hva kan du gjøre i et verneområde?* Tilgjengelig fra: <http://www.miljodirektoratet.no/no/Tema/Verneomrader/Hva-kan-du-gjore-i-et-verneomrade/> (lest 25.02.2014).
- Miljødirektoratet. (2013b). *iNasjonaleparker - fem besøksentre*. Tilgjengelig fra: <http://www.miljodirektoratet.no/no/Tema/Verneomrader/Norges-nasjonaleparker/Dovrefjell-Sunndalsfjella/iNasjonaleparker---fem-besokssentre/> (lest 23.03.2014).
- Miljødirektoratet. (2013c). Merkevarestrategi og besøksforvaltning - kunnskap om naturgrunnlaget, de besøkende og reiselivsinteressene. *Work shop besøksregistreringer, Gardermoen*. 13 s.
- Miljødirektoratet. (2013d). Merkevarestrategi og besøksforvaltning for nasjonaleparkerne *Samling for autoriserte naturinformasjonssentre*. 22 s.
- Miljødirektoratet. (2013e). *Naturmangfoldloven*. Tilgjengelig fra: <http://www.miljodirektoratet.no/no/Regelverk/Lov/Naturmangfoldloven/> (lest 06.03.2014.).
- Miljødirektoratet. (2013f). *Norges nasjonaleparker*. Tilgjengelig fra: <http://www.miljodirektoratet.no/no/Tema/Verneomrader/Norges-nasjonaleparker/> (lest 24.02.2014).
- Miljødirektoratet. (2013g). *Verneområder*. Tilgjengelig fra: <http://www.miljodirektoratet.no/no/Tema/Verneomrader/> (lest 21.02.2014).
- Miljødirektoratet. (2013h). *Vernet natur*. Tilgjengelig fra: <http://www.miljostatus.no/Tema/Naturmangfold/Vernet-natur/> (lest 21.02.2014).
- Miljødirektoratet. (2014a). Besøksforvaltning og besøksstrategi som virkemiddel. 16 s.
- Miljødirektoratet. (2014b). Rundskriv om forvaltning av verneforskrifter. 23 s.
- Miljødirektoratet. (u.d.-a). 5 Forvaltning av verneområder. 34 s.
- Miljødirektoratet. (u.d.-b). *Allemannsretten*: Miljødirektoratet. Tilgjengelig fra: <http://www.xn--miljodirektoratet-oxb.no/no/Tema/Friluftsliv/Allemannsretten/> (lest 31.03.2014).
- Miljødirektoratet. (u.d.-c). *Hvem forvalter verneområdene?* Tilgjengelig fra: <http://www.miljodirektoratet.no/no/Tema/Verneomrader/Forvaltning-av-verneomradene/> (lest 05.03.2014).
- Miljøverndepartementet. (2006). Rapport til Miljøverndepartementet. Handlingsplan for bærekraftig bruk, forvaltning og skjøtsel av verneområder Oslo/Trondheim. 64 s.
- Miljøverndepartementet. (2009). Den Europeiske Landskapskonvensjonen: Hverdagslandskapet. 28 s.
- Miljøverndepartementet. (2013a). *Landskap*: Regjeringen.no. Tilgjengelig fra: <http://www.regjeringen.no/nb/sub/stedsutvikling/annet/emner-stedsutvikling/landskapskonvensjonen.html?id=535766> (lest 20.02.2014).
- Miljøverndepartementet. (2013b). Nasjonal strategi for et aktivt friluftsliv. *En satsing på friluftsliv i hverdagen; 2014–2020*. Oslo. 28 s.
- Mose, I. (2007). *Protected Areas and Regional Development in Europa Towards a New Model for the 21st Century*. Hampshire: Ashgate Publishing.
- National Parks. (u.d.). *National Park facts and figures*. Tilgjengelig fra: <https://web.archive.org/web/20120111052829/http://www.nationalparks.gov.uk/learningabout/factsandfigures.htm> (lest 10.03.2014.).
- Natural England. (u.d.). *Peak District National Park*: Natural England. Tilgjengelig fra: <http://www.naturalengland.org.uk/ourwork/conservation/designations/nationalparks/peakdistrict/default.aspx> (lest 10.03.2014).
- Naturmangfoldloven. (2013). *Lov om forvaltning av naturens mangfold*. Tilgjengelig fra: <http://lovdata.no/dokument/NL/lov/2009-06-19-100> (lest 21.02.2014).
- Naturparke Deutschland. (u.d.). *Naturparke in Deutschland*. Tilgjengelig fra: <http://www.naturparke.de/parks/general> (lest 02.04.2014).
- Naturvernforbundet. (2013). *Naturvernforbundets historie*. Tilgjengelig fra: Naturvernforbundets historie (lest 21.02.2014.).
- Naturvårdsverket. (2002). Skøtselplan. *Fulufjällets Nationalpark*. Stockholm. 140 s.
- Naturvårdsverket. (2005). Planering och förvaltning för friluftsliv. - *en forskningsöversikt*, Rapport 5468. Stockholm. 245 s.
- NINA. (2012). Bruk og vern i utmarksområder. *Sluttrapport*. Lillehammer. 59 s.
- Norges verdensarv. (2014). *Vestnorsk fjordlandskap*. Tilgjengelig fra: <http://www.norgesverdensarv.no/vestnorsk-fjordlandskap.134753.no.html> (lest 23.03.2014).
- Oppheim, E. (2014). *Telefonintervju med Erling Oppheim, Prosjektleder ved Nærøyfjorden verdsarvpark* (20.03.2014).

6.4.

- Ot prp nr 52. (2008-2009). *Klima- og miljødepartementet*. Tilgjengelig fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kld/dok/regpubl/otprp/2008-2009/otprp-nr-52-2008-2009-11.html?id=552344> (lest 21.02.2014).
- Parks & Benefits. (u.d.). *Parks and Benefits*. Tilgjengelig fra: <http://www.parksandbenefits.net/> (lest 01.03.2014).
- Peak District National Park Authority. (2000). Peak District Sustainable Tourism Strategy. 16 s.
- Peak District National Park Authority. (2009). Peak District National Park Landscape Strategy and Action Plan 2009 – 2019. 212 s.
- Peak District National Park Authority. (2012). Management Plan 2012-2017. *A Summary of the Peak District National Park*. 15 s.
- Peak District National Park Authority. (u.d.-a). *The Peak District National Park Management Plan*. Tilgjengelig fra: <http://www.peakdistrict.gov.uk/microsites/npmp> (lest 10.03.2014).
- Peak District National Park Authority. (u.d.-b). *Residents' survey*. Tilgjengelig fra: <http://www.peakdistrict.gov.uk/living-and-working/residents-survey> (lest 31.03.2014).
- Phillips, A., Eagles, P. F. J., McCool, S. F. & Haynes, C. D. (2002). Sustainable Tourism in Protected Areas. *Guidelines for Planning and Management*, nr. 8. 191 s.
- Plan- og bygningsloven. (2008). *Lov om planlegging og byggesaksbehandling*. Tilgjengelig fra: <http://lovdata.no/dokument/NL/lov/2008-06-27-71> (lest 06.03.2014.).
- Prop 1 S. (2009-2010). Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak). Oslo. 286 s.
- Rasmussen, K. (2010). *Brukerundersøkelse i Dovrefjell-Sunndalsfjella nasjonalpark*. Ås: Norges miljø- og biovitenskapelige universitet, Institutt for NATurforvaltning. 141 s.
- Richardson, A. (2014). *Kommunikasjon per e-post med Aidan Richardson, Transport, Policy & Climate Change Officer*.
- Riksantikvaren. (2007). Strategi for arbeid med landskap. Trondheim.
- Riksantikvaren. (2013). *Landskap*: Riksantikvaren. Tilgjengelig fra: <http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Tema/Landskap/> (lest 19.02.2014).
- Riksantikvaren. (2014). *Plan- og bygningsloven*. Tilgjengelig fra: http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Tema/Arealplanlegging/Plan-_og_bygningsloven/ (lest 07.03.2014.).
- Ruud, T. (2014). *Kommunikasjon per mail med Therese Ruud, rådgiver fra Miljødirektoratet* (18.03.2014).
- Røtvei, O., Hole, P. D., Reinset, K., Mittet, K., Tørhaug, E., Sandbakken, D., Rødstøl, T. & Løkken, E. (2006). Forvaltningsplan for verneområdene på Dovrefjell. 128 s.
- Selman, P. H. (2006). *Planning at the landscape scale*. London: Routledge. 213 s.
- Sivland, M. (u.d.). *Bærekraftig utvikling*: WWF-Norge. Tilgjengelig fra: <http://www.naturfag.no/side/vis.html?tid=616447> (lest 19.02.2014).
- Skutlaberg, M. (u.d.). Barn og unges interesser i den kommunale planleggingen. *Eksempler fra Hamar*. Hamar. 16 s.
- SSB. (2014). *Folkemengden, 1. januar 2014*. Tilgjengelig fra: <http://www.ssb.no/befolkning/statistikker/folkemengde/aar/2014-02-20?fane=tabell&sort=nummer&tabell=164156> (lest 07.04.2014).
- St mld nr 12. ((2006-2007)). Regionale fortrinn – regional framtid. *5.1 Kommunenes rolle i norsk forvaltning*. 143 s.
- St mld nr 26. (2006-2007). Regjeringens miljøpolitikk og rikets miljøtilstand. 268 s.
- St prp nr 65 (2002-2003). (2003). Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet medregnet folketrygden. 224 s.
- Statens naturoppsyn. (u.d.). *Statens naturoppsyn*. Tilgjengelig fra: <http://www.naturoppsyn.no/> (lest 05.03.2014).
- Statens Vegvesen. (2006). Åkersvika som planleggingsarena for firefelts E6. 54 s.
- Statsbygg. (2009). Faktaark Åker gård Hamar. 2 s.
- Store Norske Leksikon. (u.d.-a). *Nasjonalparker*. Tilgjengelig fra: <http://snl.no/nasjonalparker> (lest 21.02.2014).
- Store Norske Leksikon. (u.d.-b). *Norske nasjonalparker*. Tilgjengelig fra: http://snl.no/nasjonalparker_i_Norge (lest 24.02.2014).
- Svardal, S., Bjørnstad, K. & Clemetsen, M. (2008). Regionalpark som utviklingsstrategi. *En introduksjon*, TF-notat nr: 16/2008. 29 s.
- SWECO. (u.d.). *Bærekraftig utvikling?*: SWECO. Tilgjengelig fra: http://www.sweco.no/no/norway/Om-Sweco/Sustainable_engineering_and_design/Barekraftig_utvikling/ (lest 02.05.2014).
- Sysselemanden på Svalbard. (2013). *Forvaltning av verneområder*. Tilgjengelig fra: <http://www.sysselemanden.no/Topppmeny/Om-Sysselemanden/Sysselemandens-oppgaver/Miljovern/Forvaltning-av-verneomrader/> (lest 05.03.2014).
- Telemarksforskning. (2011). *Bred verdiskapin som utviklingsstrategi*: Telemarksforskning. Tilgjengelig fra: http://www.telemarksforskning.no/start/detalj.asp?nyhet_id=515&merket=3 (lest 31.03.2014).

6.4.

- Telemarksforskning. (u.d.). *Regionalpark som utviklingsstrategi*. Tilgjengelig fra: http://www.tmforskbo.no/fag/tema.asp?gID=NKN&t_id=42 (lest 04.03.2014).
- The Ramsar Convention. (u.d.). *The Ramsar Convention on Wetlands: The Ramsar Convention on Wetlands*. Tilgjengelig fra: http://www.ramsar.org/cda/en/ramsar-home/main/ramsar/1_4000_0__ (lest 22.04.2014).
- Totalprosjekt AS & Multikonsult AS. (2008). Reguleringsplan for Børstad idretspark. *Planbeskrivelse*. Hamar/Oslo. 58 s.
- van der Donk, M. E. M. (2000). *Visitor Management PAN Parks. Framework for a Visitor Management Plan*. Thesis NHTV. Nederland: The Netherlands Institute of tourism and transport studies, , Department of tourism and leisure studies. 71 s.
- van Ommeren, C. (u.d.). Erfaringer Dovrefjellrådet. 128 s.
- Visitnorway. (2009). *Fakta om Hamarregionen*: Visitnorway. Tilgjengelig fra: <http://www.visitnorway.com/no/reisemal/ostlandet/hedmark/hamar-regionen/fakta-om-hamar-regionen/> (lest 22.04.2014).
- Vorkinn, M. (2014). *Kommunikasjon per e-post med Marit Vorkinn, ansvarlig for besøksstrategien for Jotunheimen nasjonalpark og Utladalen landskapsvernområde* (17.03.2014).

Referansepersoner

Hanne Lykkja og Erling Oppheim, prosjektledere for besøksforvaltningsprosjektet i Nærøyfjorden verdensarvpark. Personlige meddelelser, veiledning og tilsendt materiale.

Marit Vorkinn, ansvarlig for utarbeidelse av besøksstrategien i Jotunheimen nasjonalpark og Utladalen landskapsvernområde. Personlig meddelelse.

Therese Ruud, rådgiver i nasjonalparkseksjonen i Miljødirektoratet. personlig meddelelse.

Aidan Richardson, *Transport, Policy & Climate Change Officer* ved Peak District nasjonalpark. Personlig meddelelse.

Carl Severin Bjurstedt, miljøvernrådgiver i Sogndal kommune. Personlig meddelelse og tilsendt materiale.

Bildeliste

Her listes kunn opp bilder og foto som ikke er tatt av studenten selv.

Bilde 1.9.1.

Hentet fra <http://www.nasjonalparkstyre.no/Langsua/Nytt-fra-naturopsynet-i-Jotunheimen-og-Utla/Nye--parkeringsplasser-i-tilknytning-til-Langsua-nasjonalpark/> (05.05.2014)

Bilde 1.9.2.

Hentet fra <http://www.peergyntseterveg.com/49249365> (06.05.2014)

Bilde 2.1.1.

Hentet fra <http://www.England-360.co.uk/panoramic-tour-of-derbyshire> (06.05.2014)

Bilde 2.1.2.

Hentet fra <http://www.roblog.com/2010/09/20/days-8-9-north-york-moors-peak-district-and-the-broads/> (2.05.2014)

Bilde 2.2.1.

Hentet fra <http://midtnorskknatur.no/nb-NO/Dovrefjell/Opplev/Moskussafari.aspx> (1.05.2014)

Bilde 2.2.2

Hentet fra http://no.wikipedia.org/wiki/Fil:Pilgrimsleden_Dovrefjell.jpg (03.05.2014)

6.4.

Bilde 2.2.3

Hentet fra http://en.wikipedia.org/wiki/File:Dovrefjell-National_Park_Monument.JPG (03.05.2014)

Bilde 3.1.1

Hentet fra <http://www.aurland.kommune.no/mykje-positiv-omtale-av-aurland.5061022-155908.html> (03.05.2014)

Bilde 4.0.

Tatt av Elisabeth Østreng

Bilde 5.1.2.

Hentet fra Google maps: <https://www.google.no/maps/@60.807003,11.098403,3a,75y,159.35h,95.92t/data=!3m4!1e1!3m2!1sBCIP5PyI5oGH0L6BrBeCGQ!2e0> (15.04.2014)

Bilde 5.1.3.

Hentet fra Google maps: <https://www.google.no/maps/@60.803526,11.113174,3a,75y,218.73h,104.23t/data=!3m4!1e1!3m2!1sxDaGeK7bTaMMCWPxwS98ug!2e0> (15.04.2014)

Bilde 5.1.6.

Hentet fra Google maps: <https://www.google.no/maps/place/Hamar/@60.799488,11.123247,3a,75y,307.69h,104.51t/data=!3m4!1e1!3m2!1sE4w7DijXrFd1g2tc6-4tuw!2e0!4m2!3m1!1s0x4641e1066bc9a397:0xa8314181f32bdb50> (15.04.2014)

Figurliste

Her listes kun opp figurer som ikke er laget av studenten selv. Figurene laget i denne oppgaven har hentet bakgrunnskart fra Google maps og Hedemerkenkart.no.

Figur 1.7.1.

Haukeland, P. I. & Brandtzæg, B. A. (2009). Den Brede verdiskapingen: Et bærekraftig utviklingsperspektiv på natur- og kulturbasert verdiskaping, TF-notat nr. 20/2009. Bø i Telemark. 57 s.

Figur 2.1.1 og figur 2.1.2

Peak District National Park Authority. (2009). Peak District National Park Landscape Strategy and Action Plan 2009 – 2019. 212 s.

Norges miljø- og
biovitenskapelige
universitet

Postboks 5003
NO-1432 Ås
67 23 00 00
www.nmbu.no